سیمای سوره‌های قرآن

دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی

بسم الله الرحمن الرحیم

سیمای سوره های قرآن (کلیات، ویژگی ها، اهداف، محتوا)

نویسنده:

محمد علی رضایی اصفهانی

ناشر چاپی:

انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

سیمای سوره های قرآن (کلیات، ویژگی ها، اهداف، محتوا)

مشخصات کتاب

سرشناسه:رضایی اصفهانی، محمدعلی، ۱۳۴۱ -

عنوان و نام پدیدآور:سیمای سوره های قرآن (کلیات، ویژگی ها، اهداف، محتوا) (برگرفته از تفسیر قرآن مهر)/ تالیف محمد علی رضایی اصفهانی.

مشخصات نشر:قم: انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری:[۳۴۱] ص.

شابک:۴۳۰۰۰ریال: ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۳۴-۵۱-۷

وضعیت فهرست نویسی:فاپا

یادداشت:کتابنامه: ص. [۳۴۱] .

موضوع:قرآن-- بررسی و شناخت

موضوع:قرآن -- ترجمه ها

رده بندی کنگره:BP۶۵/۳/ر۶۳س۹ ۱۳۸۹

رده بندی دیویی:۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی:۲۱۸۹۴۶۹

ص :۱

اشاره

سرشناسه: رضایی اصفهانی، محمدعلی، ۱۳۴۱ ش - عنوان و نام پدیدآور: سیمای سوره های قرآن / تألیف: محمد علی رضایی اصفهانی.

مشخصات نشر: قم: انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۳۴۴ ص.

شابک: ۷-۵۱-۲۵۳۴-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۴۳۰۰۰ ریال.

وضعیت فهرست نویسی: فیپا.

یادداشت: کتابنامه. موضوع: قرآن - بررسی و شناخت موضوع: قرآن - ترجمه ها.

رده بندی کنگره: BP ۶۵/۳ /ر ۶۳ س ۹ ۱۳۸۹.

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹. شماره کتابشناسی ملی

این کتاب با حمایت معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

به چاپ رسیده است.

مؤسسه فرهنگی پژوهش های قرآنی المهدی

مرکز تحقیقات قرآن کریم المهدی

ناشر: انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن

عنوان: سیمای سوره های قرآن

تالیف: دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی

تایپ و صفحه آرایی: اکبر جعفری و محمد رضایی

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۹ ش

شمارگان: ۲۰۰۰ جلد

قیمت: ۴۳۰۰۰ ریال

چاپخانه: قدس

مراکز پخش: همه حقوق مخصوص ناشر است

۱. قـم: انتشـارات پژوهش هـای تفسـیر و علـوم قرآن: قـم، خیابـان سـمیه، خیابـان شـهید رجـایی، کـوچه ۴، پلاـک ۷۷. www.quransc.com تلفکس: ۰۲۵۱-۷۷۳۴۰۹۴

۲. قم، انتشارات المصطفی: قم، خیابان حجتیه، روبروی درب مسجد حجتیه، جنب بنیاد نهج البلاغه، تلفن: ۰۲۵۱-۷۷۳۰۵۱۷

۳. قم، انتشارات زمزم هدایت: قم، میدان دورشهر (جانبازان)، خیابان شهید فاطمی، نبش کوچه ۳، تلفن: ۰۲۵۱-۷۷۳۰۷۳۵

۴. خراسان رضوی، انتشارت به نشر: مشهد، میدان بیمارستان امام رضا علیه السلام، ابتدای خیابان رازی، انتشارات آستان قدس رضوی، شرکت به نشر، تلفن:

۳۷-۸۵۱۱۱۳۶-۰۵۱۱

۵. تهران، یکتا: تهران، خیابان حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نبش کوچه بامشاد، پلاک ۵۲۵، تلفن: ۵-۰۲۱-۸۸۹۴۰۳۰۳

ص:۴

تقدیم به

امام علی علیه السلام که تجلّی سیمای قرآن بود.

و مفسران قرآن که سیمای سوره ها را ترسیم می کنند.

یادآوری و تشکر

این اثر برگرفته از تفسیر قرآن مهر است و به پیشنهاد دوستان رادیو قرآن تنظیم و پخش گردید و مبنای برنامه ۱۱۴ قسمتی آشنایی با سوره های قرآن در شبکه قرآن شد.

بدینوسیله از تمام دوستان رادیو قرآن، شبکه قرآن و همکاران مؤسسه فرهنگی پژوهش های قرآنی المهدی که مشوق و یاور ما بودند تشکر می کنیم.

ص:۵

فهرست مطالب

درآمد:

سوره های قرآن کریم هر کدام به عنوان یک مجموعه، دارای ساختار، نظام و اهداف اصلی و فرعی است که در فهم و تفسیر آیات آن سوره نقش به سزایی دارد، ما در این نوشتار بر آنیم که سیمای کلی از هر سوره و اهداف آن ارایه کنیم. مطالبی که بیان می کنیم شامل چند بخش است:

الف: کلیاتی درباره نام، محل نزول، تعداد آیات، کلمات و فضایل قرائت سوره یا سوره ها.

ب: بیان اهداف کلی سوره یا سوره ها با استفاده از قرآن و منابع تفسیری.

ج: اشاراتی به مطالب هر سوره که شامل اشاره ای به مطالب عقیدتی، اخلاقی، احکام، داستان ها و مطالب متفرقه آن است.

اینک قبل از شروع مقدمه کوتاهی درباره قرآن کریم و سوره های آن به عرض می رسانیم:

کلیاتی درباره قرآن:

قرآن مجید در طول ۲۳ سال بر پیامبر گرامی اسلام فرود آمد، و آیات آن بوسیله نویسندگان وحی مثل علی علیه السلام و ابیّ بن کعب بر روی قطعات پراکنده پوست و چوب و... نوشته می شد. و برخی افراد آن را کاملاً به خاطر می سپردند و حافظ قرآن می شدند.

این قرآن در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله به ۱۱۴ سوره و ۶۲۳۶ آیه تقسیم شد؛ همانطور که بعدها به سی قسمت یعنی سی جزء تقریباً مساوی تقسیم شده است.

آیه به معنای نشانه است، و به قِسمتی از حروف یا کلمات یا جملات قرآنی گفته می شود، که با شماره از قسمت بعدی جدا می شود.

سوره در لغت به معنای رفعت، منزلت و دیوار شهر آمده است، و سوره بخشی معین از آیات قرآن است که حریم آن مانند حصار و دیوار شهر، از دیگر قسمت های قرآن جداست.

تمام سوره های قرآن در زمان حیات پیامبر صلی الله علیه و آله دارای نام و عنوان بودند.

و گاهی یک سوره دارای نام های متعدد است، که متناسب با محتوا و مطالب سوره انتخاب شده است.

در حدیثی حکایت شده، که وقتی آیات قرآن بتدریج بر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرود می آمد، دستور می دادند، که آن آیات را در جاهای مخصوص خود ودر ضمن سوره ای قرار دهند. واین دستور بر طبق وحی بود.(۱)

هر سوره قرآن کریم، دارای جان و روحی است که در کالبد آیات آن سوره جریان دارد، یعنی هر سوره قرآن دارای اهداف کلی است که بر بقیه مطالب آن اشراف دارد، و آیات دیگر در آن چهارچوب توجیه و معنا می شود.

و در حدیثی از امام علی علیه السلام حکایت شده که: «قرآن را همچون شن های پراکنده قرار ندهید.»(۲)

۱- (۱) ر. ک: الاتقان، سیوطی، ج ۱، ص ۱۸۷ و پژوهشی در تاریخ قرآن، دکتر سید محمدباقر حجتی، ص ۸۸.
۲- (۲) ولاتنثره نثر الرمل. (مجمع البیان، طبرسی، ج ۶، ص ۹۴ ذیل آیه «و رتّل القرآن ترتیلاً».

آری با توجه به نزول قرآن در اوضاع و شرایط متفاوت زمانی و مکانی، یکپارچگی، و وحدت منطقی و ادبی سوره های قرآن را از معجزات قرآن بر شمرده اند.(۱)

مطالعه برای دست یابی به اهداف و کلیات هر سوره قرآن، روشی سودمند است و نوعی تفسیر موضوعی قرآن بشمار می آید.

این شیوه مطالعه در قرآن، دیدی وسیع و فراگیر به افراد می دهد، و می تواند چهره کلی سوره را به تصویر بکشد تا تلاوت کننده قرآن، پیام کلی سوره و موضوعات و مسائل آن را در قلمروی جامع، بررسی کند.

اینک با استعانت از خداوند متعال و توسّل به روح قرآن و دست پروردگان مکتب قرآن یعنی اهل بیت علیهم السلام، به سراغ کلام خدا می رویم، و آن را سوره به سوره مورد پژوهش و دقت قرار می دهیم، و جان خود را با عطر آیات حق معطر و نورانی می کنیم.(۲)

۱- (۱) اهداف و مقاصد سوره های قرآن، دکتر شحاته، ترجمه دکتر سید محمدباقر حجتی، ص ۲۹.

۲- (۲) این نوشتار در روز ۱۳ رجب (۱۳۷۸/۸/۱) مصادف با تولد قرآن ناطق امام علی علیه السلام، در شهر قم در جوار مرقد حضرت معصومه علیها السلام، شروع شد.

تاثیرگذاری اهداف قرآن، سوره ها و آیات در تفسیر:

اشاره

توجه به اهداف و سوره ها و آیات نقش زیادی در فهم و تفسیر آیات دارد، از این رو این مطلب مورد توجه برخی مفسران و نویسندگان قرآنی شده و کتاب های متعددی در این زمینه به نگارش درآمده است از جمله:

علامه طباطبائی در المیزان و آیت اللّه مکارم شیرازی در ابتدای تفسیر هر سوره معمولاً اهداف آن را بر می شمارند. و آن را محور تفسیر آن سوره قرار می دهند. (نمونه ها در پی خواهد آمد)

اهداف و مقاصد سوره های قرآن، دکتر شحاته که دو جلد آن توسط دکتر سید محمدباقر حجتی به فارسی ترجمه شده است.

و نیز کتاب «گامی به سوی تفسیر موضوعی سوره های قرآن کریم» از محمد غزالی ترجمه علی اصغر محمدی و نیز دکتر بی آزار شیرازی در جلد اول کتاب «قرآن ناطق» به نقش مقاصد قرآن توجه کرده است.(۱)

بنابراین لازم است که مفسّر قرآن برای فهم و تفسیر آیات هدف کلی قرآن و هدف هر سوره و هدف آیات را مشخص ساخته و بدانها توجه ویژه کند و تفسیر قرآن را در راستای آن اهداف، نه معارض به آنها، سامان دهد.

الف. اهداف قرآن:

در قرآن کریم برای نزول آن اهداف متعددی بیان شده است که به چند دسته قابل تقسیم است:

اهداف نزول قرآن

الف: اهداف مقدماتی

۱. قرآن نازل شد تا هشدارگر جهانیان باشد. (فرقان / ۱)

۱- (۱) قرآن ناطق، بی آزار شیرازی، ج ۱، ص ۳۷۶.

۲. قرآن نازل شد تا بیان کننده همه چیز باشد. (نحل / ۸۹)

۳. قرآن نازل شد تا شما خردورزی کنید. (یوسف / ۲)

۴. قرآن برای تفکر کردن شما نازل شد. (نحل / ۴۴)

۵. قرآن بشارت گر و هشداردهنده است. (فصلت / ۴)

۶. قرآن یادآور است. (ص/ ۱)

۷. قرآن هدایت و رحمت است. (نحل / ۸۹)

ب: اهداف واسطه ای:

۱. قرآن برای برپایی عدالت است. (حدید / ۲۵)

۲. قرآن برای داوری بین مردم است. (بقره / ۲۱۳)

۳. قرآن شفاست (یونس / ۵۷، فصلت / ۴۴ و اسراء / ۸۲)

ج: هدف نهایی:

قرآن نازل شد تا مردم را از تاریکی ها به سوی نور ببرد. (ابراهیم/ ۱ و حدید/ ۹)

بنابراین هدف اساسی و نهایی هدایت انسان به سوی نور الهی است، و همه آیات قصص، اشارات علمی به طبیعت و کیهان و آیات اخلاقی در این راستا معنا و تفسیر می شود.

به عبارت دیگر قرآن یک کل به هم پیوسته با هدف و روح واحد است که بی توجهی به این مطلب موجب می شود که تفسیر کاملی از قرآن نداشته باشیم. یا تفسیری غیرمعتبر پدید آید.

آری اگر کسی آیاتی از قرآن را به طوری تفسیر کند که انسان را از نور الهی دور سازد و به سوی ظلمت هایی همچون جهل و شرک و کفر و خرافات سوق دهد، این تفسیر با روح و هدف قرآن ناسازگار خواهد بود و اعتباری نخواهد

داشت. چرا که ما نمی توانیم کلام گوینده ای را بر خلاف مقصود نهایی او تفسیر کنیم. بلکه این مطلب منتهی به نوعی تفسیر به رأی خواهد شد.

ب. اهداف سوره های قرآن:

هر سوره قرآن هدف یا اهداف اساسی را دنبال می کند که همگی در راستای هدف اصلی قرآن، یعنی هدایت به سوی خداست.

هدف سوره همچون نخ تسبیح آیات سوره را به همدیگر پیوند می زند، که بی توجهی به آنها موجب از هم گسیختگی تفسیر می شود. و این همان چیزی است که گاهی از آن با عنوان «پیوستگی آیات» یاد می شود. و عدم توجه به آن موجب می شود که قرآن همچون شن های پراکنده گردد.(۱)

و برخی نویسندگان، اشاعره و اخباری ها را عامل گسسته شدن تفسیر و ترجمه آیات معرفی می کنند.(۲)

علامه طباطبائی به این مطلب توجه کرده و معتقد است که: «اینکه خدا نام «سوره» را در قرآن آورده نشانگر آن است که هر دسته از کلام الهی که به نام سوره نامیده می شود، دارای نوعی وحدت تالیف و همبستگی است که در پاره ای از یک سوره یا میان یک سوره و سوره دیگر یافت نمی شود و از اینجا درمی یابیم که اهداف و مقاصد هر سوره با سوره دیگر متفاوت است... که سوره به انجام نمی رسد مگر به تمامی آن.»(۳)

۱- (۱) همانطور که از امام علی (علیه السلام) حکایت شده: «لاتنثره نثر الرمل» (مجمع البیان، ج ۶، ص ۹۴ ذیل آیه ورتل القرآن ترتیلاً)

۲- (۲) قرآن ناطق، بی آزار شیرازی، ج ۱، ص ۴۳۳-۴۳۷.

۳- (۳) المیزان، ج ۱، ص ۱۶.

دکتر بی آزار شیرازی برای کشف ارتباط آیات فرمولی ارائه می کند که عبارت است از: توجه به ترتیب و یکپارچگی آیات هر سوره، توجه به مطلع و پایان هر سوره و کشف محور یا محورهای سوره، توجه به فضای تاریخی سوره و موارد و مصادر آیات، توجه به تأویل آیات و سبب آن.(۱)

مثال: سوره های مکی معمولاً به دنبال سه هدف اساسی است:

اول دعوت به توحید و نفی شرک.

دوم دعوت به سوی نبوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و تثبیت موقعیت ایشان.

سوم بیان معاد و هشدار در مورد آن.

البته اهداف فرعی دیگری همچون بیان مطالب اساسی اخلاق انسانی و نفی خرافات را نیز دنبال می کند.

نگاهی به سوره های یونس، هود، کافرون، نبأ و... این مطلب را روشن می سازد. ولی سوره های مدنی معمولاً ـ به دنبال قانونمند کردن جامعه اسلامی و سامان دهی آن است. البته اهداف فرعی دیگری همچون مبارزه با انحرافات یهود و مسیحیان و هدایت مسلمانان در بحران های جنگ و درگیری را نیز دنبال می کند. نگاهی به سوره های بقره، آل عمران، احزاب، انفال، توبه و... این مطلب را روشن می سازد.

مثال دیگر: علامه طباطبائی در ابتدای سوره یوسف می نویسند: «غرض سوره بیان ولایت خدا بر بنده ای است که ایمانش را برای او خالص کرده است. و از محبت الهی سرشار شده است و... و خدا امور او را سرپرستی

۱- (۱) قرآن ناطق، همان.

می کند و به بهترین صورت تربیت می نماید...»(۱)

سپس همین هدف را در کل سوره جریان می دهد و روشن است که این هدف در تفسیر بسیاری از آیات سوره یوسف بویژه داستان عشق همسر عزیز مصر و سخنانی که در آیات ۲۳-۲۴ و نیز آیات ۵۲-۵۳ بیان شده تاثیر می گذارد.

ج. اهداف آیه یا مجموعه آیات:

برخی از آیات قرآن مجموعه ای را تشکیل می دهد که هدفی خاص را دنبال می کند. و گاهی که یک آیه بزرگ خود هدف خاصی را دنبال می کند.

تفسیر اینگونه آیات بدون توجه به آن هدف (یا اهداف) کامل نخواهد بود بلکه گاهی موجب لغزش در فهم آیه و تفسیر آن می شود.

مثال: خداشناسی هدف اشارات علمی قرآن:

(اللّهُ الَّذِی رَفَعَ السَّماواتِ بِغَیْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَها ثُمَّ اسْتَوی عَلَی الْعَرْشِ وَ سَخَّرَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ کُلٌّ یَجْرِی لِأَجَلٍ مُسَمًّی یُدَبِّرُ الْأَمْرَ یُفَصِّلُ الْآیاتِ لَعَلَّکُمْ بِلِقاءِ رَبِّکُمْ تُوقِنُونَ * وَ هُوَ الَّذِی مَدَّ الْأَرْضَ وَ جَعَلَ فِیها رَواسِیَ وَ أَنْهاراً وَ مِنْ کُلِّ الثَّمَراتِ جَعَلَ فِیها زَوْجَیْنِ اثْنَیْنِ یُغْشِی اللَّیْلَ النَّهارَ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِقَوْمٍ یَتَفَکَّرُونَ * وَ فِی الْأَرْضِ قِطَعٌ مُتَجاوِراتٌ وَ جَنّاتٌ مِنْ أَعْنابٍ وَ زَرْعٌ وَ نَخِیلٌ صِنْوانٌ وَ غَیْرُ صِنْوانٍ یُسْقی بِماءٍ واحِدٍ وَ نُفَضِّلُ بَعْضَها عَلی بَعْضٍ فِی الْأُکُلِ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِقَوْمٍ یَعْقِلُونَ) (رعد / ۲-۴)

خدا کسی است که آسمان ها را، بدون ستون هایی که آنها را ببینید، برافراشت؛ سپس بر تخت (جهانداری) تسلّط یافت؛ و خورشید و ماه را رام

۱- (۱) المیزان، ج ۱۱، ص ۷۳.

ساخت، هر کدام تا سرآمد معیّنی روانند. به تدبیر کارها پرداخت؛ آیات (و نشانه های خود) را شرح می دهد؛ تا شاید شما به ملاقات پروردگارتان یقین پیدا کنید. و او کسی است که زمین را گسترانید؛ و در آن [کوه های] استوار و جوی ها قرار دارد؛ و از همه محصولات در آن یک جفت دوتایی قرار داد؛ روز را به شب می پوشاند؛ قطعاً در آن [ها] نشانه هایی است برای گروهی که تفکّر می کنند. و در زمین، پاره هایی کنار هم و بوستان هایی از انگورها و زراعت و درختان خرما، یک پایه ای و غیر یک پایه ای [قرار دارد،] که با یک آب سیراب می شوند! و [با این حال،] برخی از آنها را در میوه ها بر برخی [دیگر] برتری می دهیم؛ قطعاً در آن [ها] نشانه هایی است برای گروهی که خردورزی می کنند.

در این مجموعه آیات به نیروی جاذبه و حرکت خورشید و ماه و زوجیت گیاهان اشاره شده است ممکن است کسی این مطالب را گزاره های علمی قرآن بداند و به تفسیر علمی آنها اکتفا کند.

در حالی که از دو جمله «لایات لقوم یتفکرون» و «لایات لقوم یعقلون» استفاده می شود که این مطالب اشارات علمی در راستای خداشناسی است و هدف اصلی بیان مطالب علمی نیست بلکه هدف بیان نشانه های خداست.

پس هر چند که در این آیات اشارات اعجاز آمیزی وجود دارد و لازم است که به تفسیر علمی بپردازیم تا مطالب روشن شود ولی اگر آن را هدف نهایی آیات بپنداریم تفسیر آیه کامل نخواهد شد.

مثال دیگر: معادشناسی هدف اشارات علمی قرآن:

(یا أَیُّهَا النّاسُ إِنْ کُنْتُمْ فِی رَیْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنّا خَلَقْناکُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ

مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَ غَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَ نُقِرُّ فِي الْأَرْحامِ ما نَشاءُ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَ مِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَ مِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً وَ تَرَى الْأَرْضَ هامِدَةً فَإِذا أَنْزَلْنا عَلَيْهَا الْماءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَتْ وَ أَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ) (حج / ۵)

ای مردم! اگر از برانگیخته شدن (در رستاخیز) در تردید هستید، پس (بنگرید:) که ما شما را از خاکی آفریدیم، سپس از آب اندک سیال، سپس از [خون بسته] آویزان، سپس از (چیزی شبیه) گوشت جویده شده، شکل یافته (متمایز) و شکل نیافته (غیر متمایز آفریدیم؛) تا برای شما روشن سازیم (که خدا بر انجام رستاخیز تواناست). و آنچه را که بخواهیم تا سرآمد معیّنی در رحم ها قرار می دهیم؛ سپس شما را بصورت کودکی بیرون می آوریم؛ سپس (زندگی می کنید) تا به حدّ رشدتان برسید؛ و از شما کسی است که (جانش) بطور کامل گرفته می شود؛ و از شما کسی است که به خوارترین (دوران) عمر برگردانده می شود، تا بعد از آگاهی هیچ چیزی نداند.

و زمین را خشک و بی گیاه می بینی؛ و هنگامی که آب (باران) را بر آن فرو می فرستیم، به حرکت در می آید و رشد می یابد؛ و از هر نوع [گیاه] زیبا می رویاند.

در این مورد نیز ممکن است کسی گمان کند که هدف اصلی این آیه بیان مطالب پزشکی در مورد مراحل خلقت است اما از صدر آیه استفاده می شود که هدف اصلی توجه دادن انسان به زندگی دوباره در معاد است. پس هر چند که اشارات علمی اعجازآمیزی در آن وجود دارد اما نباید هدف آیه را فراموش کنیم.

سیمای سوره حمد

نـام هـا: نـام هـای این سوره عبارتنـداز: «فـاتحه الکتـاب»، «حمـد»، «وافیه»، «شـکر»، «سـبع المثانی»، «نور»، «اُمّالکتاب»، «اَساس»، «کافیه»، «الکَنز»، «اُمّ القرآن»، «مناجات»، «شفاء»، «دعا» و «صلوه».

این سوره را «فاتحه الکتاب» بمعنای گشاینـده قرآن نامیده اند، چرا که آغازگر قرآن است. و بخاطر حمدو ستایشـی که در آن از خدا، شده است، به نام حمد خوانده شده که در آیه اول آن تعبیر «الحمدُ للّه» آمده است.

شمارگان: دارای هفت آیه، ۲۹ کلمه و ۱۴۲ حرف است.

نزول: سوره حمد در مکه فرود آمد و در ترتیب فعلی قرآن، اولین سوره به شمار می آید.

فضایل: در مورد فضـیلت قرائت سوره حمد، از پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر مسـلمانی سوره حمد را بخواند، پاداش او به اندازه کسی است که دو سوم قرآن را خوانده باشد.(۱)»

تذکر: شاید تعبیر دو سوم بخاطر آن است که مباحث عمده

۱- (۱) برهان، ج ۱، ص ۴۲ و مجمع البیان و نمونه، ذیل سوره حمد.

قرآن شامل توحید، قیامت و احکام است که در سوره حمد به دو قسمت اول اشاره شده است.

ویژگی: همه سوره های قرآن به عنوان سخن خداست و خطاب آن معمولاً به مردم است، اما آهنگ این سوره از زبان مردم و خطاب به خداست، یعنی قرآن کریم در این سوره شیوه مناجات و سخن گفتن با خدا را، به مردم آموزش داده است.

اهداف: مقاصد و اهداف کلی این سوره عبارت است از:

۱. بیان اصول اساسی دین یعنی توحید، نبوت، و معاد که در این سوره مطرح شده است.

۲. سوره حمد بیانگر نیاز و عشق و دعاست، اول آن ستایش، وسط آن اخلاص، و پایان آن نیایش است. این سوره تبلور نیایش بی واسطه با خداست، و نوعی آموزش سخن گفتن مستقیم با اوست.

مطالب: در این سوره مهمترین مطالبی که به چشم می خورد عبارتند از:

۱. توحید در عبادت و اطاعت. (ایاک نعبد و ایاک نستعین)

۲. درخواست راهنمائی به راه راست پیشوایان حق. (اهدنا الصراط المستقیم)

۳. توجه به معاد و حاکمیت مطلق خدا در رستاخیز. (مالک یوم الدین)

ص:۲۶

۴. یادآوری اینکه نعمت ها و تربیت ها، همه موجودات از ذات مقدس خدا سرچشمه می گیرد. (ربّ العالمین)

۵. تأکید بر مهر، رحمت و رحمانیّت خدا، بخشندگی و بخشایشگری او به عنوان اساس خلقت، تربیت و حاکمیت پروردگار. (الرحمن الرحیم)

۶. در این سوره راه مستقیم از راه غضب شدگان و گمراهان جدا شده است. یعنی سه خط اساسی فرا روی انسان تصویر شده است.

ص:۲۷

سیمای سوره بقره

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «بقره»، «فُسطاطُ القرآن» و «سَنام القرآن».

نامگذاری این سوره بنام «بقره» به معنای گاو ماده بدین مناسبت است که در آیات ۶۷ تا ۷۳ آن، داستان گاو بنی اسرائیل آمده است.

شمارگان: دارای ۲۸۶ آیه و ۶۲۲۱ کلمه(۱) و ۲۵۵۰۰ حرف است.

نزول: سوره بقره در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، این سوره هشتاد و ششمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد. یعنی بعد از سوره مطففین فرود آمد و اولین سوره ای است که در مدینه فرود آمد، و در ترتیب فعلی قرآن دومین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت آن حکایت شده که: «از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله پرسیدند، کدامیک از سوره های قرآن، از همه برتر است؟ فرمودند: سوره بقره.(۲)»

۱- (۱) دکتر شحاته در اهداف و مقاصد، ص ۳۷ تعداد ۶۱۲۱ کلمه گزارش کرده است.تذکر: ممکن است اختلاف عددها ناشی از تفاوت در کیفیت شمارش باشد یعنی برخی حروف را کلمه مستقل بشمار آوردن یا نیاوردن.

۲- (۲) ر. ک: نور الثقلین، ج ۱، ص ۲۶ و مجمع البیان، ج ۱، ص ۳۲.

تـذکر: البته افضـل بودن این سوره بخـاطر جامع بودن آن است، و این منافاتی نـدارد که سوره های دیگر قرآن از جهات دیگر افضل باشد.(۱)

ویژگی: این سوره طولانی ترین سوره قرآن کریم است. و حدود دو جزء و نیم از سی جزء قرآن را شامل می شود. و مهمترین آیه آن «آیه الکرسی» یعنی آیه ۲۵۵ بقره است(۲) که محتوای توحیدی خاصی دارد.

اهداف: اهداف عمده سوره بقره عبارتند از:

۱. بیان اصول عقاید و بیان دلایل توحید و معاد.

۲. تقسیم بندی مردم در برابر هدایت و روشنگری قرآن در سه گروه: مؤمنان، کافران و منافقان.

۳. بیان تاریخ پیامبران بویژه موسی علیه السلام و یهودیان و مناقشه در عقاید و کارهای آنان.

۴. بیان قوانین اسلام در رابطه با عبادات و معاملات.

۵. قانونمنـد کردن جـامعه نو پای اسـلام در شـهر مـدینه و تنظیم روابط آنها با ملت های دیگر مثل یهودیان و مسـیحیان که در جزیره العرب حضور داشتند.

مطالب: در این سوره بزرگ قرآن مطالب متنوعی مطرح شده است

۱- (۱) ر. ک: نمونه، ج ۱، ص ۵۹.

۲- (۲) . ر. ک: نورالثقلین، ج ۱، ص ۲۶ و مجمع البیان، ج ۱، ص ۳۲.

که عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بحث هایی پیرامون توحید وخداشناسی از طریق مطالعه اسرار آفرینش.

۲. معاد و زندگی پس از مرگ همراه با مثال های حسّی آن از زندگی ابراهیم علیه السلام و عُزیر علیه السلام.

۳. مباحث اعجاز قرآن و اهمیت این کتاب الهی.

ب) مطالب اخلاقی: ۱. دعوت به سخنان شایسته و بخشش و دوری از منت گذاری و اذیت. (آیه ۲۶۳)

ج) داستان ها: ۱. مطالبی پیرامون عملکرد منافقان و کارشکنی های آنان. (آیات ۸ تا ۲۰)

۲. بحث های مفصل تاریخی پیرامون یهودیان در زمان موسی علیه السلام و موضع گیریها و کارشکنی های آنان در برابر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (از آیه ۵۱ تا آیه ۷۳)

۳. مطالبی پیرامون تاریخ پیامبر بزرگ خدا حضرت ابراهیم علیه السلام و بنای کعبه بدست او. (از آیه ۱۲۳ تا ۱۳۳ و آیه ۲۵۸ تا ۲۶۰)

۴. داستان گاو بنی اسرائیل. (آیات ۶۷-۷۳)

۵. داستان اصحاب السَبت یا روز شنبه. (آیه ۶۵)

۶. مطالبی پیرامون آدم علیه السلام، فرشتگان و ابلیس و سرپیچی

ص:۳۱

او. (از آیه ۳۰ تا آیه ۳۸)

۷. مباحث تاریخی پیرامون داود و طالوت و جالوت. (آیات ۲۴۶ تا ۲۵۱)

۸. مطالبی پیرامون جنگ بدر. (آیات ۲۱۷ و ۲۱۸)

۹. بیان برتری برخی پیامبران بر برخی دیگر. (آیه ۲۵۳)

۱۰. دعوت مردم به انفاق که در سوره بقره بصورت مکرر مطرح شده و بر آن پافشاری شده است و مثال های جالبی در این مورد بیان شده است. و سپس به مردم دستور می دهد که از چیزهای پاک و پاکیزه و حلال انفاق کنند و می گوید بهتر است صدقه مخفیانه باشد. (آیات ۲۵۴-۲۶۱-۲۶۵-۲۶۷-۲۷۰)

۱۱. آیه الکرسی یعنی آیه ۲۵۵ سوره بقره که از عظمت خاصی برخوردار است و قدرت و علم الهی و مسأله کرسی یا پایتخت قدرت خدا را مطرح کرده است.

۱۲. مسأله آزادی و عدم اکراه در پذیرش دین در آیه ۲۵۶ این سوره مطرح شده است.

۱۳. داستان برخورد ابراهیم علیه السلام و نمرود و گفتگوی یک فرد مدعی خداوندی با ابراهیم علیه السلام طرفدار توحید، در آیه ۲۵۸ بقره گزارش شده است.

۱۴. داستان عُزَیر علیه السلام و زنده شدنش پس از مرگ صد ساله

ص:۳۲

در آیه ۲۵۹ بیان شده تا نمونه ای عینی و حسّی از معاد باشد.

۱۵. در آیه ۲۶۰ نمونه حسّی دیگری از معاد در قالب جریان ابراهیم علیه السلام و چهار پرنده بیان شده است.

۱۶. صدقه و بخشش بوسیله منت گذاردن و اذیت طرف مقابل باطل می شود. در این مورد قرآن کریم از مثال های زیبایی نیز برای بیان مطلب استفاده نموده است. (آیه ۲۶۴)

۱۷. حیله های شیطان در مورد وعده به فقر و فحشاء و جلوگیری از بخشش، در آیه ۲۶۸ بیان گردیده است.

۱۸. سپس سیمای عفیف اصحاب صُفه را بیان می کند که در کنار مسجد پیامبر صلی الله علیه و آله همیشه آماده رزم بودند، و فقر خود را آشکار نمی کردند. و از این رو افراد جاهل می پنداشتند که آنان غنی هستند. (آیه ۲۷۳)

د) احکام و قوانین: در این سوره مباحث مختلفی پیرامون نماز، روزه، جهاد، حجّ و عمره، تغییر قبله، ازدواج و طلاق و احکام مربوط به ازدواج با مشرکین، قوانین تجارت و بدهکاری و روش تنظیم سند مکتوب وام دادن (آیه ۲۸۲)، قصاص، ممنوعیت گوشتهای حرام، قمار، شراب و برخی احکام وصیت، اعتکاف، اجتناب از تصرف ناروا در اموال مردم، سفارش در مورد یتیمان، عادت ماهیانه زنان و احکام آن، رضاع و شیر دادن به کودکان، سوگندها و کفاره

مخالفت با آن، انفاق در راه خدا، رباخواری و مبارزه شدید با آن (آیات ۲۷۵ تا ۲۷۹)، رهن و شرایط شهادت یا گواهی دادن.

ص:۳۴

سیمای سوره آل عمران

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «آل عمران» و «طَیّبه».

نامگذاری این سوره بنام «آل عمران» به این مناسبت است که داستان خانواده عمران، پدر حضرت مریم علیها السلام در آیه ۳۲ به بعد این سوره آمده است.

شمارگان: دارای ۲۰۰ آیه و ۳۴۸۰ کلمه و ۱۴۵۲۵ حرف است.

نزول: سوره آل عمران در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، این سوره، هشتاد و هشتمین سوره قرآن است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد؛ در ترتیب فعلی قرآن، سومین سوره بشمار می آید.

از آنجا که این سوره بعد از سوره انفال و قضایای جنگ بدر و احد و حَمراء الاسد فرود آمده و قبل از سوره احزاب (و جنگ احزاب که در سال پنجم اتفاق افتاد(۱) ، می توان گفت که این سوره حدود سال چهارم هجری نازل شده است.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره آل عمران را تلاوت کند، در برابر هر آیه

۱- (۱) . ر. ک: مقاصد و اهداف قرآن، دکتر شحاته، ص ۵۷.

امانی از جهنّم (به او) می دهند.(۱)»

تـذکر: ثواب و پـاداش هـایی که برای سوره های قرآن گفته شـده است به صورت مقتضـی است. یعنی همراه با شـرط عمل به محتوای سوره تحقق می یابد.

ویژگی ها: در این سوره طولانی احکام شریعت نیامده است یا بسیار کم است. که بصورت ضمنی قابل استفاده است.

آیات ۱۹۰ و ۱۹۴ سوره آل عمران از آیات مهم قرآن کریم است که در روایتی از پیامبر صـلی الله علیه و آله آمده است: «وای بر کسـی که این آیات را بخوانـد و در آنها تفکر نکند»(۲) ، این آیـات همگـان را به تفکر در آفرینش آسـمانها و زمین و یاد خدا در همه حال دعوت می کند.

اهداف: در این سوره اهداف عمده زیر دنبال می شود:

۱. بیان حق و حقیقت درباره جهان بزرگ هستی.

۲. بیان سبب اینکه چرا مردم در هر زمان و مکان از توجه به معرفت حق و عمل بر طبق ادراک خویش، دچار غفلت و انحراف می شوند.

۳. مبارزه منطقی با یهودیان، مسیحیان و مشرکان.

۴. بیان آموزه های تربیتی پیروزی و شکست در جنگ بدر و احد.

۱- (۱) ر. ك: مجمع البیان، ج ۲، ص ۴۰۵.

۲- (۲) . ر. ك: صافی، ج ۱، ص ۴۰۹.

۵. بیان گویایی از تاریخ مریم و تولد عیسی علیه السلام و برخی پیامبران دیگر.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. مباحثی پیرامون ایمان و اسلام.

۲. مبارزه منطقی با یهودیان، مسیحیان و مشرکان و نفی عقاید باطل آنها.

۳. بیان معنای دین و طرح مسأله وحدت دین الهی. (آیات ۱۹ و ۸۵)

۴. ردّ الوهیت عیسی علیه السلام و بیان معجزات او. (آیات ۴۹ تا ۵۹)

۵. مباحثی پیرامون آیات محکم و متشابه و تأویل قرآن کریم. (آیه ۷)

ب) داستان ها: ۱. سرگذشت حضرت زکریا علیه السلام و زن عمران و حضرت مریم و عیسی علیه السلام. (آیات ۳۵ تا ۶۲)

۲. مروری بر جنگ بدر و پیروزی مسلمانان. (آیه ۱۲۳)

۳. گزارشی مفصل از جنگ احد. (آیه ۱۲۱ به بعد)

۴. داستان مباهله مسیحیان نجران با پیامبر صلی الله علیه و آله و اشاره ای به جایگاه ویژه اهل بیت علیهم السلام. (آیه ۶۰)

ج) مسایل فرعی: ۱. دعوت مسلمانان به مقاومت در برابر دشمنان.

۲. مردم شناسی و نوع زندگی مردم در فراز و نشیب ها.

۳. بیان مقام شهید و فضیلت شهیدان راه خدا. (آیات ۱۶۹ تا ۱۷۱)

ص:۳۷

۴. بیان علل غفلت مردم از حق. (آیات ۱۴ و ۱۵)

۵. بر حذر داشتن مؤمنان از دوستی با کافران. (آیه ۲۸)

۶. مغرور نشدن بخاطر نعمت ها و پیروزی های دنیوی.

ص:۳۸

سیمای سوره نساء

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «نِساء» و «اَلنساء الکبری». (در مقابل سوره طلاق که النساء الصغری است.)

نامگـذاری آن به «نِساء» که به معنای زنان است، بدین جهت بوده که در این سوره از حقوق زنان بسـیار سـخن گفته شده و از آنان دفاع شده است.

شمارگان: دارای ۱۷۶ آیه و ۳۷۴۵ کلمه و ۱۶۰۳۰ حرف می باشد.

نزول: سوره نساء در مـدینه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرو فرسـتاده شـد، این سوره نود و یکمین سوره ای است که بر پیامبر صـلی الله علیه و آله نازل شـده یعنی بعـد از سوره زلزال و قبل از سوره ممتحنه فرود آمده است. و در ترتیب فعلی قرآن، چهارمین سوره بشمار می رود.

فضایل: در مورد فضـیلت سوره نساء از پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره نساء را بخواند گویا به انـدازه هر مسـلمانی که طبق مفاد این سوره ارث می برد، در راه خدا انفاق کرده است، و همچنین پاداش کسـی را دارد، که برده ای آزاد کرده است.(۱)»

تذکر: البته مقصود این روایات آن است که قرآن را بخوانیم تا مقدمه

۱- (۱) نمونه، ج ۳، ص ۲۴۳.

فهم و عمل باشد، و اگر مسلمانی در زندگی فردی و اجتماعی از آیات این سوره الهام بگیرد، تمام این ثواب ها را دارا می باشد.

ویژگی ها: این سوره از نظر تعداد کلمات و حروف، طولانی ترین سوره قرآن بعد از سوره بقره است.

چهره عمومی سوره نساء بیان قوانین خانوادگی و اجتماعی است و ۳۵ آیه اول سوره نساء پیرامون مسایل خانوادگی است.

و آیات ۴۸ و ۱۱۵ این سوره امید بخش ترین آیات قرآن است که وعده بخشش همه گناهان غیر از شرک را بیان می کند.(۱)

اهداف: در یک دید کلی بنظر می رسد که در آیات این سوره، اهداف عمده زیر دنبال می شود:

۱. بیان قوانین خانوادگی و اجتماعی اسلام جهت قانونمند کردن جامعه نوپای مسلمانان.

۲. کنترل، نگهداری و بهسازی نخستین واحد اجتماع یعنی خانواده.

۳. حمایت از افراد کم توان جامعه، مثل یتیمان، کودکان و زنان.

۴. تثبیت حکومت اسلامی و بیان لزوم اطاعت از رهبران الهی.

۵. بیدارباش مسلمانان در مقابل دشمنان داخلی و خارجی.

۶. تشویق مسلمانان به هجرت از سرزمین کفر، به مرکز اسلام.

۱- (۱) ر. ک: نمونه، ذیل آیه ۴۸ در روایتی از امام علی علیه السلام حکایت شده است.

مطالب: در این سوره مطالب عمدهٔ زیر بچشم می خورند:

الف) عقاید: ۱. دعوت به ایمان حقیقی. (آیه ۱۳۶)

۲. فراخوانی به عدالت. (آیه ۱۳۵)

۳. دعوت به تفکر در قرآن. (آیه ۸۲)

۴. دستور به دوری از غُلو در دین. (آیه ۱۷۱)

ب) مطالب اخلاقی: ۱. این سوره انسان ها را به توبه و بازگشت به سوی خدا و پرهیز از گناهان دعوت می کند.

(آیات ۱۵-۱۸)

۲. دعوت مسلمانان به پاسخ دادن نیکی ها و لزوم پاسخگویی سلام. (آیه ۸۶)

ج) داستان ها: ۱. اشاره ای به سرگذشت و وحی بر پیامبران قبلی از نوح علیه السلام تا ابراهیم علیه السلام تا داود علیه السلام. (آیات ۱۶۳-۱۶۵)

۲. اشاره ای به داستان عیسی علیه السلام و اینکه بر صلیب کشته نشد. (آیات ۱۵۷-۱۵۹)

۳. اشاره ای به داستان یهود و ستمکاری آنان و کیفرهای الهی بر آنان. (آیات ۱۵۳ تا ۱۶۱)

د) احکام و قوانین: ۱. لزوم قطع رابطه دوستانه با دشمنان خدا. (آیه ۱۶۴)

۲. بیان مفصل قانون ارث بر اساس یک روش طبیعی و

عادلانه. (آیات ۷-۱۲)

۳. مشخص ساختن زنان و مردانی که به همدیگر محرم یا نامحرم هستند. (آیه ۲۳)

۴. بیان قوانین مربوط به ازدواج. (آیات ۲۴-۲۵)

۵. مبارزه با فحشاء در جامعه. (آیات ۱۵-۱۶)

۶. حمایت از یتیمان، کودکان و افراد کم توان جامعه. (آیات ۱۹ تا ۲۱ و آیات ۲ و ۶)

۷. قوانین کلی مربوط به حفظ اموال عمومی. (آیه ۵)

۸. بیان احکام مربوط به قتل عمد و خطا. (آیات ۹۱-۹۲)

۹. بیان حقوق و وظایف متقابل افراد جامعه در برابر یکدیگر. بویژه در اختلافات خانوادگی. (آیه ۳۵)

۱۰. بیان اهمیت هجرت و لزوم جلای وطن از یک جامعه فاسد، بطرف مراکز اسلامی. (آیات ۹۷-۱۰۰)

۱۱. لزوم اطاعت از رهبری حکومت اسلامی. (آیات ۵۹ تا ۶۵)

۱۲. بیان برخی احکام نماز. (آیات ۴۳ و ۱۰۱)

ه) مسایل فرعی: ۱. معرفی دشمنان جامعه اسلامی و بیدار باش مقابل آنها.

۲. معرفی دشمنان منافقی که بعنوان ستون پنجم فعالیت زیر زمینی داشتند؛ و تشریح روحیات آنان. (آیات ۸۸-۹۱ و

آیات ۱۳۷-۱۴۵)

۳. تشویق مسلمانان برای مبارزه با دشمنان. (آیات ۷۱-۷۷)

ص:۴۳

سیمای سوره مائده

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «مائده»، «عُقُود»، «المُنْقِذَه».

نامگذاری این سوره بنام «مائده» که به معنای غذا است، بدان جهت بوده که در آیه صد و چهاردهم این سوره سخن از دعای عیسی علیه السلام برای نزول مائده آسمانی شده است.

شمارگان: دارای ۱۲۰ آیه و ۲۸۰۴ کلمه و ۱۱۹۳۳ حرف است.

نزول: سوره مائده، در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، این سوره صد و دوازدهمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد، و بعد از سوره فتح و قبل از سوره توبه فرود آمده است. و از آنجا که سوره فتح بعد از صلح حدیبیّه (در سال ششم هجری) نازل شده است، به این نتیجه می رسیم که نزول سوره مائده بین سال هفتم تا دهم هجری بوده است.

اما در برخی روایات از امام علی علیه السلام حکایت شده که: «سوره مائده دو یا سه ماه پیش از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله نازل گردیده است»(۱) ، شاید این روایات به قسمت هایی از سوره مائده اشاره دارد.

و از نظر ترتیب فعلی قرآن، مائده، پنجمین سوره بشمار می رود.

۱- (۱) . نمونه، ج ۴، ص ۲۴۲ و تفسیر عیاشی.

فضایل: در مورد فضیلت سوره مائده از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره مائده را بخواند، به تعداد یهودی ها و مسیحی ها که نفس می کشند، ده حَسَنه و نیکی به او داده می شود و ده سَیئه و بدی از او محو می شود، و ده درجه به او افزوده می شود(۱).»

تذکر: فضایل سوره ها با محتوای آن ارتباط دارد، در سوره مائده مسأله ولایت و جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله روشن شد و کافران از دین اسلام مأیوس شدند، پس هر کس این سوره را بخواند و طبق مفاد آن از ولایت علی علیه السلام پیروی کند، همه کافران را مأیوس کرده و بدین جهت به تعداد آنها پاداش می گیرد.

ویژگی ها: سوره مائده از سوره هایی است که همه آیات آن در روز نازل شده است، از این جهت بدان «نَهاری» گویند.(۲) و بیشترین خطاب «یا أیها الذین آمنوا» (۱۶ بار) در این سوره نازل شده است.

از مهمترین آیات این سوره، آیه سوم و شصت و هفتم آن یعنی ولایت و امامت علی علیه السلام است که بمناسبت غدیر خم در حجه الوداع فرود آمد. و نیز آیه ۵۵ این سوره که در مورد بخشش انگشتری علی علیه السلام در حال رکوع است.

و در روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که فرمودند: «ای مردم، سوره مائده آخرین سوره ای است که نازل شد، از این

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۳، ص ۱۵۰.

۲- (۲) . اهداف و مقاصد قرآن، دکتر شحاته، ص ۱۰۹.

رو حلال آن را حلال، و حرام آن را حرام شمارید.»(1)

و در برخی روایات آمده است که این سوره ناسخ است و منسوخ نیست.(2)

اهداف: اهداف و مقاصد عمده ای که در سوره مائده دنبال شده است عبارتند از:

۱. قانونگذاری، جهت تنظیم روابط داخلی مسلمانان با همدیگر.

۲. قانونگذاری، جهت رفتار و روابط خارجی مسلمانان با یهودیان و مسیحیان اهل کتاب.

۳. روشن کردن خط ولایت و رهبری بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارت است از:

الف) عقاید: ۱. بیان یک سلسله معارف و عقاید اسلامی.

۲. اشاره به جانشینی امام علی علیه السلام بجای پیامبر صلی الله علیه و آله. (در آیات ۶۷ و ۳)

۳. برخی مطالب مربوط به قیامت. (آیه ۱۰۹)

۴. اشاره ای به تثلیث مسیحیان. (آیه ۱۱۶)

ب) داستان ها: ۱. اشاره به داستان فرزندان آدم علیه السلام و قتل هابیل بدست قابیل. (آیات ۲۷-۳۱)

۱- (۱) همان، ص ۱۱۴.

۲- (۲) نمونه، ج ۴، ص ۲۴۳.

۲. اشاره به داستان سرگردانی بنی اسرائیل در بیابان و داستان موسی. (آیات ۲۰-۲۶)

۳. اشاره به داستان مائده آسمانی عیسی علیه السلام و سرگذشت او. (آیات ۱۱۰-۱۱۹)

ج) احکام و قوانین: ۱. حرمت شراب و قمار. (آیه ۹۰)

۲. قسمتی از احکام وضو و تیمم. (آیه ۶)

۳. بیان قسمتی از غذاهای حلال و حرام. (آیات ۳-۵)

۴. لزوم وفای به عهد. (آیه ۱)

۵. لزوم شهادت به عدل. (آیات ۱۰۶-۱۰۸)

سیمای سوره انعام

نام: تنها نام این سوره «اَنعام» است که به معنای حیوانات چهارپا می باشد.

سبب نامگذاری سوره فوق به نام «انعام» آن است که در آیه ۱۳۶ تا آیه ۱۴۶ این سوره مکرراً سخن از چهارپایان گفته شده و احکام و قوانین مربوط به آنان بیان شده است.

شمارگان: دارای ۱۶۵ آیه و ۳۸۶۰ کلمه(۱) و ۱۲۲۵۴ حرف است.

نزول: سوره انعام در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل گشت، این سوره پنجاه و چهارمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده(۲) و بعد از سوره حِجر و قبل از سوره صافات نازل شده است، و تاریخ نزول آن را سال چهارم بعثت گفته اند.

یعنی هنگامی که دعوت سرّی پیامبر صلی الله علیه و آله پایان یافت و ماموریت یافت که بطور علنی مردم را به اسلام فراخواند. اما از نظر ترتیب فعلی قرآن، انعام، ششمین سوره قرآن است.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره در روایات حکایت شده که:

۱- (۱) ر. ک: آشنائی با سوره های قرآن، ص ۳۶. ولی دکتر شحاته در اهداف و مقاصد سوره ها، ص ۱۳۱ تعداد کلمات سوره انعام را ۳۰۳۵ می داند.

۲- (۲) . در تفسیر نمونه از این سوره به عنوان شصت و نهمین سوره قرآن یاد شده است. (نمونه، ج ۵، ص ۱۴۴). اما در آشنایی با سوره ها، شیخ الاسلامی آن را پنجاه و چهارمین سوره قرآن می داند. (ص ۳۶).

«سوره انعام را به هنگام نزول، هفتاد هزار فرشته بـدرقه کردنـد، و کسـی که آن را بخواند، تمام آن فرشـتگان برای او آمرزش می طلبند.(۱)»

تذکر: البته این پاداش برای کسـی است که در پرتو این سوره، جانش را از سرچشمه توحید سیراب کند و به محتوای آن عمل نماید.

ویژگی ها: سوره انعام بعـد از سوره حمـد، اولین سوره در چینش فعلی قرآن است که به عنوان سوره مکی از آن یاد می شود، و از روایات اهل بیت علیهم السـلام و سـخنان مفسران استفاده می شود، که این سوره یکباره بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است.

در این سوره نام خدا ۷۰ بار یاد شده است.

اهداف: اهداف اساسی این سوره دعوت به اصول دین یعنی توحید، نبوت و معاد است.

مطالب: مطالب عمدهٔ این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. پافشاری بر یگانگی خدا. (آیات ۱ و ۱۲ و ۵۹ و ۶۰)

۲. مبارزه با شرک و بت پرستی. (آیه ۱۵۱ و...)

۳. اثبات رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و بیان جایگاه قرآن.

(آیات ۱۹ و ۱۱۴)

۴. مباحث مربوط به قیامت و ایمان به روز واپسین. (آیات

۱- (۱) ر. ک: نمونه، ج ۵، ص ۱۴۴.

۱۲ و ۱۶۴)

ب) داستان ها: ۱. اشاره ای به تکذیب و استهزاء پیامبران پیشین. (آیه ۱۰)

۲. داستان ابراهیم پیامبر بت شکن و موّحد خدا. (آیات ۷۵-۸۳)

ج) احکام و قوانین: ۱. احکام مربوط به حلال و حرام بودن گوشت چهارپایان از قبیل گاو، گوسفند، شتر و ردّ عقاید خرافی در این موارد. (آیات ۱۳۶ تا ۱۴۶)

۲. ممنوعیت کارهای زشت آشکار و پنهان. (آیه ۱۵۱)

۳. ممنوعیت آدم کشی. (آیه ۱۵۱)

۴. ممنوعیت فرزند کشی. (آیه ۱۵۱)

۵. نهی از خوردن مال یتیم. (آیه ۱۵۱)

۶. انصاف در وزن کردن و پیمانه کالاها. (آیه ۱۵۱)

د) مسایل فرعی: ۱. مجادله و بحث با مشرکان با برهان عقلی و آیات تکوینی.

۲. لزوم رعایت عدالت در گفتار. (انعام / ۱۵۲)

۳. لزوم وفای به عهد و پیمان. (انعام / ۱۵۲)

ص:۵۰

سیمای سوره اعراف

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «اَعراف»، «اَلمص (الف لام میم صاد)».

سبب نامگذاری این سوره به «اَعراف» آن است که در آیه ۴۵ این سوره سخن از اصحاب اعراف گفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۰۶ آیه و ۳۸۲۵ کلمه(۱) و ۱۳۸۷۷ حرف است.

نزول: سوره اعراف در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد،(۲) این سوره سی و هشتمین سوره ای است که بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است، که بعد از سوره صاد و قبل از سوره جنّ فرود آمده است. و در ترتیب فعلی قرآن هفتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره اعراف را در هر ماه بخواند، در روز قیامت، از کسانی خواهد بود که نه ترسی بر آنهاست و نه غمی دارند، و اگر در هر جمعه بخواند، در روز قیامت از کسانی خواهد بود که بدون حساب به بهشت می رود.»(۳)

۱- (۱) دکتر شحاته، تعداد کلمات را ۳۳۱۵ عدد حکایت می کند، (ص ۱۵۶).

۲- (۲) . تفسیر نمونه می نویسد: عدد آیات سوره اعراف را برخی ۲۰۵ آیه دانسته اند وهمه آیات آن مکی است مگر آیه ۱۶۳ «واسئلهم عن القریه...» - نمونه، ج ۶، ص ۷۳.

۳- (۳) برهان، ج ۲، ص ۲ و نور الثقلین، ج ۲، ص ۲.

تـذکر: روشن است که اینگونه ثواب هـا برای کسانی است که تحت تأثیر مفاد سوره قرار گرفته و بـدان عمل کننـد. و شـرایط لازم دیگر را کسب می کنند.

ویژگی هـا: این سـوره اولین سوره بلنـد قرآن کریم (به ترتیب نزول) است و بلنـدترین سوره مکی نیز هست. و اولین سوره ای است که داستانهای پیامبران را به تفصیل بیان می کند.

سوره اعراف، اولین سوره ای است که در چینش فعلی قرآن، با نام حروف مقطعه «المص» خوانده شده است.

توضیح آنکه در قرآن ۲۹ سوره وجود دارد که با حروف مقطعه شـروع شـده که همگی آنها مکی است مگر سوره بقره و آل عمران، ولی تعداد اندکی از آنهاحروف مقطعه نامِ آنها قرار گرفته است که سوره اعراف از آنهاست.

اهداف: اهداف اساسی سوره اعراف بیان اصول و مبانی دعوت الهی است، که عبارتند از توحید، نبوت و معاد.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. اشاره ای به مسأله مبدأ. (آیه ۱۱)

۲. اشاره ای به مسأله معاد. (آیات ۸-۹ و آیه ۱۷۹ به بعد)

۳. گزارشی از وحی و نبوت عامه.

۴. گزارشی درباره رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله یعنی نبوت خاصه.

ب) داستان ها: ۱. شرح داستان آدم علیه السلام برای احیای شخصیت انسان. (آیات ۱۱-۲۴)

۲. بیان سرگذشت نوح علیه السلام. (آیات ۵۹-۶۴)

۳. بیان سرگذشت لوط علیه السلام و قوم او. (آیه ۸۰)

۴. بیان سرگذشت هود علیه السلام. (آیات ۶۵-۷۳)

۵. داستان صالح علیه السلام. (آیات ۷۳-۸۴)

۶. سرگذشت شعیب علیه السلام. (آیات ۸۵-۹۳)

۷. داستان اصحاب السَبت. (آیات ۱۶۳-۱۶۴)

۸. سرگذشت قوم ثمود. (آیه ۷۳)

۹. سرگذشت قوم عاد. (آیه ۶۵)

۱۰. داستان موسی علیه السلام و مبارزه او با فرعون و داستان بنی اسرائیل و گوساله پرستی آنان. (آیات ۱۰۹-۱۶۸)

ج) احکام و قوانین: ۱. برداشتن جامه و زینت برای نماز و مسجد. (آیه ۳۱)

۲. نهی از اسراف. (آیه ۳۲)

۳. ممنوعیت کارهای زشت آشکار و پنهان. (آیه ۳۳)

۴. رعایت وزن و پیمان در داد و ستد. (آیه ۸۵)

د) مسایل فرعی: ۱. مطالبی پیرامون عرش. (آیه ۵۴)

ص:۵۳

۲. مطالبی پیرامون میزان. (آیات ۸-۹)

۳. مطالبی پیرامون عالم ذرّ و پیمان الهی با فرزندان آدم. (آیه ۱۷۲)

۴. مطالبی پیرامون اعراف. (آیات ۴۵-۴۸)

۵. دعوت به عدالت. (آیه ۲۹)

۶. تمسّک به کتاب الهی. (آیه ۱۷۰)

۷. دعوت به شنیدن قرآن و سکوت هنگام تلاوت آن. (آیه ۲۰۴)

ص:۵۴

سیمای سوره انفال

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «انفال»، «بدر».

«انفال» به معنای ثروت ها و منابع عمومی طبیعت است، و سبب نامگذاری این سوره به انفال آن است که اولین آیه این سوره از غنایم و کیفیت توزیع آن سخن گفته است، و حکم ثروت های عمومی را در مورد مالکیت و راه مصرف آنها را بیان می کند، به آن سوره انفال گفته شده است.

شمارگان: دارای ۷۵ آیه و ۱۰۹۵ کلمه و ۵۰۸۰ حرف است.

نزول: سوره انفال در مدینه فرود آمده است، این سوره هشتاد و هشتمین سوره ای است که بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است. یعنی بعد از سوره بقره و قبل از سوره آل عمران فرود آمده است. و در ترتیب فعلی قرآن هشتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره انفال و برائت را در هر ماه بخواند، هرگز روح نفاق در وجود او وارد نخواهد شد و از پیروان حقیقی امام علی علیه السلام خواهد بود. و در رستاخیز از مائده های بهشتی همراه با آنان بهره می گیرد، تا مردم از حساب

خویش فارغ شوند.»(۱)

تذکر: البته اینگونه تأثیرات و ثواب ها برای کسانی است که علاوه بر خواندن سوره، به مفاد آن عمل کنند. و شرایط لازم دیگر را برای خود تحصیل نمایند. و ارتباط آن با امام علی علیه السلام در آن است که در آیه سی ام این سوره به داستان لیله المبیت و فداکاری علی علیه السلام اشاره شده است.

ویژگی: در این سوره بیشتر از قوانین و احکام عملی اسلام سخن گفته شده و کمتر از عقاید و مبانی نظری اسلام سخن به میان آمده است.

اهداف: سوره انفال که در مدینه و در زمان اولین جنگ مسلمانان یعنی بدر، نازل شده، چند هدف مهم را دنبال می کند:

۱. بیان مسایل و قوانین مربوط به جنگ.

۲. بیان مسایل و قوانین اقتصادی اسلام در مورد اموال عمومی که پشتوانه بیت المال بشمار می آید.

۳. بازسازی اخلاقی مسلمانان.

۴. سامان دادن و نظام بخشیدن به جامعه نوین مسلمانان در مدینه.

مطالب:

الف) مطالب اخلاقی: ۱. بیان صفات مؤمنان واقعی. (آیات ۲-۴)

۲. تذکر این نکته که زیاد به یاد خدا باشید. (آیه ۴۵)

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره انفال.

ب) داستانها: ۱. داستان جنگ بدر. (آیه ۱۱ به بعد)

۲. اشاره ای به داستان فرعونیان و ستمگران قبلی. (آیات ۵۴

. ۵۱) ۳. اشاره ای به آداب خراقی اعراب جاهلی در نزد کعبه. (آیه ۳۵)

۴. اشاره به داستان «لیله المبیت، یعنی شب هجرت پیامبر صلی الله علیه و آله از مکه به مدینه که علی علیه السلام با فداکاری بجای ایشان خوابید. (آیه ۳۰)

ج) احکام و قوانین: ۱. قوانین مربوط به ثروتهای عمومی، (آیه ۱)

۲، مسایل مربوط به خمس و راه تقسیم و مصرف آن. (آیه ۴۱)

۳. لزوم آمادگی رزمی مسلمانان برای جنگ و جهاد. (آیه ۶۰) ۴. دستور به اطاعت خدا و پیامبر ناله . (آیه ۲۰)

ه. دستور به جنگ تا رفع فتنه. (آیه ۳۹ و احکام مربوط به اسیران جنگی. (آیات ۶۷ ۷۱)

۷. لزوم پایداری در جنگ بطوری که هر مسلمانی بتواند در مقابل دو نفر دشمن بایستد، و پیروز شود. (آیات ۱۵-۱۶ و آیات ۶۴-۶۵)

د) مسایل فرعی: ۱. در این سوره، آثار تقوی از جمله فرقان بیان شده است. (آیه ۲۹) ۲، تشویق مردم به هجرت از مکه به مدینه و یاری پیامبرصلی الله علیه و آله. (آیات ۷۵. ۷۱)

۳. کمک فرشتگان به مسلمانان در جنگ بدر. (آیه ۹)

۴. بیان سنت الهی در مورد تغییر نعمت کسانی که خودشان را تغییر دهند. (آیه ۵۳)

۵. مطالبی پیرامون منافقان. (آیه ۴۹)

ص:۵۸

سیمای سوره توبه

نامها:

نامهای این سوره عبارتند از: «توبه»، «برائت»، افاضحه، الحافره»، «العذاب»، «سیف»، «مخزیه»، «منکله»، «المنقره»، واژه «توبه» به معنای بازگشت است و سبب نامگذاری این سور بنام توبه آیات ۱۱۷ و ۱۱۸ آن است، که جریان پذیرفته شدن توبه یاران پیامبر و متخلفان از جنگ تبوک بیان شده است. و بطور کلی در این سوره در مورد توبه فراوان سخن گفته شده است. واژه «برائت» به معنای بیزاری جستن و بی تعهد شدن است و این نام اشاره به خشم خدا و پیامبرش نسبت به مشرکان است. که در روز حج اکبر به همه مردم اعلان شد. و در آیه یکم تا سوم این سوره آمده است.

نام های دیگر این سوره، عمدتا بخاطر آن است که اسرار منافقان در این سوره افشاء شده و رسوایی و ذلت آنان را بدنبال آورده است.

شمارگان: دارای ۱۲۹ آیه و ۴۰۹۸ کلمه و ۱۰۴۸۸ حرف است.

نزول:

سوره توبه در مدینه فرود آمد، این سوره صد و سیزدهمین سوره ای است که بر پیامبر اسلام اور نازل شده است، یعنی

ص:۵۹

بعـد از سوره مائـده و در اواخر عمر پیامبر فرود آمـده است و در ترتیب فعلی قرآن نهمین سوره بشـمار می آید. مفسـران آغاز نزول سوره توبه را در سـال نهم هجری می داننـد، و مطالعه آیات آن نشان می دهـد که قسـمتی از آن پیش از جنگ تبوک و قسـمتی پس از مراجعت از جنگ نازل شـده است. و ۲۸ آیه آغاز این سوره به وسـیله علی علیه السـلام در مراسم حج به مردم ابلاغ شد.(۱)

* فضـیلت: در مورد خوانـدن این سوره از امام صادق علیه السـلام حکایت شده که: «هر کس سوره برائت و انفال را در هر ماه بخواند، روح نفاق در او داخل نمی شود و از پیروان راستین علی ای خواهد بود. (۲)

تـذکر: همـانطور که قبلاـ بیان کردیم تأثیرات و ثوابهای هر سوره برای قرائت و عمل به مفاد آن است و رابطه این سوره با امام علی علا در آن است که ۲۸ آیه اول این سوره توسط آن حضرت در مراسم حج به مردم ابلاغ شد. : ویژگی ها: این سوره تنها سوره قرآن کریم است که با بسم الله الرحمن الرحیم، شروع نمی شود. و در این سوره ۱۶ آیه مربوط به توبه وجود دارد.

اهداف: اهداف اساسی که در سوره توبه پیگیری شده است عبارتند از:

ص:۶۰

۱- ر.ك: نمونه، ج ۷، ص ۲۷۱

۲- مجمع البیان، ذیل آغاز سوره برائت

مطالب:

۱. بیان قوانین اساسی ارتباطات مسلمانان با مشرکان، که شالوده حکومت اسلامی بر آن نهاده شده است.

۲. افشاگری در مورد حالات روانی و درونی منافقان و پیروان سست عنصری که در لابلای صفوف مؤمنان رخنه کرده بودند.

عمده ترین مطالب این سوره عبارت است از:

الف) عقاید: بیان انحراف اهل کتاب از حقیقت توحید و فرزند قراردادن برای خدا. (آیات ۳۰-۳۱)

ب) مطالب اخلاقی: ۱. سرزنش افراد تنبل و سست عنصری که با بهانه های مختلف به جهاد نمی روند.

۲. مدح و ستایش مؤمنان راستین و مهاجران نخستین.

(آیات ۲۰ و ۱۰۰)

ج) احکام و قوانین: ۱. بیان الغای پیمان با مشرکان و قطع رابطه با آنان و ممنوعیت انجام حج توسط مشرکان. (آیات ۱-۲۷)

۲. دستور زکات و پرهیز از تراکم ثروت. (آیه ۱۰)

۳. لزوم تحصیل علم. (آیه ۱۲۲)

۴. ممنوعیت جنگ در ماههای حرام. (آیه ۳۶)

۵. حکم گرفتن جزیه (مالیات) از اهل کتاب. (آیه ۲۸)

د) داستان ها: ۱. داستان جنگ تبوک و توبه متخلفان از

جنگ. (آیات ۴۲ و ۱۱۸)

۲. اشاره ای به جنگ حُنین. (آیه ۲۵)

۳. اشاره ای به قوم نوح علیه السلام و عاد و ثمود و ابراهیم علیه السلام و مَدْیَن و مُؤْتَفِکات. (آیه ۷۰)

ه) مسایل فرعی: ۱. بیان نشانه های منافقان و سرنوشت آنان. (آیات ۴۵ به بعد)

۲. هشدار به مسلمانان در مورد توطئه دشمنان در مسجد ضرار. (آیه ۱۰۷)

۳. دعوت مسلمانان به اتحاد. (آیه ۱۱۹ و...)

۴. ترسیم خط مشی حکومت اسلامی با گروهها و جناحهای مخالف. (آیات ۱۲-۶ و آیه ۶۱ و ۸۳ و...)

۵. بیان اهمیت جهاد در راه خدا. (آیه ۴۱)

۶. تشویق مردم برای تعمیر مساجد. (آیه ۱۸)

سیمای سوره یونس

نام ها: این سوره فقط یک نام دارد و آن هم «یونس علیه السلام» است، سبب نامگذاری آن نیز داستان یونس پیامبر صلی الله علیه و آله است که در آیه ۹۸ این سوره آمده است.

شمارگان: دارای ۱۰۹ آیه و ۱۸۳۲ کلمه و ۷۵۶۷ حرف است.

نزول: سوره یونس علیه السلام، در مکه فرود آمد، این سوره پنجاهمین سوره ای است که بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، و در ترتیب فعلی قرآن دهمین سوره بشمار می آید. این سوره بعد از سوره اسراء و قبل از سوره هود علیه السلام یا قبل از سوره معارج(۱) فرود آمده است؛ بنابراین سوره یونس علیه السلام حدود یک سال قبل از هجرت نازل شده است.

فضیلت: در مورد فضیلت قرائت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره یونس را در هر دو یا سه ماه بخواند، بیم آن نمی رود که از جاهلان و بی خبران باشد، و در روز رستاخیز از مقرّبان خواهد بود.»(۲)

تذکر: این تأثیرات سوره یونس شاید بخاطر آن باشد که

ص:۶۳

۱- (۱) . ر. ک: درآمد، دکتر شحاته، ص ۱۹۹ و نمونه، ج ۸، ص ۲۱۲.

۲- (۲) نورالثقلین، ج ۲، ص ۲۹۰.

آیات هشدار دهنده و بیدار کننده در این سوره زیاد است. و اگر با دقت و تأمل خوانده شود، جهل و نادانی را از صفحه روح انسان تا مدتی پاک می کند.

ویژگی ها: در ترتیب فعلی قرآن، سوره یونس علیه السلام اولین سوره ای است که به نام یکی از پیامبران خدا نامگذاری شده، و از سوره هایی است که با حروف مقطعه شروع می شود.

اهداف: سوره یونس علیه السلام پنج محور اساسی را دنبال می کند:

الف: توحید و بیان شواهد وجود خدا و مظاهر قدرت او در هستی.

ب: معاد.

ج: نبوت.

د: پندآموزی و عبرت گیری از تاریخ ملت ها و پیامبران گذشته.

ه: توجه دادن به عظمت قرآن.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره بچشم می خورند عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. نشانه های عظمت خدا در آفرینش جهان.

(آیات ۳ و ۳۰)

۲. مسأله وحی و مقام پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیه ۲)

۳. توجه دادن مردم به معاد. (آیه ۴)

۴. توجه دادن به عظمت قرآن. (آیات ۳۸ و ۵۷)

ب) مطلب اخلاقی: توجه دادن مردم به ناپایداری زندگی دنیا. (آیات ۷ و ۲۴)

ج) داستان ها: ۱. داستان زندگی نوح پیامبر علیه السلام. (آیات ۷۰-۷۳)

۲. داستان زندگی موسی علیه السلام. (آیات ۷۴-۹۰)

۳. داستان غرق شدن سپاه فرعون. (آیات ۹۰-۹۲)

۴. داستان زندگی یونس علیه السلام. (آیه ۹۸)

د) مسایل فرعی: ۱. اشاره ای به مسأله فطرت و یاد خدا در مشکلات. (آیات ۱۲ و ۲۲)

۲. دعوت مردم به عمل صالح. (آیه ۸)

۳. بیان سرسختی و لجاجت بت پرستان مشرک. (آیه ۱۸)

۴. بشارت به نعمت های بی پایان الهی برای صالحان. (آیات ۸-۹)

۵. مبارزه طلبی و تحدّی قرآن در آوردن سوره ای مثل آن.

(آیه ۳۸)

۶. بیان صفات قرآن مثل موعظه، شفا، هدایت و رحمت.

(آیه ۵۷)

ص:۶۵

سیمای سوره هود

نام ها: تنها نام این سوره «هُود علیه السلام» است که به مناسبت داستان هود پیامبر صلی الله علیه و آله که در آیه ۵۰ تا ۶۰ این سوره ذکر شده، بدین اسم نامیده شده است. نام هود علیه السلام در این سوره پنج بار آمده است.

شمارگان: دارای ۱۲۳ آیه و ۱۷۱۵ کلمه و ۷۵۱۳ حرف است.

نزول: این سوره پنجاه و یکمین سوره ای است که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بعد از سوره یونس علیه السلام و قبل از سوره یوسف علیه السلام فرود آمد، و در ترتیب فعلی قرآن یازدهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر که این سوره را بخواند، پاداشی به تعداد کسانی که به هود علیه السلام و سایر پیامبران ایمان آوردند، و کسانی که آنان را انکار نمودند، خواهد داشت.»(۱)

تذکر: این نکته لازم است که این ثواب ها برای کسانی است که سوره هود علیه السلام را خوانده و از دستورات آن پیروی کنند، آن را الگوی برنامه های زندگی خویش سازند.

ویژگی ها: این سوره به ترتیب نزول در قرآن جای گرفته است، یعنی

۱- (۱) برهان، ج ۲، ص ۲۰۶.

این سوره بعد از سوره یونس علیه السلام و قبل سوره یوسف علیه السلام فرود آمده، و در قرآن نیز همینگونه جای گرفته است. و از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که فرمود: سوره هود علیه السلام مرا پیر کرد. (۱)(و این سخن بخاطر آیه ۱۱۲ آن گفته شده است).

اهداف: اهداف عمده این سوره عبارت است از:

۱. تبیین اصول و مبانی دین.

۲. بیان راستی و درستی دعوت پیامبر صلی الله علیه و آله (با توجه دادن به اعجاز قرآن).

۳. توجه به معاد و جهان پس از مرگ.

۴. عبرت آموزی از سرگذشت پیامبران پیشین.

مطالب: در این سوره مطالب زیر به چشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. استدلال کردن برای اصول و مبانی دین.

۲. پاسخ به شبهات پیرامون دعوت اسلامی و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله. (آیات ۱۲ و ۱۳)

۳. سخن از پاداش ها و کیفرهای قیامت. (آیات ۲۲-۲۳)

۴. بحث اعجاز قرآن و دعوت به تحدّی و مبارزه طلبی با آوردن ده سوره مثل آن. (آیه ۱۳)

۱- (۱) صافی، ج ۲، ص ۴۵۷.

ب) اخلاق: ۱. دعوت به توبه. (آیه ۳)

۲. بیان ادب پیامبران الهی در گفتار که الگویی برای همه بشریت است. (آیه ۴۵ و...)

۳. سرنوشت ارتباط عقاید و اعمال انسان با یکدیگر و تأثیر آن در سرنوشت انسان.

ج) احکام: ۱. فرمان نماز در صبح و شام. (آیه ۱۱۴)

د) داستان ها: ۱. داستان نوح علیه السلام و پیروزی او بر دشمنان.

(آیات ۲۵-۴۹)

۲. سرگذشت هود علیه السلام و قوم او یعنی عاد. (آیات ۵۰-۶۰)

۳. داستان صالح علیه السلام. (آیات ۶۰-۶۸)

۴. داستان ابراهیم علیه السلام و فرشتگان. (آیات ۶۹-۷۶)

۵. داستان لوط علیه السلام. (آیات ۷۷-۸۳)

۶. داستان شعیب علیه السلام. (آیات ۸۴-۹۴)

۷. داستان موسی علیه السلام. (آیات ۹۷-۱۰۹)

ه) مطالب فرعی: ۱. بیان پیوستگی و همبستگی آیات قرآن. (آیه ۱)

۲. بیان مطالبی پیرامون مبارزه با شرک و کفر و انحراف.

۳. تسلّی دادن به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در برابر مشکلات. (آیه ۱۰۹)

ص:۶۸

۴. دستور استقامت به پیامبر صلی الله علیه و آله و مؤمنان. (آیه ۱۱۲)

۵. تهدیدهای شدید نسبت به دشمنان. (آیات ۱۰۲ و ۱۲۱ و ۱۲۲ و...)

۶. بحث خلقت آسمانها و زمین. (آیه ۷)

۷. هدف خلقت رحمت الهی است. (آیه ۱۱۹)

ص:۶۹

سیمای سوره یوسف

نام ها: نامهای این سوره عبارتند از: «یوسف علیه السلام» و «اَحْسَنُ القَصَص» یعنی بهترین داستان ها.

و سبب نامگذاری آن به نام «یوسف علیه السلام» آیه ۴ به بعد این سوره است که همراه با اکثر آیات آن پیرامون داستان زندگی یوسف پیامبر است، و بیش از بیست بار نام یوسف در این سوره بکار رفته است.

شمارگان: دارای ۱۱۱ آیه و ۱۷۶۶ کلمه و ۷۱۶۶ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، پنجاه و دومین سوره ای است که بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمده یعنی بعد از سوره هود علیه السلام و قبل از سوره حجر نازل شده است. و در ترتیب کنونی قرآن دوازدهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت قرائت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس، سوره یوسف علیه السلام را هم روز و هم شب بخواند، خدا او را در رستاخیز به زیبایی یوسف علیه السلام بر می انگیزد، در حالی که ناراحتی به او نمی رسد و از بندگان صالح خدا خواهد بود.(۱)

۱- (۱) مجمع البیان، ابتدای سوره یوسف.

تذکر: اینگونه اثرات و ثواب ها برای کسانی است که یوسف وار زندگی کنند، و عمری را با پاکی و نیکوکاری بسر برند.

یعنی آیات سوره یوسف را بخوانند و پیروی کنند.

ویژگی ها: این سوره داستانی ترین سوره قرآن است که ۸۸٪ سوره یوسف را داستان یوسف فرا گرفته است.

داستان یوسف از طولانی ترین و شیرین ترین و به تعبیر خود قرآن بهترین داستان های قرآن کریم است.

در برخی احادیث آمده است که سوره یوسف را به زنان تعلیم ندهید و سوره نور را (که مشتمل بر آیات حجاب است) تعلیم دهید.

اما اسناد این احادیث چندان قابل اعتماد نیست و در برخی احادیث نیز عکس این مطلب دیده شده است یعنی تشویق شده که این سوره را به خانواده ها تعلیم دهید. آری ماجرای زندگی آلوده همسر عزیز مصر و پاکی و عفت یوسف آموزه ای گرانبها برای هر مرد و زن است.(۱)

اهداف: ۱. بیان ولایت خدا بر بنده خویش، و اینکه چگونه او را لبریز از محبت خود می کند و او را تربیت و سرپرستی می کند.(۲)

و نجات می دهد.

۲. بیان داستان یوسف و آموزه های تربیتی آن. (عفت،

۱- (۱) نمونه، ج ۹، ص ۲۹۷.
۲- (۲) . المیزان، ج ۱۱، اول سوره یوسف.

برخورد کریمانه با لغزش گران و...)

مطالب: در این سوره مطالب عمدهٔ زیر بچشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. استدلال بر توحید الهی. (آیات ۳۹-۴۰)

۲. مطالبی پیرامون نبوت عامه و خاصّه. (آیات ۶ و ۳۸ و ۱۰۴-۱۱۰)

ب) اخلاق: ۱. درس عفت و پاکی و خویشتن داری و تسلط بر نفس. (آیات ۲۳ به بعد)

۲. برخورد کریمانه یوسف با برادرانش پس از آمدن آنها به مصر. (آیات ۹۹-۱۰۰)

ج) داستان: ۱. بیان بهترین داستان قرآن یعنی داستان یوسف صدیق علیه السلام و خواب او و حیله های برادرانش و انداختن یوسف علیه السلام در چاه و سپس نجات و رفتن او به مصر و درگیری با زن عزیز مصر و زندانی شدن و نجات یافتن و سپس وزیر شدن او و آمدن برادران و پدر و مادرش به مصر.

د) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به قرآن کریم و اینکه عربی نازل شده تا در آن تفکر کنند. (آیات ۱-۲)

۲. عبرت آموزی از سرنوشت برادران حسود یوسف علیه السلام.

(آیات ۸ به بعد)

۳. عبرت آموزی از سرنوشت زن منحرف عزیز مصر. (آیات ۲۳ به بعد)

ص:۷۲

۴. مطالبی پیرامون خواب صادق و تعبیر آن. (آیات ۴-۶)

۵. طلب استغفار و شفاعت از یعقوب پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیه ۹۷)

۶. هشدار به ملت ها و خانواده ها که مراقب باشید فرزندان نیکوی شما را به بهانه های مختلف از شما جدا نسازند. (آیه ۱۲)

ص:۷۳

سیمای سوره رعد

نـام: تنهـا نـام این سوره «رعْـد» است. که همـان صـدای غرش ابرهای آسـمان است، و به مناسـبت آیه ۱۳ این سوره بـدین نام خوانده شده است. که سخن از رعد و برق و صاعقه گفته است.

شمارگان: دارای ۴۳ آیه و ۸۵۵ کلمه و ۳۵۰۶ حرف است.

نزول: سیاق و محتوای آیات آن نشان می دهد که این سوره در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است.(۱)

سوره رعـد در ترتیب کنونی قرآن سـیزدهمین سوره بشـمار می آیـد، و کسانی که این سوره را مدنی می دانند گفته اند نود و ششـمین سوره ای بوده که بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است.(۲) یعنی بعد از سوره محمد صلی الله علیه و آله و قبل از سوره الرحمن فرود آمده است.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره رعد را تلاوت کند، به تعداد هر ابری که گذشته و هر ابری که تا قیامت خواهد آمد، ده حسنه به او

۱- (۱) ر. ك: المیزان، ج ۱۱، ص ۲۷۴. هر چنـد که برخی گفته انـد در مـدینه نازل شده و یا برخی آیات آن مدنی است اما این مطلب با مضامین سوره سازگار نیست.

۲- (۲) . ر. ك: التمهید، ج ۱، مبحث ترتیب نزول، ص ۱۳۶.

خواهند داد. و در روز قیامت از کسانی خواهد بود که به عهد خدا وفا کرده اند.»(۱)

تذکر: این ثواب ها برای کسانی است که علاوه بر قرائت سوره، از محتوای آن پند گیرند و به یاد خدا بیفتند.

ویژگی ها: نام این سوره از پدیـده های طبیعی جهان خلقت که مظهر قدرت و رحمت خداست گرفته شده است. و آیه ۱۵ این سوره یک سجده مستحب دارد.

اهداف: اهداف مهم این سوره عبارتند از:

۱. بیان مطالبی پیرامون توحید و اثبات عظمت خالق.

۲. بیان مطالبی پیرامون قیامت.

۳. اثبات حقانیت قرآن و مطالبی پیرامون آن.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره بچشم می خورند عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان توحید و اسرار آفرینش به عنوان نشانه های خدا. (آیات ۲-۴)

۲. بیانی از معاد و دادگاه عدل الهی و زندگی نوین انسان در سرای آخرت. (آیات ۵، ۲۳ و ۳۵ و...)

۱- (۱) مجمع البیان، اول سوره رعد.

۳. بیان حقانیت قرآن و عظمت آن. (آیه ۳۱)

۴. تسبیح گویی رعد و سجده آسمانیان و زمینی ها در برابر عظمت پروردگار. (آیات ۱۳-۱۵)

ب) اخلاق: ۱. بیان مسؤولیت ها و وظایف مردم.

۲. دعوت به تفکر و اندیشه و مثال هایی در این زمینه. (آیات ۴ و ۱۷)

۳. دعوت به انفاق در پنهان و آشکار. (آیه ۲۲)

۴. ترک انتقام جویی و نتایج خوب حق پذیری. (آیه ۲۲)

۵. ناپایداری دنیا و اطمینان و آرامش در سایه ایمان به خدا.

۶. یاد خدا مایه آرامش دل است. (آیه ۲۸)

ج) احکام: ۱. وفای به عهد. (آیات ۲۰-۲۵)

۲. صله رحم. (آیات ۲۱-۲۵)

د) داستان ها: شرحی از اقوام سرکش گذشته. (آیات ۳۰ - ۳۲-۴۱)

ه:) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به زوجیّت، آسمانهای بدون ستون (یا نیروی جاذبه). (آیات ۲-۳)

۲. تسخیر خورشید و ماه به فرمان خدا. (آیه ۲)

ص:۷۶

۳. گسترش زمین و آفرینش کوهها و نهرها و درختان و میوه ها و... (آیه ۳)

۴. تغییر سرنوشت بدست خود انسان است. (آیه ۱۱)

۵. بی ثمر بودن بت و بت پرستی. (آیه ۱۴)

ص:۷۷

سیمای سوره ابراهیم

نام: تنها نام این سوره «ابراهیم علیه السلام» است، که به نام بت شکن بزرگ تاریخ یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام نامگذاری شده است.

چرا که در آیات ۳۵ تا ۴۱ این سوره از ابراهیم علیه السلام و دعوت او و دعاهای او یاد شده است.

شمارگان: دارای ۵۲ آیه و ۸۳۱ کلمه و ۳۴۳۴ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده،(۱) هفتاد و یکمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده یعنی بعد از سوره نوح علیه السلام و قبل از سوره انبیاء نازل شده است. و در ترتیب کنونی قرآن چهاردهمین سوره است.

فضیلت: در مورد فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره ابراهیم و حِجْر را بخواند، خدا به تعداد هر یک از آنها که بت می پرستیدند، وآنان که بت نمی پرستیدند، ده حسنه به او می بخشد.»(۲)

تذکر: از آنجا که محتوای این سوره مربوط به ابراهیم بت

۱- (۱) . بسیاری از مفسران آیه ۲۸ و ۲۹ این سوره را مدنی می دانند. (نمونه، ج ۱۰، ص ۲۵۷)

۲- (۲) ر. ک: مجمع البیان و نور الثقلین، ذیل سوره ابراهیم.

شکن است، پس هر کس این سوره را بخواند و در دل و جان او نفوذ کند در رفتار او نمایان می شود و با همه انواع بت پرستی ها مبارزه می کند که در این صورت ثواب های فوق را دارد.

اهداف: اهداف اساسی سوره ابراهیم عبارت است از:

۱. طرح مسأله توحید.

۲. بیان مطالبی پیرامون رسالت.

۳. بیان مطالبی پیرامون معاد و حسابرسی و کیفر در قیامت.

تذکر: سوره های مکی عمدتاً به اصول عقاید و مبانی اساسی دین می پردازند.

مطالب: مطالب و محورهای اساسی این سوره عبارت است از:

الف) عقاید: ۱. مطالبی پیرامون مبدأ و نشانه های خدا. (آیه ۱۰ و ۳۲-۳۴)

۲. مطالبی پیرامون معاد که روح و جان را نور و روشنایی می دهد و در مسیر حق قرار می دهد. (آیات ۲۱-۲۳ و ۴۷-۵۰)

۳. مطالبی پیرامون رسالت پیامبران و اینکه با زبان مردم سخن می گویند. (آیه ۴)

۴. مطالبی پیرامون کتاب های الهی و هدف نزول قرآن. (آیه ۱)

ب) اخلاق: ۱. حکایت برخی از دعاهای آموزنده و معنوی ابراهیم علیه السلام. (آیات ۳۵-۴۱)

ص:۷۹

۲. مطالبی پیرامون موعظه و اندرز.

ج) احکام: ۱. دستور به نماز. (آیه ۳۱)

۲. دستور به انفاق در پنهان و آشکار. (آیه ۳۱)

د) داستان ها: ۱. داستان زندگی قهرمان توحید، ابراهیم بت شکن. (آیات ۳۵-۴۱)

۲. اشاره ای به داستان نوح. (آیه ۹)

۳. اشاره ای به داستان موسی. (آیات ۵-۶)

۴. اشاره ای به داستان قوم عاد و ثمود. (آیه ۹)

ه) مطالب فرعی: ۱. حکایت برخی سخنان شیطان. (آیه ۲۲)

۲. سخن از شجره طیبه و خبیثه. (آیات ۲۴-۲۶)

۳. اینکه روز قیامت زمین به غیر زمین تبدیل می شود. (آیه ۴۸)

سیمای سوره حِجر

نـام: تنهـا نـام این سوره «حِجْر» است و از نـام سـرزمین قوم ثمود گرفته شـده است که منطقه ای بین مـدینه و شام بوده است. و درآیات ۸۰ تا ۸۴ این سوره مطالبی پیرامون اصحاب حجر (قوم صالح علیه السلام قوم ثمود) بیان شده است.

شمارگان: دارای ۹۹ آیه و ۶۵۴ کلمه و ۲۷۶۰ حرف است،

نزول: این سوره که در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نازل گردید، پنجاه و سومین سوره ای است که بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمـد، یعنی بعد از سوره یوسف علیه السـلام و قبل از سوره انعام نازل شده است. و در چینش کنونی قرآن، پانزدهمین سوره بشمار می آید.

فضـیلت: در مورد فضـیلت این سوره از پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکایت شده: «هر کس سوره حجر را تلاوت کند، به تعداد هر مهاجر و انصار، حَسَنه به او عطا خواهد شد.»(۱)

تذکر: البته اینگونه ثواب ها برای کسانی است که این سوره ها را تلاوت کنند و به مضـمون آن عمل نمایند. یعنی شرایط لازم را برای این ثواب ها بدست آورند.

ویژگی: طولانی ترین کلمه قرآن یعنی واژهٔ «فَأَسْقَیْنا کُموه» در این

ص:۸۱

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره حجر.

سوره واقع شده است.

اهداف: اهداف کلی سوره حجر را می توان اینگونه بر شمرد:

۱. توجه به مبدأ آفرینش و ایمان به خدا از طریق مطالعه در اسرار آفرینش.

۲. مسأله معاد و فرجام هولناکی که در انتظار کافران است.

۳. عبرت آموزی از سرگذشت پیامبران و اقوام پیشین.

مطالب: مطالب و محورهای اساسی این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. عرضه بخشی از آیات و نشانه های خدا در عالم هستی. (آیات ۱۶-۲۷)

۲. هشدار در مورد قیامت و کیفر بدکاران. (آیات ۴۳-۴۴)

۳. بیان اهمیت و عظمت قرآن کریم و محافظت آن از تحریف. (آیات ۱ و ۹ و ۸۷)

ب) اخلاق: ۱. انذار و بشارت و اندرزهای مؤثر و تشویق های جالب. (آیات ۴۵-۴۹ و...)

۲. دعوت به صبر و مقاومت. (آیات ۹۷-۹۹ و...)

ج) داستان ها: ۱. داستان ابراهیم علیه السلام. (آیات ۵۱-۵۷)

۲. داستان قوم لوط و سرکشی و عذاب آنها. (آیات ۵۷-۷۵)

۳. داستان اصحاب الایکه. (آیه ۷۸)

۴. داستان اصحاب حجر یا قوم ثمود که همان قوم صالح پیامبر هستند (آیات ۸۰-۸۴)

۵. داستان آفرینش آدم علیه السلام و سرکشی ابلیس. (آیات ۲۶-۴۲)

د) مطالب فرعی: ۱. بیان تهمت هایی که به پیامبران الهی می زدند. (آیات ۶-۱۱)

۲. اشاره ای علمی به لقاح ابرها و گیاهان توسط باد. (آیه ۲۲)

ص:۸۳

سیمای سوره نحل

نام ها: نام های این سوره «نَحل» و «نِعَم» بمعنی نعمت ها است.

نام نَحل که به معنای زنبور عسل است از آیات ۶۸ و ۶۹ این سوره گرفته شده که درباره زنبور عسل و خانه سازی و تهیه عسل مطالبی بیان کرده است.

شمارگان: دارای ۱۲۸ آیه و ۸۴۰ کلمه و ۷۷۰۷ حرف است.

نزول: این سوره، شصت و نهمین سوره ای است که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است، یعنی بعد از سوره کهف و قبل از سوره نوح علیه السلام فرود آمده است. البته برخی آیات آن (مثل آیه ۱۲۶) ممکن است در مدینه نازل شده باشد سپس به این سوره ملحق گشته است. اما در چینش کنونی قرآن، شانزدهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت قرائت این سوره، از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده: «هر کس این سوره را بخواند، خدا او را در برابر نعمت هایی که در این جهان به او بخشیده، محاسبه نخواهد کرد.»(۱)

تذکر: از آنجا که در این سوره از اقسام و انواع نعمت های الهی یاد شده است، پس خواندن آن و دقت و تکفر در آیاتش

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل اول سوره.

انسـان را بـه شـکر گزاری وا می دارد. و اگر انسـان بر اسـاس ایـن سـوره به نعمت هـای الهی بنگرد و از آنهـا اسـتفاده کنـد، و شکرگزار باشد، در آن صورت نعمت ها بر او محاسبه نمی شود.

ویژگی ها: در سوره های مکی معمولاً سـخن از اصول عقاید است، اما در این سوره با آنکه مکی است، برخی احکام و قوانین کلی اسلام بیان شده است. و در آیه ۴۸ این سوره یک سجده مستحب دارد.

اهداف: اهداف اساسی سوره نحل عبارت است از:

۱. بیان اعتقاد به الوهیت و توحید.

۲. توجه به معاد و برانگیخته شدن در رستاخیز.

۳. بیان الهی بودن وحی قرآن.

مطالب: مطالب اساسی و محورهای سوره نحل عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. یادآوری دلایل توحید و عظمت خلقت خدا.

(آیات ۳-۲۱)

۲. اشاره ای به وحی (آیه ۲)

۳. اشاراتی به معاد. (آیه ۲۱ و...)

۴. یادآوری خضوع و سجده ملائکه و هر آنچه در آسمانها و زمین است. (آیه ۴۹)

۵. نزول قرآن توسط روح القدس (جبرئیل امین) و دفاع از

الهی بودن آن. (آیات ۱۰۲-۱۰۳)

ب) اخلاق: ۱. دعوت به شکرگزاری از نعمت ها. (آیه ۱۱۴)

۲. یادآوری نعمت های زمینی و آسمانی و دریایی خدا برای بیدار کردن حسّ شکرگذاری انسان و نزدیک ساختن او به خدا. (آیات ۴-۱۸)

۳. دعوت به راه خدا بوسیله حکمت و موعظه و جدال احسن. (آیه ۱۲۵)

ج) احکام: ۱. دستور به عدل و احسان. (آیه ۹۰)

۲. توصیه و تشویق به هجرت و جهاد. (آیات ۴۱ و ۱۱۰)

۳. منع فحشا و منکر و ستم. (آیه ۹۰)

۴. ممنوعیت پیمان شکنی. (آیه ۹۱)

۵. حرمت شراب، گوشت مردار، خوک، خون و حیوانی که بصورت شرعی کشته نشده است. (آیه ۱۱۵)

۶. اجازه مقابله به مثل. (آیه ۱۲۶)

د) داستان: داستان ابراهیم علیه السلام به عنوان بنده ای شکرگزار و دعوت به تبعیت از او به عنوان الگوی حق گرایی. (آیات ۱۲۰-۱۲۳)

ه) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به خلقت انسان ها از نطفه.

(آیه ۴)

ص:۸۶

۲. مباحثی پیرامون مرگ و سختی و راحتی آن. (آیات ۲۸-۳۲)

۳. دعوت به مسافرت در زمین و عبرت آموزی از سرنوشت گذشتگان. (آیه ۳۶)

۴. وظیفه تفسیر و بیان قرآن بعهده پیامبر است. (آیه ۴۴)

۵. یکی از اهداف نزول قرآن تفکر کردن مردم است. (آیه ۴۴)

۶. یادآوری واکنش اعراب جاهلی و ناراحتی آنان در مورد دختردار شدن. (آیه ۵۸)

۷. مطالبی پیرامون زنبور عسل. (آیات ۶۸-۶۹)

۸. شاهد بودن پیامبر صلی الله علیه و آله بر امت در قیامت. (آیه ۸۹)

۹. بحث حیات طیب. (آیه ۹۷)

۱۰. لزوم پناه بردن به خدا در هنگام قرائت قرآن. (آیه ۹۸)

ص:۸۷

سیمای سوره إسراء

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «اِسراء»، «بنی اسرائیل» و «سُبحان».

از آن جهت این سوره را «اِسراء» نامیدند که در آیه اول آن اشاره ای به سیر شبانه پیامبر صلی الله علیه و آله به مسجد الاقصی و معراج شده است. و نام آن را «بنی اسرائیل» گفتند، چرا که در این سوره از فرزندان اسرائیل یعنی یهودیان و فسادهای آنان در زمین و کیفر الهی آنان گفتگو شده است.

شمارگان: دارای ۱۱۱ آیه و ۱۵۳۳ کلمه و ۶۴۶۰ حرف است.

نزول: این سوره در سال یازدهم بعثت در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، یعنی یک سال و دو ماه قبل از هجرت نازل گردید. و چهل و نهمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده ولی در چینش کنونی قرآن هفدهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده:

«هر کس سوره اسراء را در هر شب جمعه بخواند امام زمان علیه السلام را قبل از مرگ درک خواهد کرد. البته این ثواب مخصوص کسی است که وقتی به آیات مربوط به سفارش پدر و مادر می رسد، عواطفش تحریک شود، و محبت

بیشتری نسبت به پدر و مادر احساس کند.»(۱)

ویژگی ها: این سوره با آنکه مکی است اما برخی مشخصات سوره های مدنی را دارد، مثل اینکه آیات آن نسبتاً طولانی است. چرا که در اواخر اقامت پیامبر صلی الله علیه و آله در مکه نازل شده و نوعی زمینه برای سوره های مدنی بشمار می آید. این سوره با تسبیح خدا آغاز و با حمد و تکبیر او پایان می پذیرد. و آیه ۱۰۷ این سوره یک سجده مستحب دارد.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. توجه به وحدانیت خدا.

۲. طرح مسائلی از معاد و یادآوری آن.

۳. اثبات نبوت و دفاع از آن بوسیله ذکر معجزات.

۴. توجه به اعجاز قرآن و معراج پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله.

۵. بیان برخی احکام و دستورات اخلاقی.

مطالب: در این سوره مطالب عمده زیر به چشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. اشاره ای به دلایل خداشناسی و وحدانیت او شده است. (آیات ۴۰ و ۱۱۱)

۲. به مسأله معاد و نامه اعمال پرداخته است. (آیات ۱۳-۱۴ و ۷۱)

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره اسراء و نمونه، ج ۱۲، ص ۴.

۳. بحث اعجاز قرآن و ناتوانی مخالفان در مقابله با آن در این سوره مطرح است. (آیه ۸۸)

۴. برخی دلایل ومطالب پیرامون نبوت گوشزد شده است.

از جمله معراج واعجاز قرآن. (آیه ۱ و...)

ب) اخلاق: ۱. در مورد حق شناسی از پدر و مادر سفارش شده است. (آیات ۲۳-۲۴)

۲. تکبر و خود برتربینی سرزنش شده است. (آیه ۳۷)

۳. وسوسه های شیطان و راههای نفوذ او گوشزد شده است.

(آیه ۶۴)

۴. مطالبی پیرامون اخلاق در خانواده و اجتماع بیان شده است. (آیات ۲۷-۳۷)

ج) احکام: ۱. دستور نماز و اشاره ای به اوقات آن. (آیه ۷۸)

۲. دستور نماز شب به پیامبر. (آیه ۷۹)

۳. ممنوعیت اسراف و تبذیر گوشزد شده است. (آیه ۲۷)

۴. ممنوعیت زنا. (آیه ۳۲)

۵. ممنوعیت خوردن مال یتیم. (آیه ۳۴)

۶. ممنوعیت کم فروشی. (آیه ۳۵)

۷. ممنوعیت خونریزی و فرزندکشی. (آیات ۳۱ و ۳۳)

ص:۹۰

۸. وفای به عهد. (آیه ۳۴)

د) داستان ها: ۱. اشاره ای به جریان معراج پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیه ۱)

۲. سرگذشت بنی اسرائیل بیان شده است. (آیات ۴-۷)

۳. داستان موسی علیه السلام. (آیات ۱۰۱-۱۰۴)

۴. داستان سجده ملائکه برای آدم علیه السلام و امتناع ابلیس از آن.

(آیه ۶۱)

۵. اشاره ای به نوح علیه السلام. (آیات ۳ و ۱۷)

۶. اشاره ای به قوم ثمود. (آیه ۵۹)

ه) مطالب فرعی: ۱. شخصیت انسان و برتری او بر سایر مخلوقات گوشزد شده است. (آیه ۷۰)

۲. تأثیر قرآن در درمان بیماریهای اخلاقی و اجتماعی. (آیه ۸۲)

۳. مسأله تسبیح همه موجودات برای خدا. (آیه ۴۴)

۴. ردّ بت پرستی مشرکین و تنزیه خدا از شریک و فرزند و یار و یاور. (آیات ۴۰-۴۳)

۵. بیان سازش نکردن پیامبر صلی الله علیه و آله با مشرکان. (آیات ۷۳-۷۶)

۶. تذکر دو بار فساد بنی اسرائیل در زمین. (آیه ۴)

۷. اشاره ای به حساب و عدد و منشأ آنها. (آیه ۱۲)

۸. دستور به پیامبر در مورد دادن حق خویشان که منشأ

جریان بخشیدن فدک به حضرت زهرا علیها السلام شد. (آیه ۲۶)

۹. بیان پاره ای از دستورات حکمت آمیز. (آیات ۸-۳۹)

۱۰. اشاره ای به خواب پیامبر صلی الله علیه و آله و شجره ملعونه. (آیه ۶۰)

۱۱. اشاره ای به مسأله روح. (آیه ۸۵)

ص:۹۲

سیمای سوره کهف

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «کَهْف»، «اصحابُ الکهف» و «حائِله».

واژه «کهْف» به معنـای غـار و شـکاف کوه می باشـد. و نامگـذاری این سوره بر اسـاس آیات ۹ تا ۲۶ این سوره می باشـد که داستان اصحاب کهف یعنی آن غارنشینان یکتاپرست، را مطرح کرده است.

شمارگان: دارای ۱۱۰ آیه و ۱۵۷۹ کلمه و ۶۳۶۰ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نـازل شـد،(۱) شـصت و هشـتمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمـده است یعنی بعـد از سوره غاشـیه و قبل از سوره نحل نازل شده است ولی در چینش کنونی قرآن هیجدهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضـیلت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «خواندن سوره کهف در شب های جمعه سبب رسیدن به فیض شهادت و محشور شدن با شهداء می شود.»(۲)

۱- (۱) . برخی آیات سوره کهف را مـدنی دانسـته انـد، (ر. ک: درآمدی به تحقیق در اهداف ومقاصد سوره ها، شـحاته، ص ۳۱۹).

۲- (۲) مجمع البیان و برهان، ذیل سوره کهف.

تذکر: قبلاً بیان کردیم که تحقق اینگونه ثواب ها و آثار برای سوره های قرآن شرایطی دارد، که از جمله آنها عمل به محتوای سوره است.

ویژگی ها: این سوره با حمد و ستایش خدا آغاز می گردد و با تذکر توحید و ایمان و عمل صالح پایان می یابد.

در این سوره از برخی داستان های عجیب تاریخ بشر پرده برداشته شده و آیه آخر این سوره ویژگی خاصی دارد که هر کس آن را قبل از خواب با رعایت شرایطی بخواند، هر ساعتی که اراده کند، از خواب بیدار خواهد شد.(۱)

اهداف: در این سوره هدف های اساسی زیر دنبال می شود:

۱. توجه به مبدأ.

۲. توجه به معاد و اثبات آن که هدف اصلی سوره است.

۳. عبرت آموزی از سرگذشت های عجیب پیشینیان.

مطالب: در این سوره مطالب عمده زیر به چشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. یادآوری توحید. (آیات ۴-۵)

۲. یادآوری بشارت ها و هشدارهای مقام نبوت. (آیات ۶ و ۵۶)

۳. یادآوری مکرر رستاخیز و ارائه نمونه ای عینی از معاد در داستان اصحاب کهف. (آیه ۱۹)

۱- (۱) مجمع البیان و برهان ذیل سوره کهف.

ب) اخلاق: ۱. به مسلمانان تذکر می دهد که در محیط فاسد حلّ نشوند و تسلیم اکثریت نگردند بلکه همچون اصحاب کهف بر خلاف آنان عمل کنند.

۲. تذکراتی پیرامون توجه به آخرت و دل نبستن به دنیا می دهد. (آیه ۲۸)

۳. عبرت آموزی از سرگذشت های عجیب پیشینیان در زندگی. (آیات ۵۸-۵۹)

ج) داستان ها: ۱. داستان اصحاب کهف و خواب طولانی آنها. (آیات ۹-۲۶)

۲. داستان صاحب دو باغ. (آیات ۳۱ به بعد)

۳. اشاره ای به داستان آدم علیه السلام و ابلیس. (آیه ۵۰)

۴. داستان جالب موسی علیه السلام و عبد صالح خدا (خضر علیه السلام). (آیات ۶۰-۸۲)

۵. داستان ذی القرنین. (آیات ۸۳ به بعد)

۶. داستان یأجوج و مأجوج. (آیات ۹۳-۹۸)

د) مطالب فرعی: ۱. به انسان ها تذکر می دهد که نباید تنها به ظواهر حوادث بنگرند.

ص:۹۵

۲. ساختن سدّی آهنین توسط ذی القرنین. (آیه ۹۶)

۳. یادآوری پاداش های صالحان. (آیات ۳۰-۳۱)

۴. مال و فرزند زیورهای زندگی دنیاست و اعمال باقی ماندنی و صالح بهتر است. (آیه ۴۶)

ص:۹۶

سیمای سوره مریم

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «مَریم» و «کهیعص».

نامگذاری آن به نام «مریم» دختر عمران و مادر عیسی علیه السلام است، که در آیات ۱۶ تا ۳۵ این سوره داستان مریم و تولد عیسی علیه السلام مطرح شده است. و نام دوم سوره از حروف مقطعه اولین آیه آن گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۹۸ آیه و ۹۸۲ کلمه(۱) و ۳۸۰۲ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه برپیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، چهل و سومین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده، یعنی بعد از سوره فاطر و قبل از سوره طه نازل شده است. این سوره پس از جریان هجرت به حبشه تا قبل از جریان معراج فرود آمده است. یعنی بین سالهای هفتم تا یازدهم قبل از هجرت نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن نوزدهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که فرمود: «هر کس به خواندن سوره مریم، مداومت کند، قبل از

۱- (۱) برخی کلمات این سوره را ۱۱۹۲ کلمه دانسته اند (درآمد - شحاته، ص ۳۳۷).

مرگ، خدا او را از نظر جانی، مالی و فرزند، بی نیاز می کند.»(1)

تذکر: روشن است که اینگونه پاداش ها مستلزم تفکر در سوره و عمل به مفاد آن است.

ویژگی: آیه ۵۸ این سوره یک سجده مستحب دارد.

اهداف: این سوره اهداف اساسی زیر را دنبال می کند:

۱. توجه به پاکی خدا و اثبات وحدانیت او.

۲. توجه دادن مردم به رستاخیز.

۳. بیان برخی داستان های پیامبران در راستای دو هدف فوق.

مطالب: در این سوره مطالب عمده زیر به چشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. اثبات وحدانیت خدا و نفی فرزند داشتن او.

(آیات ۳۵ و ۸۸)

۲. مسایل مربوط به قیامت و چگونگی رستاخیز و سرنوشت مجرمان و پارسایان. (آیه ۶۸ به بعد)

ب) اخلاق: پندها و اندرزهایی در راستای توجه به آخرت.

(آیات ۵۹-۶۳ و...)

ج) احکام: تذکری در رابطه با نماز. (آیه ۵۹)

د) داستان ها: ۱. داستان مریم و تولد عیسی علیه السلام. (آیات ۱۶-۳۴)

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل اول سوره مریم.

۲. داستان یحیی پیامبر علیه السلام. (آیه ۲-۱۵)

۳. اشاره ای به داستان ابراهیم علیه السلام و آزر. (آیه ۴۱)

۴. اشاره ای به داستان ادریس علیه السلام. (آیه ۵۶)

۵. اشاراتی به پیامبران الهی همچون آدم، نوح، اسحاق، یعقوب، موسی، هارون، ادریس و اسماعیل علیهم السلام. (آیات ۴۹-۵۸)

ه) مطالب فرعی: ۱. طرح مسأله شفاعت به عنوان یک برنامه تربیتی. (آیه ۸۷)

۲. همه مردم داخل جهنم خواهند شد و افراد با تقوا نجات می یابند. (آیات ۷۰-۷۱)

ص:۹۹

سیمای سوره طه

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «طه»، «حکیم» و «کَلیم».

سبب نامگـذاری این سوره به «طه» اولین آیه آن است که واژه «طه» در آن وجود دارد. و خطـاب آن به پیـامبر صـلی الله علیه و آله است.

شمارگان: دارای ۱۳۵ آیه و ۱۳۴۱ کلمه و ۵۲۴۲ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نـازل شـده است،(۱) چهـل و چهـارمین سوره ای است که بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمده، یعنی بعد از سوره مریم و قبل از سوره واقعه نازل شده است. و برخی حدس می زنند که بین سـال هفتم بعثت تـا یازدهم بعثت (قبل از هجرت) نازل شـده است.(۲) اما در ترتیب فعلی قرآن، بیسـتمین سوره بشـمار می رود.

فضایل: در مورد فضـیلت این سوره از پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره طه را بخواند، در روز رستاخیز ثواب مهاجران و انصار نصیبش می شود.»(۳)

این نکته روشن شد که این پاداش ها مخصوص کسانی است

ص:۱۰۰

۱- (۱) . برخی، آیه ۱۳۰ و ۱۳۱ آنرا مدنی می دانند (درآمد - شحاته، ص ۳۵۴).

۲- (۲) . همان منبع.

۳- (۳) مجمع البیان، ذیل سوره طه.

که در آیات این سوره تفکر کرده و بدان عمل نموده و شرایط لازم را در خود بوجود آورند.

ویژگی: سوره طه یکی از سوره هـایی است که به صورت مفصّـل به داسـتان برخورد موسـی علیه السـلام بـا فرعونیـان پرداخته است و آن را در حدود ۹۰ آیه بیان کرده است.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارت است از:

۱. توجه به خدا.

۲. توجه به معاد.

۳. تسهیل کار نبوت بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و بیان وظایف آن حضرت.

مطالب: در این سوره مطالب عمده زیر بچشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. بیان برخی صفات جمال و جلال پروردگار.

(آیه ۷ و ۱۱۴ و...)

۲. بیان برخی ویژگی های رستاخیز. (آیات ۱۰۱-۱۱۱)

ب) احکام: به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله دستور می دهد که خانواده ات را به نماز امر کن. (آیه ۱۳۲)

ج) داستان ها: ۱. داسـتان موسـی علیه السلام و مبارزه او با فرعون و جادوگران و نجات پیروان موسی علیه السلام و غرق شدن فرعون و یارانش. (آیات ۹-۹۶)

۲. اشاره ای به داستان سامری و گوساله پرستی بنی اسرائیل. (آیات ۸۷-۹۷)

۳. سرگذشت آدم و حوا علیهما السلام در بهشت و وسوسه های ابلیس و هبوط آنان به زمین. (آیات ۱۱۵-۱۲۳)

د) مطالب فرعی: ۱. بیان عظمت قرآن کریم. (آیات ۳ و ۱۱۳)

۲. طرح مسأله شفاعت. (آیه ۱۰۹)

۳. بیان این حقیقت که هر کس از یاد خدا غافل شود زندگی سختی خواهد داشت. (آیه ۱۲۴)

ص:۱۰۲

سیمای سوره انبیاء

نـام: تنهـا نـام این سوره «أنبیـاء» است، چرا که از مجموع ۲۶ پیـامبری که نامشـان در سراسـر قرآن آمـده است، در این سوره به داستان ۱۶ نفر آنها اشاره شده است. و از این رو این سوره به نام مجموع پیامبران الهی نامیده شده است.

شمارگان: دارای ۱۱۲ آیه و ۱۱۶۸ کلمه و ۴۸۹۰ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، هفتاد و دومین سوره قرآن است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمـد، یعنی در حـدود سـال دوازدهم بعثت و انـدکی قبـل از هجرت فرو فرسـتاده شـد. این سوره بعـد از سوره ابراهیم علیه السلام و قبل از سوره مؤمنون فرود آمده است ولی در چینش کنونی قرآن بیست و یکمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضـیلت این سوره از امام صادق علیه السـلام حکایت شـده که: «هر کس سوره انبیاء را از روی عشق و علاقه بخوانـد بـا همه پیـامبران در باغهـای پر نعمت بهشت، رفیق و همنشـین می گردد، و در زنـدگی دنیا نیز در چشم مردم پر ابُّهت خواهد بود».(۱)

تذکر: روشن است که این ثواب ها و آثار برای کسانی است که

ص:۱۰۳

۱- (۱) نورالثقلین، ذیل سوره انبیاء.

آیات را بخوانند و در مورد آنها تفکر نمایند و بر طبق آنها عمل نموده و پیرو این پیامبران باشند.

ویژگی ها: در این سوره بیشترین نام پیامبران آمده است، یعنی نام ۱۶ نفر از ۲۶ پیامبری که در قرآن آمده است، در این سوره قرار دارد.

آیه ۸۷ و ۸۸ این سوره مشهور است «وَذا النونَ إذْ ذَهَبَ مُغاضِباً...» و در نماز غفیله بین مغرب و عشاء، خوانده می شود.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. توجه به یگانگی خدا.

۲. توجه به معاد.

۳. توجه به رسالت پیامبران الهی.

مطالب: در این سوره این مطالب عمده بچشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. بیان دلایل الوهیت و توحید و وحدت سرچشمه حیات و هستی. (آیه ۲۲)

۲. هشدارهای شدید نسبت به غفلت مردم از قیامت و حساب آن. (آیات ۱ و ۱۰۴)

۳. مطالبی پیرامون برنامه های پیامبران ۱۶ گانه و مسیح علیه السلام و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بدون ذکر نام این دو. (آیات ۵۱-۹۲)

ب) احکام: اشاره به نماز و زکات (آیه ۷۳)

ص:۱۰۴

ج) داستان ها: ۱. فرازهایی از زندگی موسی علیه السلام. (آیه ۴۸)

۲. فرازهایی از زندگی هارون برادر موسی علیهما السلام.

۳. فرازهایی از زندگی ذا الکفل علیه السلام. (آیه ۸۵)

۴. فرازهایی از زندگی ذالنون (یا یونس علیه السلام). (آیه ۸۷).

۵. فرازهایی از زندگی ابراهیم علیه السلام. (آیات ۵۱-۷۰)

۶. داستان قوم لوط علیه السلام. (آیات ۷۱-۷۵)

۷. داستان اسحاق پیامبر علیه السلام فرزند ابراهیم علیه السلام. (آیه ۷۲)

۸. داستان یعقوب فرزند اسحاق علیهما السلام. (آیه ۷۲)

۹. اشاره ای به داستان نوح علیه السلام. (آیات ۷۶-۷۷)

۱۰. اشاره ای به داستان داود علیه السلام. (آیات ۷۸-۸۲)

۱۱. اشاره ای به داستان سلیمان پیامبر علیه السلام. (آیات ۷۸-۸۲)

۱۲. اشاره ای به داستان ایوب علیه السلام. (آیات ۸۳-۸۴)

۱۳. اشاره ای به داستان اسماعیل علیه السلام. (آیه ۸۵)

۱۴. اشاره ای به داستان زکریا علیه السلام. (آیه ۸۹)

۱۵. اشاره ای به داستان یحیی فرزند زکریا علیهما السلام. (آیه ۹۰)

۱۶. اشاره ای به داستان مریم و عیسی علیهما السلام. (آیه ۹۱)

۱۷. اشاره ای به داستان یأجوج و مأجوج. (آیه ۹۶)

ص:۱۰۵

د) مطالب فرعی: ۱. بیان پیروزی حق بر باطل و توحید بر شرک. (آیه ۱۸)

۲. تهمت هائی که به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله می زدند مثل شاعر بودن و... (آیه ۵)

۳. تذکراتی در مورد محتوای قرآن. (آیات ۱۰ و ۵۰)

۴. خلقت جهان بی هدف نیست. (آیه ۱۶)

۵. همه چیزها از آب زنده اند. (آیه ۳۰)

۶. اشاراتی علمی به خلقت آسمانها و حرکت ستارگان و ماه.

(آیات ۳۰-۳۴)

۷. آموزش صنعت زره سازی به داود علیه السلام. (آیه ۸۰)

۸. وعده پیروزی و وراثت زمین، به بندگان شایسته که بر طبق احادیث اسلامی در زمان حضرت مهدی علیه السلام تحقق خواهد یافت. (آیه ۱۰۵)

ص:۱۰۶

سیمای سوره حج

نام: تنها نام این سوره «حجّ» است که در اصل به معنای قصد و آهنگ است ولی در اصطلاح به یکی از عبادت های اسلامی که جزء فروع دین است گفته می شود.

سبب نامگذاری این سوره به «حج» آیات ۲۵ تا ۳۷ این سوره است که از ساختن کعبه و فواید و آثار حج سخن گفته است.

و اعلام عمومی حج را از زبان ابراهیم علیه السلام حکایت کرده است.

شمارگان: دارای ۷۸ آیه و ۱۲۹۱ کلمه و ۵۰۷۰ حرف است.

نزول: این سوره در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد(۱) و صد و سومین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است، یعنی بعد از سوره نور و قبل از سوره منافقون فرو فرستاده شده است. ولی در چینش کنونی قرآن بیست و دومین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره حج را بخواند خدا پاداش حج و عمره ای

۱- (۱) . التمهید، ج ۱، ص ۱۳۷ (ولی برخی معتقدند که این سوره مکی است و آیات ۳۸-۴۱ آن که در مورد جنگ است، مدنی است و برخی دیگر برآنند که سوره حج مشترک بین مکه و مدینه است. ر. ك: درآمد، شحاته، ص ۳۷۹).

به تعداد تمام کسانی که درگذشته و آینده حج بجا آورده یا می آورند، بدو خواهد داد.»(۱)

تذکر: روشن است که این ثواب ها با شرایطی همچون تفکر در آیات و پیروی از آنها به افراد داده خواهد شد.

ویژگی ها: در این سوره دو سجده مستحب در آیات ۱۸ و ۷۷ قرار داده شده است.

این سوره به نام یکی از اعمال عبادی که از فروع دین است، نامگذاری شده است. و از سوره هایی است که برخی مضامین آن متناسب با سوره های مکی و برخی احکام آن (مثل اجازه جنگ) متناسب با سوره های مدنی است. و از این رو برخی آن را سوره مشترک مکه و مدینه دانسته اند.(۲)

اهداف: هدف های اساسی که در این سوره دنبال می شود عبارتند از:

۱. اشاراتی به مبدأ و قدرت مطلق خدا در دنیا و آخرت.

۲. اشاراتی به معاد و دلایل آن.

۳. بیان پاره ای از احکام و قوانین اسلامی برای مردم.

مطالب: مطالب عمده ای که در این سوره به چشم می خورند عبارتند از:

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آیات اول سوره حج.

۲- (۲) التمهید، ج ۱، ص ۱۳۷.

الف) عقاید: ۱. بیان دلایل منطقی مبدأ هستی. (آیات ۱۱ به بعد)

۲. هشدار به مردم غافل در مورد قیامت و بیان عظمت رستاخیز. (آیه ۱۰)

۳. استدلال بر حشر و نشر رستاخیز. (آیه ۵)

ب) اخلاق: ۱. دعوت به عبرت گیری از سرنوشت گذشتگان.

(آیه ۴۶ و...)

۲. پند و اندرزهایی در زمینه های مختلف زندگی. (آیه ۷۷ و...)

۳. دعوت به توکّل و توجّه به خدا. (آیه ۷۸ و...)

۴. سفارش به تقوی و پارسایی. (آیه ۱ و...)

ج) احکام: ۱. تشویق به اقامه نماز. (آیات ۴۱ و ۷۸)

۲. تشویق به پرداخت زکات. (آیات ۴۱ و ۷۸)

۳. ترغیب به امر به معروف و نهی از منکر. (آیه ۴۱)

۴. مطالبی پیرامون حج، قربانی و طواف آن. (آیات ۲۵–۳۷)

۵. اجازه جهاد و جنگ به مظلومان. (آیه ۳۹)

د) داستان ها: ۱. اشاره ای به سرنوشت قوم نوح علیه السلام. (آیه ۴۲)

۲. اشاره ای به سرنوشت قوم عاد. (آیه ۴۲)

۳. اشاره ای به سرنوشت قوم ثمود. (آیه ۴۲)

ص:۱۰۹

۴. داستان ابراهیم علیه السلام و ساختن کعبه و دعوت مردم به حج.

(آیات ۲۵-۳۷)

۵. مطالبی پیرامون قوم لوط علیه السلام. (آیه ۴۳)

۶. مطالبی پیرامون قوم شعیب علیه السلام. (آیه ۴۴)

۷. اشاره ای به داستان موسی علیه السلام. (آیه ۴۴)

ه) مطالب فرعی: ۱. بشارت به نعمت های بی پایان الهی برای صالحان. (آیه ۱۴)

۲. بیان جدال و ستیز اهل حق با اهل باطل. (آیه ۱۹)

۳. نکوهش بت پرستی و نفاق. (آیه ۳۱ و...)

۴. حمایت خدا از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و مؤمنان. (آیه ۳۸)

۵. سجود کائنات برای خدا. (آیه ۱۸)

۶. نابودی و ویرانی مراکز آباد، در اثر ستم کاری اهل آنها.

۷. اشاره به برگزیدگی جبرئیل از میان فرشتگان. (آیه ۷۵)

۸. تشویق مؤمنان به وحدت و اعتصام به خدا. (آیه ۷۸)

۹. مقابله به مثل. (آیه ۶۰)

۱۰. بیـان ده مرحله از خلقت انسـان که نظم مراحل آفرینش انسان را به صورت اعجازآمیزی به تصویر کشـیده است که با یافته های جدید علوم پزشکی نیز همخوان است. (آیه ۵)

ص:۱۱۰

سیمای سوره مؤمنون

نام: تنها نام این سوره «مؤمنون» است، و سبب نامگذاری آن یازده آیه ابتدای این سوره است که اوصاف و آثار و نشانه های مؤمنان را بیان کرده است.

شمارگان: دارای ۱۱۸ آیه و ۱۸۴۰ کلمه و ۴۸۰۲ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه و پس از سوره انبیاء و قبل از سوره فُصّلت بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است، هفتاد و سومین سوره قرآن است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد، و در چینش کنونی قرآن بیست و سومین سوره است.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره مؤمنون را بخواند و در هر جمعه آن را ادامه دهد، خدا پایان زندگی او را سعادت و جایگاه او را بهشت برین، و وی را همراه پیامبران و فرستادگان قرار می دهد.»(۱)

تذکر: روشن است که این ثواب ها و جایگاه برای کسی است که این سوره را بخواند و شرایط لازم دیگر مثل پیروی آیات و عمل بدستوراتش را فراهم کند.

اهداف: در این سوره این اهداف اساسی دنبال می شود:

ص:۱۱۱

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۷، ص ۹۸.

۱. جلب توجه به مبدأ هستی.

۲. جلب توجه به معاد.

۳. بیان صفات مؤمنان.

مطالب: در این سوره این مطالب عمده به چشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. بیان نشانه های خداشناسی در آیات آفاقی و انفسی (جهان بیرون و درون انسان). (آیات ۱۲-۲۲ و ۷۷ به بعد)

۲. بیان حاکمیت خدا بر جهان هستی و نفوذ فرمانش در همه جهان. (آیه ۸۸ و ۱۱۶ و...)

۳. هشدارهای کوبنده در مورد بازگشت به سوی خدا و معاد.

(آیات ۱۰۰-۱۱۵)

۴. مطالبی فشرده در مورد حساب و پاداش و کیفر. (آیات ۶۰ به بعد)

ب) اخلاق: ۱. بیان صفات مؤمنان در یازده آیه اول این سوره، برای خواننده آن سازندگی اخلاقی عجیبی دارد.

(آیات ۱-۱۱)

۲. تذکر خشوع در نماز. (آیه ۲)

۳. دوری از بیهودگی. (آیه ۳)

۴. حفظ عفّت برای زنان و مردان مؤمن. (آیه ۵)

۵. تشویق امانتداری و وفای به عهد. (آیه ۸)

۶. اشاره ای به زکات (مستحب یا انفاق های مالی). (آیه ۴)

ج) احکام: اشاره ای به نماز در آیه (۹).

د) داستان ها: ۱. بیان سرگذشت عبرت انگیز نوح علیه السلام. (آیات ۲۳-۲۹)

۲. اشاره ای به داستان هود علیه السلام.

۳. اشاره ای به داستان موسی علیه السلام. (آیات ۴۵-۴۹)

۴. اشاره ای به داستان عیسی علیه السلام. (آیه ۵۰)

ه) مطالب فرعی: ۱. بیان عکس العمل مردم در برابر دعوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیات ۷۳-۸۳)

۲. بیان هدف آفرینش انسان. (آیه ۱۱۵)

۳. بیان اعجازآمیز مراحل خلقت انسان از خاک تا قیامت در نه مرحله. (آیات ۱۲-۱۶)

۴. بیان آرزوهای افراد مرده برای برگشت به دنیا. (آیات ۹۸-۱۰۰)

۵. سخنی در باب نفخ صور. (آیه ۱۰۱)

ص:۱۱۳

سیمای سوره نور

نام: تنها نام این سوره «نور» است، و سبب نامگذاری آن است که هفت بار واژه نور در آن تکرار شده است.

شمارگان: دارای ۶۴ آیه و ۱۳۱۶ کلمه و ۵۶۸۰ حرف است.

نزول: این سوره که در مدینه و قبل از سوره حج و پس از سوره نصر بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است، صد و دومین سوره قرآن است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد و در چینش کنونی قرآن بیست و چهارمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت سوره نور از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس این سوره را در هر شبانه روز قرائت کند، کسی از خانواده اش تا پایان عمر، گرفتار عمل منافی عفت (زنا) نخواهد شد.»(۱)

تذکر: قبلاً بیان شد که اینگونه آثار سوره ها، در حقیقت برای تلاوت و عمل به آیات آن است. آری هنگامی که انسان سوره نور را قرائت کند و در مضامین آن در مورد اعمال منافی عفت دقت کند و به هشدارهای آن توجه کند، دامنش از این آلودگی ها پاک خواهد ماند.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره نور.

ویژگی ها: این سوره تنها سوره قرآن است که با واژه «سوره» آغاز می شود. و آیه ۳۵ این سوره به نام «آیه نور» خوانده می شود که با جمله: «اللّه نور السموات و الارض» آغاز می شود.

اهداف: هدف های اساسی که در این سوره دنبال می شود عبارتند از:

۱. هدف اساسی این سوره تربیت مسلمانان است.

۲. بیان آداب و اخلاق و احکام اسلامی در راستای تربیت.

۳. حفظ پاکدامنی و عفت مردم و مبارزه با آلودگی ها.

مطالب: مطالب عمده ای که در این سوره بچشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. اشاراتی به مبدأ و توحید و بیان نشانه های خدا. (آیه ۴۱ به بعد)

۲. اشاراتی به معاد. (آیات ۲ و ۱۹ و...)

ب) اخلاق: ۱. بیان آداب معاشرت. (آیات ۶۰-۶۱)

۲. بیان اصول تربیت فرزندان. (آیات ۵۸-۵۹)

۳. بیان آداب زندگی خانوادگی و ورود به خانه ها. (آیات ۲۷-۲۹)

۴. لزوم تسلیم بودن در برابر خدا که پشتوانه اجرای همه دستورات الهی است. (آیه ۵۴)

۵. تشویق انفاق به خویشان و بینوایان. (آیه ۲۲)

۶. رعایت ادب در سخن گفتن با پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیه ۶۲)

ص:۱۱۵

ج) احکام: ۱. قوانین شدید مجازات زن و مرد زناکار. (آیات ۲-۳)

۲. دستور به کنترل چشم و نگاه نکردن به نامحرم. (آیات ۳۰-۳۱)

۳. دستور حجاب برای زنان مسلمان و نکوهش بی حجابی.

۴. دستور ازدواج برای جلوگیری از انحرافات. (آیات ۳۲-۳۳)

۵. دستور مجازات کسی که به دیگران تهمت می زند. (آیه ۴)

۶. دستور لِعان برای کسی که به همسرش تهمت زند. (آیات ۶-۹)

۷. اشاره ای به لزوم نماز و زکوه. (آیه ۵۶)

د) داستان: ۱. داستان تهمتی که به یکی از همسران پیامبر صلی الله علیه و آله زدند (جریان افک). (آیات ۱۱-۲۱)

۲. یادآوری داستان موسی علیه السلام. (آیات ۳۵-۳۶)

ه) مطالب فرعی: ۱. اشاره به حکومت جهانی مؤمنان شایسته در زمان امام عصر عجل اللّه تعالی فرجه الشریف. (آیه ۵۵)

۲. لزوم دوری از گام های شیطانی. (آیه ۲۰)

۳. نور الهی که در آسمانها و زمین جلوه گر است. (آیه ۳۵)

۴. خلقت جانداران از آب. (آیه ۴۵)

۵. شیوه شکل گیری باران. (آیه ۴۳)

ص:۱۱۶

سیمای سوره فرقان

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «فُرقان» به معنای جدا کننده و فرق گذارنده (حق و باطل) که یکی از نام های قرآن کریم نیز «فرقان» است. و سبب نامگذاری این سوره آن است که واژه فرقان در آیه اول سوره آمده است.

نـام دیگر این سوره «تَبـارَکَ» است که به معنای بزرگ و خجسـته می آیـد و این واژه کلمه آغاز سوره است که سه بار نیز در سوره فرقان تکرار شده است.

شمارگان: دارای ۷۷ آیه و ۸۹۲ کلمه و ۳۷۳۳ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه و پس از سوره یس و قبل از سوره فاطر بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است، چهل و یکمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است. و طبق محاسبه مفسران، سوره فرقان در سال دهم بعثت نازل شده است.(۱) در چینش کنونی قرآن بیست و پنجمین سوره بشمار می رود.

۱- (۱) . درآمد، شحاته، ص ۴۰۵.

فضایـل: در مورد فضـیلت سوره فرقـان از امـام موسـی کاظم علیه السـلام حکایت شـده که: «هر کس این سوره را در هر شـب بخواند، خدا او را هرگز عذاب نمی کند و از او حسابرسی نمی نماید و جایگاهش بهشت است.»(۱)

تـذکر: وجـود این آثـار و ثـواب هـا برای کسـانی است که این سـوره را بخواننـد و به محتوای آن عمـل کننـد، و در این سوره صفات بنـدگان خالص خـدا آنگونه تشـریح شـده که هر کس براستی آن را از جان و دل بخواند و خود را با آنها منطبق سازد جایگاهش بهشت است.

ویژگی هـا: نـام سوره فرقان یکی از نام های قرآن کریم است. و در آیه ۶۰ این سوره یک سـجده مستحب مقرر شده است. و نکته جالب آن است که تمام آیات این سوره با تنوین نصب (که به صورت الف خوانده می شود) ختم می شود.

اهداف: هدف های اساسی که سوره فرقان دنبال می کند عبارتند از:

۱. توجه به توحید.

۲. یادآوری قیامت.

۳. تقویت روحی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در برابر فشارها و سخت گیرهای مشرکین مکه.

۴. بیان صفات بندگان خاص خدا و انسان های کمال یافته.

۱- (۱) نورالثقلین، ج ۴، ص ۲.

مطالب: مطالب عمده ای که در این سوره بچشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان نشانه های عظمت خدا در جهان آفرینش و دلایل توحید. (آیات ۲ و ۳ و ۴۵ به بعد)

۲. بیان رستاخیز و حسرت های مردم در آن روز. (آیات ۱۱-۱۴ و ۲۸)

۳. درهم کوبیدن منطق مشرکان. (آیات ۷ و ۲۰)

ب) اخلاق: بیان صفات مؤمنان راستین یا «عبادُالرحمان» که بصورت جالب و سازنده آمده است. و مجموعه ای از مطالب اخلاقی را داراست. (آیات ۶۳-۷۶)

ج) احکام: ۱. ممنوعیت قتل. (آیه ۶۸)

۲. ممنوعیت زنا. (آیه ۶۸)

د) داستان ها: ۱. بیان سرگذشت اقوام پیشین که در اثر مخالفت با پیامبران گرفتار عذاب الهی شدند. (آیات ۳۵-۴۲)

۲. داستان اصحاب الرَّسّ. (آیه ۳۸)

۳. اشاره ای به داستان موسی و هارون علیهما السلام. (آیات ۳۵-۳۶)

۴. اشاره ای به داستان قوم نوح علیه السلام. (آیه ۳۷)

۵. اشاره ای به داستان عاد و ثمود. (آیه ۳۸)

ه) مطالب فرعی: ۱. مقایسه مؤمنان با کافران و بیان مواضع آنها. (آیات ۳۷-۴۲ و...)

۲. طرح بهانه جویی های مشرکان و پاسخ به آنها. (آیات ۴-۲۱)

ص:۱۱۹

۳. یاد قرآن با عنوان فرقان و پاسخگویی به تهمت های مشرکان درباره قرآن. (آیات ۱ و ۵ و ۶ و ۳۲)

۴. طرح شکایت پیامبر صلی الله علیه و آله از مردم که قرآن را مهجور گذاشته اند. (آیه ۳۰)

۵. تذکر پشیمانی ستمگران و تبرّی از دوستان گمراه کننده خود. (آیات ۲۷-۲۹)

۶. خلقت انسان از آب. (آیه ۵۴)

سیمای سوره شُعراء

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «شُعراء»، «جامعه» و «طسم».

سبب نامگذاری آن به «شُعراء» آن است که در آیه ۲۲۴ آن از شاعران سخن گفته است. و «طسم» نیز حروف مقطعه ای است که در اولین آیه آن آمده است.

شمارگان: دارای ۲۲۷ آیه و ۱۲۹۷ واژه و ۵۵۲۲ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه و پس از سوره واقعه و قبل از سوره نمل بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است، چهل و ششمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن بیست و ششمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت سوره شُعراء، از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره شُعراء را بخواند، به عدد هر کسی که نوح، هود، شعیب، صالح و ابراهیم علیهم السلام را تصدیق یا تکذیب کرده اند و به تعداد کسانی که عیسی علیه السلام را تکذیب و محمد صلی الله علیه و آله را تصدیق کرده اند، ده حَسَنه برای او خواهد بود.»(۱)

تذکر: قبلاً بیان کردیم که این ثواب ها برای کسانی است که این سوره را بخوانند و زمینه را با عمل به محتوای آن در

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره شعراء.

خود فراهم آورند، در این سوره از داستانهای این پیامبران سخن گفته شده پس هر کس این داستان ها را بخواند و از آنها پند گیرد و از این پیامبران پیروی کند، مشمول این ثواب ها خواهد شد. و این ثواب های زیاد و عجیب در برابر بزرگی و فضل خدا ناچیز است.

ویژگی ها: این سوره دارای حروف مقطعه «طسم» است. این سوره از نظر تعداد آیات در بین سوره هایی که نازل شده (یعنی سوره قبل و بعد آن) و در بین سوره هایی که در ترتیب کنونی قرآن واقع شده است کم نظیر است و کوتاهی آیات و دستور به دعوت خویشاوندان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، نشان می دهد، که در سالهای اولیه بعثت نازل شده است.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارت است از:

۱. یادآوری توحید.

۲. بیاناتی در مورد پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و پیامبران پیشین.

۳. تسلّی خاطر دادن به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در برابر لجاجت مشرکان.

مطالب: در این سوره این مطالب عمده به چشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. بیان برخی نشانه های توحید و صفات خدا.

(آیه ۸)

۲. مطالبی پیرامون دعوت و مبارزات پیامبران پیشین و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و زحمت های ایشان. (آیه ۳ ضمن

ص:۱۲۲

داستان ها)

ب) اخلاق: ۱. دستوراتی در زمینه روش دعوت و چگونگی برخورد با مؤمنان در ضمن داستانهای پیامبران (آیه ۲۱۴)

۲. دستور به توکل بر خدا. (آیه ۲۱۷)

۳. اشاره ای به عبادت های پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیه ۲۱۹)

ج) داستان ها: ۱. فرازهایی از زندگی ابراهیم علیه السلام. (آیات ۶۹-۱۰۴)

۲. فرازهایی از زندگی موسی علیه السلام و فرعون. (آیات ۱۰-۶۶)

۳. فرازهایی از زندگی نوح علیه السلام. (آیات ۱۰۵-۱۲۱)

۴. فرازهایی از زندگی هود علیه السلام. (آیات ۱۲۳-۱۳۹)

۵. فرازهایی از زندگی صالح علیه السلام. (آیات ۱۴۱-۱۵۸)

۶. فرازهایی از زندگی لوط علیه السلام. (آیات ۱۶۷-۱۷۴)

۷. فرازهایی از زندگی شعیب علیه السلام. (آیات ۱۷۶-۱۸۹)

د) مطالب فرعی: ۱. بیان عظمت مقام قرآن کریم. (آیات ۱ و ۱۹۲-۱۹۶)

۲. بیان منطق ضعیف مشرکان در برابر پیامبران الهی.

(۱۹۹ و ضمن داستان ها)

۳. سرزنش شاعران بی هدف و بیهوده گو و ستایش از شاعران مؤمن و عاقل و متعهد. (۲۲۴-۲۲۷)

ص:۱۲۳

۴. بشارت به مؤمنان و تهدید ستمگران. (آیه ۲۲۷ و...)

۵. خبر از زوجیت گیاهان. (آیه ۸)

۶. دستور به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در مورد هشدار و انذار و دعوت خویشاوندان به اسلام. (آیه ۲۱۴)

سیمای سوره نمل

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «نَمل»، «سُلیمان علیه السلام» و «طس».

نامگذاری این سوره به «نمل» که به معنای مورچه است.

بدان سبب بوده که در آیه ۱۸ این سوره از برخورد و گفتگوی سلیمان پیامبر صلی الله علیه و آله با مورچگان سخن گفته است.

شمارگان: دارای ۹۳ آیه و ۱۱۴۹ کلمه و ۴۷۹۹ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، پس از سوره شُعراء و قبل از سوره قَصص بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است.

این سوره چهل و هفتمین سوره ای است که نازل شده اما در چینش کنونی قرآن بیست و هفتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که فرمودند: «هر کس سوره شُعراء، قَصص و نَمل را در یک شب جمعه بخواند، از دوستان خدا خواهد بود، و در جوار او و سایه رحمتش، جای می گیرد.»(۱)

تذکر: قبلاً نیز بیان کردیم که این ثواب ها برای کسانی است که این سوره ها را می خوانند و از محتوای آن درس می گیرند

ص:۱۲۵

۱- (۱) نورالثقلین، ج ۴، ص ۷۴.

و بدانها عمل می کنند تا زمینه رحمت الهی را در خود فراهم سازند.

ویژگی ها: این سوره با حروف مقطعه «طس» شروع می شود. و آیه مشهور «اَمَن یُجیبُ المضطَّر اذا دعاه و یکشف السوء» در آیه ۶۱ این سوره قرار دارد. و در آیه ۲۵ آن یک سجده مستحب است.

در این سوره دو بار «بسم اللّه الرحمن الرحیم» آمده است یکی در اول سوره و یکی در آیه ۳۰ که به نقل از نامه سلیمان علیه السلام آمده است.

اهداف: هدف های اساسی که سوره نمل آن ها را دنبال می کند عبارتند از:

۱. یادآوری مبدأ هستی.

۲. یادآوری معاد.

مطالب: مطالب مهمی که در سوره نمل بدانها پرداخته شده عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان نشانه های خدا در عالم آفرینش. (آیات ۶۰-۶۴)

۲. بیان مطالبی پیرامون رستاخیز و ثواب و عقاب. (آیات ۴-۵)

۳. مطالبی پیرامون قرآن و وحی. (آیات ۱-۲ و ۶ و ۷۷)

ب) احکام: ۱. اشاره ای به نماز. (آیه ۳)

۲. اشاره ای به زکات که شاید منظور انفاق مالی مستحب

ص:۱۲۶

باشد. (آیه ۳)

ج) داستان ها: ۱. فرازهایی از داستان موسی علیه السلام و مبارزات او. (آیات ۷-۱۴)

۲. فرازهایی از داستان داود علیه السلام. (آیات ۱۵-۴۴)

۳. فرازهایی از داستان سلیمان علیه السلام و ملکه سباء. (آیات ۱۵-۴۴)

۴. فرازهایی از داستان صالح علیه السلام و مبارزات او با منحرفان.

(آیات ۴۵-۵۲)

۵. فرازهایی از داستان لوط علیه السلام و تهدید او به تبعید بخاطر پاک بودن. (آیات ۵۴-۵۸)

ه) مطالب فرعی: ۱. سخن گفتن هُدهد با سلیمان علیه السلام.

(آیات ۲۲-۲۶)

۲. سخن گفتن مورچگان با سلیمان علیه السلام. (آیات ۱۸-۱۹)

۳. دعوت به تدّبر و تفکر از تاریخ گذشتگان. (آیه ۵۱)

۴. تصویر فرجام کار مؤمنان و مخالفان پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیه ۸۱-۹۳)

۵. تذکر علم بی پایان خدا و نظارت او بر همه چیز و حاکمیت او.

۶. مطالبی پیرامون قرآن و هدایت آن. (آیات ۱-۲ و ۶ و ۷۷)

۷. دعوت به مسافرت در زمین و دیدن عاقبت مجرمان. (آیه ۶۹)

۸. سخن از حرکت کوهها که اشاره به حرکت زمین دارد. (آیه ۸۸)

ص:۱۲۷

سیمای سوره قصَص

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «قَصَص»، «موسی علیه السلام» و فرعون.

سبب نامگـذاری این سـوره به «قَصَ ص» آن است که در آیه ۲۵ این سـوره واژه قَصَّ بکـار رفته است و مربوط به بـازگو کردن داستان زندگی و مبارزات موسی علیه السلام برای شُعیب پیامبر علیه السلام است.

شمارگان: دارای ۸۸ آیه و ۱۴۴۱ کلمه و ۵۸۰۰ حرف است.

نزول: سوره قَصَ ص در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، این سوره چهل و هشتمین سوره ای است که بر پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله فرود آمد یعنی بعد از سوره «نمل» و قبل از سوره «اسراء» نازل شده است. و زمان نزول آن را بعد از هجرت یاران پیامبر صـلی الله علیه و آله به حبشه و قبل از معراج پیامبر صلی الله علیه و آله گفته اند. اما در چینش کنونی قرآن بیست و هشتمین سوره به شمار می آید.

فضایـل: در مـورد فضـیلت قرائت این سـوره از پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکـایت شـده که: «هر کس سوره قصـص را بخواند به تعداد هر یک از کسانی که موسی علیه السلام را تصدیق یا تکذیب کردند، ده

ص:۱۲۸

حَسَنه به او داده خواهد شد.»(۱)

تـذکر: این نکته خـالی از لطف نیست که در این سوره داسـتان موسـی علیه السـلام و مبارزات او با سـتمگران فرعونی حکایت شده است، و ثواب های این سوره با این داسـتان و پندآموزی از آن بی ارتباط نیست، پس هر کس که سوره قَصَـص را قرائت کنـد و براستی از مطالب آن اسـتفاده کنـد و از آنها پیروی نمایـد، و در مقابل سـتمگران زمان خویش بایسـتد، این ثواب ها را خواهد داشت.

ویژگی هـا: این سوره از سوره هایی است که با حروف مقطعه شـروع می شود. و حروف مقطعه آن «طسم» است. و تمام آیات آن غیر از پنج مورد،(۲) با حرف نون ختم می شود.

اهداف: در این سوره اهداف اساسی زیر بچشم می خورد:

۱. نفی شرک و مبارزه با مشرکان.

۲. اثبات قدرت خدا در نگهبانی و پشتیبانی از مؤمنان.

مطالب: در این سوره مطالب عمده زیر بچشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. اثبات قدرت خدا و مبارزه با شرک. (آیات ۶۲-۶۴)

۲. مطالبی پیرامون هدایت و گمراهی و پاسخ به

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره قَصَص.

۲- (۲) آیات ۱۶، ۲۲، ۲۳، ۲۴ و ۷۹.

بهانه جویی ها. (آیه ۵۶)

۳. بیان حال مشرکان در رستاخیز. (آیات ۶۱-۶۶)

۴. مطالبی پیرامون معجزات موسی علیه السلام مثل عصا و یَد بیضاء. (آیات ۳۰-۳۱)

ب) اخلاق: ۱. بیان اینکه روی بر تافتن از کارها و سخنان بیهوده وجاهلان از اخلاق پیامبران الهی است. (آیه ۵۵)

۲. مقایسه دنیا و آخرت و اینکه آخرت بهتر و باقی ماندنی است. (آیه ۶۰)

۳. آخرت از آن کسانی است که قصد بزرگی و فساد ندارند. (آیه ۸۳)

۴. عاقبت کار برای پارسایان خود نگهدار است. (آیه ۸۳)

ج) داستان ها: ۱. داستان موسی علیه السلام و نجات معجزه آسای موسی علیه السلام بدست زن فرعون و بازگشت او بدامان مادر.

(آیات ۳-۵۰)

۲. داستان موسی علیه السلام و ازدواج او با دختران شعیب علیه السلام.

(آیات ۲۲-۲۹)

۳. داستان قارون زراندوز و هلاکت او. (آیات ۷۶-۸۲)

د) مطالب فرعی: ۱. نوید حکومت حق و عدالت برای

مستضـعفان و در هم شکسـتن نهایی طاغوت ها که نمونه عالی آن در زمان امام عصر عجل اللّه تعالی فرجه الشریف تحقق می یابد. (آیه ۵)

۲. بیان ناتوانی ثروتمندان و مشرکان مکه در برابر اراده خدا.

۳. بیان اهمیت قرآن. (آیات ۲ و ۸۵-۸۷)

ص:۱۳۱

سیمای سوره عَنْکبوت

نـام: تنها نام این سوره «عنکبوت» است، که از آیه ۴۱ این سوره گرفته شده است و در آنجا خانه عنکبوت را سـست ترین خانه ها معرفی کرده است.

شمارگان: دارای ۶۹ آیه و ۱۹۸۱ کلمه و ۴۱۹۵ حرف است.

نزول: سوره عنکبوت که در مکه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نازل گشت،(۱) هشـتاد و چهارمین سوره ای است که بر پیـامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمـده است یعنی بعـد از سوره روم و قبـل از سوره مطففین نـازل شـده است. و زمان نزول آن نزدیک به زمان هجرت بوده است. اما در چینش کنونی قرآن بیست و نهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضـیلت قرائت این سوره از امام صادق علیه السـلام حکایت شـده که به خدا سوگند یاد کرد: «هر کس سوره عنکبوت و روم را در ماه رمضان تلاوت کند، از اهل بهشت است.»(۲)

تذکر: قبلاً هم یادآور شدیم که این پاداش های تلاوت

۱- (۱) . برخی این سوره را مدنی می دانند و برخی ده آیه اول آن را مدنی می دانند. (صافی، ج ۴، ص ۱۱۰)
۲- (۲) نورالثقلین، ج ۴، ص ۱۴۷.

سوره ها برای کسی است که آن ها را بخواند و به مضامین آنها عمل کند و در این صورت اهل بهشت خواهد بود.

ویژگی هـا: این سوره نیز از سوره هـایی است که بـا حروف مقطعه (الم) شـروع می شود. و نـام عنکبوت در قرآن فقـط دو بار آمده است که در آیه ۴۱ این سوره قرار دارد.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید و نشانه های خدا در جهان آفرینش.

۲. یادآوری قیامت.

۳. یادآوری سنت الهی امتحان.

مطالب: مطالب عمده ای که در سوره عنکبوت به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. یادآوری توحید و بطلان شرک. (آیات ۶۱-۶۵)

۲. امتحان ایمان مردم به خدا با بلاها و مشکلات. (آیات ۲-۶)

۳. توجه به قیامت. (آیات ۵۳-۵۴)

۴. اشاره ای به دلایل حقانیت پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله از جمله اینکه پیامبر صـلی الله علیه و آله خط نمی نوشت. (آیه ۴۸)

ب) اخلاق: ۱. به مسلمانان دستور می دهد که با اهل کتاب به صورت نیکویی بحث نمایید. (آیه ۴۶)

۲. سفارش در مورد نیکو رفتار نمودن با پدر و مادر. (آیه ۸)

ص:۱۳۳

۳. دنیا بازیچه است و حیات واقعی از آن آخرت است. (آیه ۶۴)

ج) احکام: ۱. دستور انجام نماز و اینکه نماز سبب منع فحشا و منکر می شود. (آیه ۴۵)

۲. اگر پدر و مادر انسان را به شرک دعوت کنند حق اطاعت آنها را ندارد. (آیه ۸)

د) داستان ها: ۱. اشاره ای به داستان نوح علیه السلام. (آیات ۱۴-۱۵)

۲. اشاره ای به داستان ابراهیم علیه السلام. (آیات ۱۶-۲۵ و ۳۱)

۳. اشاره ای به داستان لوط علیه السلام. (آیات ۲۶-۳۰ و ۳۲-۳۵)

۴. اشاره ای به داستان شعیب علیه السلام. (آیات ۳۶-۳۸)

۵. اشاره ای به داستان موسی علیه السلام. (آیه ۳۹)

۶. اشاره ای به اسحاق و یعقوب علیهما السلام. (آیه ۲۷)

۷. اشاره ای به قوم عاد و ثمود. (آیه ۳۸)

۸. اشاره ای به قارون و هامان و فرعون. (آیه ۳۹)

ه) مطالب فرعی: ۱. دلداری به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و مؤمنان با یادآوری مشکلات پیامبران گذشته. (آیه ۱۴ به بعد)

۲. یادآوری عظمت قرآن. (آیه ۵۱)

۳. اشاره ای به لجاجت مخالفان. (آیات ۴-۵۳ و...)

۴. تذکراتی پیرامون منافقان. (آیات ۱۰-۱۱)

ص:۱۳۴

۵. دعوت به مسافرت در زمین. (آیه ۲۰)

۶. همگانی بودن مرگ. (آیه ۵۷)

۷. اشاره ای به فطرت خداجوی بشر. (آیه ۶۵)

ص:۱۳۵

سیمای سوره روم

نـام: تنهـا نـام این سـوره «رُوم» است که به مناسـبت آیه دوم آن نامگـذاری شـده که بیـانگر شـکست روم و پیش بینی پیروزی رومیان در آینده نزدیک است.

شمارگان: دارای ۶۰ آیه و ۸۱۹ کلمه و ۳۵۳۴ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه بر پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، هشتاد و سومین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است یعنی در سالی که ایرانیان بر رومیان پیروز شدند، این سوره فرو فرسـتاده شد، این سوره بعد از سوره انشقاق و قبل از عنکبوت فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن سوره روم سی اُمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مـورد فضـیلت خوانـدن این سـوره از امـام صـادق علیه السـلام حکـایت شـده که: «سوره روم و عنکبوت نزد خـدا موقعیّت مهمی دارند، و هر کس آنها را در شب بیست و سوم ماه رمضان بخواند، اهل بهشت خواهد بود.»(۱)

تذکر: روشن است که موقعیت این سوره ها در نزد پروردگار بخاطر محتوای آنهاست و آنگاه کسی اهل بهشت می شود،

۱- (۱) نورالثقلین، ج ۴، ص ۱۶۹.

که این سوره ها را بخواند و به محتوای آنها عمل نماید.

ویژگی ها: این سوره از سوره هایی است که با حروف مقطعه (الم) آغاز می شود. و با آنکه مکّی است اما داستان های پیامبران در آن نیامده است.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید فطری و شناخت خدا از طریق نشانه های او در جهان.

۲. یادآوری قیامت و عذاب و ثواب آن.

۳. کشف ارتباط استوار، میان حالات مردم و رویدادهای زندگی و نیز ارتباط گذشته بشریت با وضع موجود و آینده او و قوانین هستی.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره بچشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید:

۱. بیان دلایلی آفاقی و انفسی برای شناخت خدا و تذکر عظمت آیات خدا. (آیات ۱۹-۲۷)

۲. یادآوری فطرت توحیدی انسان. (آیه ۳۰)

۳. یادآوری قیامت و سرنوشت مشرکان و مؤمنان. (آیات ۱۱-۱۶)

۴. اعجاز قرآن در پیشگویی پیروزی روم بر ایران. (آیات ۲-۴)

ب) اخلاق: ۱. یادآوری حق خویشاوندان (ذِی القُربی) و نیکی به آنها. (آیه ۳۷)

ص:۱۳۷

۲. عاقبت گناهکاران، تکذیب و کفر است. (آیه ۱۰)

۳. دستور به تقوا و پارسایی. (آیه ۳۱)

۴. دعوت به صبر. (آیه ۶۰)

ج) احکام: ۱. نکوهش رباخواری. (آیه ۳۹)

۲. تذکری درباره مالکیت. (آیه ۳۸)

۳. نوید نیکی برای پرداخت کنندگان زکات (انفاق). (آیه ۳۸)

۴. دعوت به نماز. (آیه ۳۱)

د) داستان: داستان پیروزی ایرانیان بر رومیان و پیش بینیِ شکست ایران در آینده نزدیک. (آیات ۲-۴)

ه) مطالب فرعی: ۱. خلقت انسان از خاک. (آیه ۲۰)

۲. یادآوری نظام زوجیّت و آفرینش همسران و رابطه دوستی آنها با یکدیگر. (آیه ۲۱)

۳. تبیین حالات افراد بی ایمان و گناهکار و ظهور فساد در زمین بر اثر گناهان. (آیه ۴۱)

۴. دعوت به مسافرت در زمین. (آیات ۹ و ۴۲)

۵. تذکر چگونگی تشکیل ابر و باران که نکاتی علمی در بر دارد. (آیه ۴۸)

ص:۱۳۸

سیمای سوره لقمان

نام: تنها نام این سوره «لقمان» است که این نامگذاری به مناسبت آیه ۱۲ به بعد این سوره است که در آنجا نامی از لقمان برده شده و پندهای گرانمایه او را به فرزندش مطرح می کند.

شمارگان: دارای ۳۴ آیه و ۵۴۲ کلمه و ۲۱۱۰ حرف است.

نزول: سوره لقمان که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، پنجاه و ششمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است، یعنی بعد از سوره صافّات و قبل از سوره سبأ و اندکی قبل از هجرت نازل گردیده است. اما در چینش کنونی قرآن سی و یکمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت قرائت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که فرمودند: «هر کس سوره لقمان را بخواند، لقمان در قیامت رفیق و دوست اوست.»(۱)

تذکر: روشن است که خواندن سوره لقمان و عمل به نصیحت های او می تواند انسان را از نظر اخلاق و عقاید شبیه لقمان سازد و همین شباهت روحی سبب رفاقت در قیامت خواهد شد.

ص:۱۳۹

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره لقمان.

ویژگی ها: این سوره نیز با حروف مقطعه (الم) شروع می شود. و سوره لقمان یکی از سوره های اخلاقی قرآن بشمار می آید.

در این سوره از داستان هـای پیـامبران خبری نیست و کم کم مردم را بـا نـام هـای احکام (مثل نماز، زکات، امر به معروف...) آشنا می کند.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید با ذکر نشانه های خدا.

۲. یادآوری قیامت.

۳. پندهای اخلاقی برای سازندگی روحی انسان.

مطالب: مهمترین مطالبی که در سوره لقمان وجود دارد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. دلایل توحید و نشانه های خدا در آفرینش جهان. (آیات ۲۹-۳۱)

۲. نهی از شرک که ظلم بزرگی به نفس انسان است. (آیه ۱۳)

۳. یادآوری علم بی پایان الهی با ذکر مثال و موارد علم غیب.

(آیات ۱۶ و ۲۷ و ۳۴)

۴. تذکری پیرامون توحید فطری در کوران حوادث. (آیه ۳۲)

۵. تذکرات و هشدار پیرامون قیامت. (آیات ۴ و ۲۲)

ب) اخلاق: ۱. نکوهش سرگرمی های ناسالم که انسان را از راه خدا باز می دارد. (آیه ۶)

ص:۱۴۰

۲. پندهای گرانمایه لقمان به فرزندش در مورد: توحید، نیکی به پدر و مادر، نماز، امر به معروف و نهی از منکر، صبر، خوشرویی با مردم، تواضع، اعتدال در امور. (آیات ۱۲-۱۹)

۳. بیان صفات نیکوکاران. (آیات ۳-۵)

۴. بیان این نکته که دنیا فریبنده است. (آیه ۳۳)

ج) احکام: ۱. تذکری پیرامون نماز. (آیات ۴ و ۱۷)

۲. تذکری پیرامون امر به معروف و نهی ازمنکر. (آیه ۱۷)

۳. تذکری پیرامون زکات (و انفاق مالی). (آیه ۴)

د) داستان: داستان لقمان و فرزندش و نصیحت های خیرخواهانه به او. (آیات ۱۲-۱۹)

ه) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به عظمت قرآن و رحمت بودن آن برای مؤمنان. (آیات ۲-۳)

۲. اشاره ای به نیروی جاذبه و آسمانهای بدون ستون. (آیه ۱۰)

۳. اشاره ای به زوجیت گیاهان. (آیه ۱۰)

۴. نکوهش تقلید از پدران در مورد بت پرستی. (آیه ۲۱)

ص:۱۴۱

سیمای سوره سجده

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «سَجده»، «الم سجده»، «مَضاجع»، «الم تنزیل»، «سَجده لقمان» و «جُرُز».

سبب نامگذاری آن به «سَجده» آیه ۱۵ این سوره است که دستور سجده در برابر خدا داده است. و سبب نامگذاری آن به «مَضاجع» آیه ۱۶ آن است که سخن از بسترهای خواب شده است. و سبب نامگذاری آن به «سجده لقمان» آن است که از سوره حم سجده (یعنی سوره فصلت) باز شناخته شود. و از آنجا که با حروف مقطعه «الم» شروع می شود بنام الم سجده نامیده می شود. و در آیه ۲۷ آن سخن از زمینِ جُرُز (بایر) شده است و بدین مناسبت این سوره را «جُرز» هم گفته اند.

شمارگان: دارای ۳۰ آیه و ۳۸۰ کلمه و ۱۵۰۰ حرف است.

نزول: سوره مبارکه سَجده در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل گشت، این سوره شصتمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده، یعنی بعد از سوره مؤمن (غافر) و قبل از سوره شوری و اندکی قبل از هجرت نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن، سی و دومین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده

ص:۱۴۲

که: «هر کس سوره سجده را در هر شب جمعه بخواند، خدا نامه اعمال او را بدست راستش می دهد، و گذشته او را می بخشد و از دوستان محمد صلی الله علیه و آله و اهل بیت او علیهم السلام خواهد بود.»(۱)

تذکر: قبلاً هم بیان کرده ایم که این ثواب ها برای کسانی است که سوره سجده را بخوانند و بدان عمل کنند.

ویژگی ها: این سوره نیز با حروف مقطعه «الم» شروع شده و در آیه ۱۵ آن یک سجده واجب دارد. که هر کس این آیه را بشنود یا بخواند، واجب است یک سجده بجا آورد.

اهداف: هدف های اساسی سوره سجده عبارتند از:

۱. یادآوری توحید و نشانه های خدا.

۲. یادآوری قیامت.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره وجود دارد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان توحید و نشانه های عظمت خدا در زمین و آسمان و تدبیر جهان. (آیه ۴)

۲. بیان پرسش و پاسخ های رستاخیز و تقاضای مجرمان برای بازگشت به دنیا. (آیات ۱۲-۱۴)

۳. بشارت مؤمنان به بهشت و هشدار فاسقان در مورد عذاب. (آیه ۲۰)

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره سجده.

ب) اخلاق: ۱. تشویق مؤمنان به عبادت. (آیات ۱۵-۱۶)

۲. تشویق مؤمنان به انفاق. (آیه ۱۶)

ج) احکام: دستور سجده در آیه ۱۵ آن که هنگام خواندن یا شنیدن آن واجب می شود.

د) داستان ها: ۱. اشاره ای به سرگذشت موسی علیه السلام و پیروزی امت او. (آیات ۲۳-۲۴)

۲. اشاره ای به سرگذشت ملت های نابود شده پیشین. (آیه ۲۶)

ه) مطالب فرعی: ۱. یادآوری عظمت قرآن و نزول آن از سوی خدا. (آیات ۲-۳)

۲. آفرینش انسان و بیان مراحل خلقت او. (آیات ۷-۱۱)

۳. آفرینش آسمانها و زمین و موجودات در شش دوره. (آیه ۴)

سیمای سوره احزاب

نام: تنها نام این سوره «اَحزاب» به معنای حزب ها و گروههاست و سبب نامگذاری آن آیه ۲۰ و ۲۲ این سوره است که سخن از احزاب و گروهها گفته شده است.

شمارگان: دارای ۷۳ آیه و ۱۲۸۰ کلمه و ۵۷۹۶ حرف است.

نزول: سوره احزاب در مدینه بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد و هشتاد و نهمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است یعنی بعد از سوره آل عمران و قبل از سوره ممتحنه و در بین سال دوم تا پنجم هجری نازل شده است.

فضایل: در مورد فضیلت تلاوت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره احزاب را تلاوت کند، و به خانواده خود آموزش دهد، از عذاب قبر در امان خواهد بود.»(۱)

تذکر: آموزش سوره احزاب اعم از قرائت و عمل به محتوای آن است. و این است که انسان را از عذاب الهی مصون می دارد.

ویژگی ها: آیه مهم تطهیر که در مورد اهل بیت علیهم السلام و پاکی آنان نازل شده در آیه ۳۳ سوره احزاب قرار دارد. و در این سوره به داستان جنگ مهم احزاب اشاره شده است.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره احزاب.

اهداف: اساسی ترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱. سازماندهی زندگی اجتماعی مسلمانان با بیان مقررات و قوانین زندگی برای آنان.

۲. هدایت مسلمانان در دوره سخت هجوم مشرکان و خیانت یهودیان طی دو جنگ احزاب و بنی قریظه.

۳. مبارزه با رسوبات خرافات جاهلی در میان مسلمانان.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. دعوت پیامبر به اطاعت از خدا و وحی و ترک پیروی از کافران و منافقان. (آیات ۱-۲)

۲. بیان راه نجات در رستاخیز. (آیه ۶۷)

۳. بیان آخرین پیامبر بودن، حضرت محمد صلی الله علیه و آله. (آیه ۴۰)

۴. بیان پاکی و عصمت پیامبر و اهل بیت علیهم السلام. (آیه ۳۳)

۵. اولویت پیامبر صلی الله علیه و آله بر مؤمنان که لازمه آن ولایت است.

(آیه ۶) و نیز لزوم اطاعت محض از پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیه ۳۶)

ب) اخلاق: ۱. دستورات اخلاقی و تربیتی در مورد همسران پیامبر صلی الله علیه و آله که باید الگوی دیگران باشند. (آیات ۲۸-۳۴)

ص:۱۴۶

۲. زنان پیامبر صلی الله علیه و آله مادران مؤمنان هستند. (آیه ۶)

۳. پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله الگو و اسوه نیکو است. (آیه ۲۱)

۴. آداب معاشرت با پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیه ۵۳)

ج) احکام: ۱. ردّ خرافات جاهلیت مثل ظِهار و حرام بودن ازدواج با پسر خوانده که آن را وسیله جدایی زن و شوهر قرار می دادند. (آیات ۳-۴ و ۳۷)

۲. دستور حجاب به زنان مؤمن. (آیه ۵۹)

۳. مطالبی پیرامون قوانین طلاق زنان. (آیه ۴۹)

۴. ممنوعیت ازدواج با زنان پیامبر صلی الله علیه و آله بعد از او. (آیه ۵۳)

۵. دستور به صلوات و سلام بر پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیه ۵۶)

د) داستان: ۱. داستان جنگ احزاب (خندق) و بیان نقش یهود بعنوان ستون پنجم دشمن و پیروزی اعجازآمیز مسلمانان بر کفار. (آیات ۹-۲۲)

۲. داستان زینب و زید و پاسخ قرآن به بهانه جویان. (آیه ۳۷)

۳. یادآوری میثاق پیامبرانی همچون پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، نوح علیه السلام، ابراهیم علیه السلام، موسی علیه السلام و عیسی علیه السلام. (آیه ۷)

ص:۱۴۷

ه) مطالب فرعی: ۱. حمایت خدا از پیامبر در برابر کارشکنی مخالفان. (آیه ۳۸ به بعد)

۲. امانت داری انسان در تعهدات و تکالیف و مسئولیت ها. (آیه ۷۲)

۳. افشا گری منافقان و رسوایی مردان و زنان قریش. (آیه ۵۷-۶۱)

۴. هشدار جدّی در مورد اذیت کردن به پیامبر صلی الله علیه و آله که موجب لعنت و عذاب می شود. (آیات ۵۳ و ۵۸)

۵. علم قیامت نزد خداست. (آیه ۶۳)

سیمای سوره سبأ

نام ها: نام های این سوره «سَبأ» و «داود» است. و سبب نامگذاری آن آیه ۵۴ آن است که نام «سبأ» در آن آمده است، سبأ نام یکی از شهرهای یمن و پایتخت یکی از حکومت های کهن این سرزمین است. که پس از فرو ریختن سد مَأرب و پیدایش سیل، رو به نابودی گذاشت. و از آن جهت بنام سوره داود علیه السلام خوانده شده که در آیه ۱۰ به بعد این سوره داستان داود پیامبر صلی الله علیه و آله آمده است.

شمارگان: دارای ۵۴ آیه و ۸۸۳ کلمه و ۱۵۱۲ حرف است.

نزول: سوره سبأ که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، پنجاه و هفتمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده و بعد از سوره لقمان و قبل از سوره زُمر و بین سال یازدهم و دوازدهم بعثت فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن سی و چهارمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که فرمود: «هر کس سوره سبأ را بخواند، در قیامت تمام پیامبران و فرستادگان رفیق و همنشین او خواهند بود.»(۱)

ص:۱۴۹

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره سبأ.

تذکر: همانطور که قبلاً بیان کردیم این ثواب ها برای کسانی است که سوره را بخوانند و بر طبق تعالیم آن عمل کنند.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید و نشانه های خدا.

۲. یادآوری معاد.

۳. اشاره ای به پیامبران پیشین و رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و ارائه برنامه تربیتی برای مردم.

مطالب: مهمترین مطالبی که در سوره سبأ به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. مطالبی پیرامون علم فراگیر خدا و نشانه های او در هستی. (آیات ۲-۳)

۲. بحث متنوعی پیرامون معاد. (آیات ۳-۵)

۳. جهانی بودن رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیات ۲۸)

۴. نمونه ای از معجزات پیامبران پیشین. (آیات ۱۰-۱۴)

ب) داستان ها: ۱. داستان داود علیه السلام و معجزات او. (آیه ۱۰)

۲. داستان قوم سبأ و سد مأرب و سیل عَرِم. (آیات ۱۵-۲۰)

۳. گزارشی از داستان سلیمان علیه السلام و معجزات او. (آیات ۱۱-۱۴)

ج) مطالب فرعی: ۱. حمایت خدا از رسول اکرم صلی الله علیه و آله. (آیات

(۴۳-۵۱

۲. بیان نعمت های بزرگ خدا و سرنوشت شکرگزاران و کفران کنندگان. (آیات ۱۵ و ۲۴ و...)

۳. دعوت به تفکر و ایمان و عمل صالح و تأثیرات آنها در زندگی بشر. (آیه ۴۶)

۴. طرح مسأله شفاعت کسانی که خدا اجازه داده است. (آیه ۲۳)

ص:۱۵۱

سیمای سوره فاطِر

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «فاطِر» و «ملائکه».

واژه «فاطِر» به معنای شکافنده و پدید آورنده است. و این واژه در اولین آیه این سوره بعنوان یکی از صفات خدا آمده است. و صفات ملائکه نیز در همان آیه بیان شده است.

شمارگان: دارای ۴۵ آیه و ۷۹۷ کلمه و ۳۱۳۰ حرف است.

نزول: سوره فاطر که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، چهل و دومین سوره ای است که بین هجرت به حبشه تا زمان معراج بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است، این سوره پس از سوره فرقان و قبل از سوره مریم فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن سی و پنجمین سوره بشمار می رود.

فضایل: در مورد فضیلت تلاوت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره فاطر را بخواند، در روز قیامت سه در از درهای بهشت او را به سوی خود دعوت می کند. که از هر کدام می خواهی وارد شو.»(۱)

اهداف: در این سوره اهداف اساسی زیر پی گیری می شود:

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره فاطر.

۱. یادآوری توحید.

۲. یادآوری معاد.

۳. طرح رهبری پیامبر صلی الله علیه و آله.

مطالب: در این سوره مطالب عمده زیر به چشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. نشانه های عظمت خدا در عالم هستی و دلایل توحید. (آیات ۹-۱۳)

۲. تدبیر و ربوبیت خدا نسبت به همه جهان بویژه انسان.

(آیات ۲ و ۳)

۳. نتایج اعمال انسان در آخرت هویدا می شود.

۴. دلداری پیامبر در مبارزه با دشمنان لجوج. (آیه ۳)

۵. آفرینش ملائکه بصورت های مختلف. (آیه ۱)

۶. بهشت برای اهل ایمان و آتش برای کافران. (آیات ۳۳-۳۷)

ب) اخلاق: ۱. پندها و ادرزهای الهی در زمینه های مختلف.

۲. هشدار به مردم در مورد فریبکاری شیطان. (آیه ۵)

۳. هشدار به مردم در مورد فریبکاری دنیا. (آیه ۴)

۴. طرح بحث تزکیه نفس. (آیه ۱۸)

۵. تشویق مردم به انفاق. (آیه ۲۹)

ص:۱۵۳

ج) احکام: تشویق به نماز. (آیات ۱۸ و ۲۹)

د) مطالب فرعی: ۱. آفرینش انسان از خاک و مراحل خلقت او. (آیه ۱۱)

۲. بیان سنت تخلف ناپذیر الهی درباره مستکبران. (آیه ۴۲)

۳. خلقت انسان و تسخیر ماه و خورشید و آمدن شب و روز همه در جهت سپاسگزاری انسان و شناخت خدا و اطاعت اوست.

۴. بیان فضیلت قرآن و ارزش قرائت آن. (آیات ۲۹-۳۲)

۵. مطالبی پیرامون کلمهٔ طیّب و عمل صالح که بسوی خدا می رود. (آیه ۱۰)

۶. همه مردم فقیر و محتاج خدا هستند. (آیه ۱۵)

۷. هیچ کس بار دیگری را بدوش نمی کشد. (آیه ۱۸)

۸. از بندگان خدا، دانشمندان هستند که اهل خَشیَّت هستند. (آیه ۲۸)

۹. دعوت به سیر و مسافرت در زمین. (آیه ۴۴)

۱۰. بیان سنت الهی در مورد مهلت دادن به بندگان. (آیه ۴۵)

سیمای سوره یس

نـام هـا: نام های این سوره عبارتنـد از: «یس»، «قلب قرآن»، «رَیحانهُ القرآن» یعنی گل قرآن، «دافِعه» یعنی دفع کننـده بـدی ها، مُعَمَّمه یعنی جامع خیرات دنیا و آخرت و «سوره حبیب نجّار».

سبب نامگـذاری آن به «یس» آن است که در آیه اول آن این تعبیر آمـده است. که از حروف مقطعه قرآن و از القـاب پیـامبر اسلام صلی الله علیه و آله بشمار می آید.

و از آن رو که داستان «حبیب نجار» در این سوره آمده است بدین نام هم خوانده شده است.

شمارگان: دارای ۸۳ آیه، ۷۲۹ کلمه و ۳۰۰۰ حرف است.

نزول: سوره یس در مکه بر پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله فرود آمد؛ این سوره چهلمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شـده یعنی بعـد از سوره جن و قبل از سوره فرقان و حـدوداً بین هجرت مسـلمانان به حبشه و معراج فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن سی و ششمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مورد فضـیلت تلاوت این سوره از امام صادق علیه السـلام حکایت شـده که: «خوانـدن سوره یس در روز یا شـب سبب محافظت

انسان می شود.»(۱)

تذکر: روشن است که خواندن این سوره همراه با عمل به محتوای آن انسان را از آفات و شیاطین حفظ می کند.

ویژگی ها: آن را قلب قرآن خوانده اند. و دارای آیاتی کوتاه و آسان خوان است.

اهداف: سوره یس هدف های اساسی زیر را دنبال می کند:

۱. یادآوری توحید.

۲. یادآوری معاد.

۳. تأکید بر مسأله رسالت و قرآن.

مطالب: در این سوره مطالب عمده زیر بچشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. نشانه های عظمت خدا در جهان هستی.

(آیات ۳۳-۴۴)

۲. دلایل گوناگون معاد و بیان چگونگی حشر و پرسش و پاسخ قیامت. (آیات ۴۸-۶۵)

۳. بیان رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و قرآن مجید. (آیات ۱-۱۱)

ب) اخلاق: تشویق مردم به انفاق. (آیه ۴۷)

ج) داستان ها: ۱. داستان حبیب نجّار با عنوان «رَجُل».

(آیات ۲۰-۲۷)

۱- (۱) مجمع البیان، دلیل آغاز سوره یس.

۲. داستان مردم انطاکیه و برخورد آنان با فرستادگان خدا.

(آیات ۱۳-۱۹)

۳. اشاره به داستان ابیّ بن خلف و انکار معاد جسمانی توسط او. (آیات ۷۸-۷۹)

د) مطالب فرعی: ۱. بیان هدف نزول قرآن کریم و اینکه شعر نیست. (آیات ۶۹-۷۰)

۲. بیان قانون زوجیّت عمومی در مخلوقات. (آیه ۳۶)

۳. سخن از حرکت واقعی خورشید و منازل ماه و شناور بودن آنها در مدار خود. (آیات ۳۸-۴۰)

۴. یادآوری عهد خدا با انسان ها که شیطان را عبادت و اطاعت نکنند. (آیه ۶۰)

۵. سخن گفتن دست و پا در قیامت. (آیه ۶۵)

۶. خلقت انسان از نطفه. (آیه ۷۸)

سیمای سوره صافّات

نام: تنها نام این سوره «صافّات» است، و این نام از آیه اول این سوره گرفته شده که خدا به صف کشیدگان (یعنی فرشتگان صف کشیده یا مجاهدان یا نمازگزاران صف کشیده،) سوگند یاد کرده است.

شمارگان: دارای ۱۸۲ آیه و ۸۲۰ کلمه و ۳۸۲۳ حرف است.

نزول: سوره صافّات که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، این سوره بعد از سوره انعام و قبل از سوره لقمان و پنجاه و پنجمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است.

یعنی در دوران اخیر زندگی مسلمانان در مکه و پس از معراج فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن، سی و هفتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت قرائت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که فرمود: «کسی که سوره صافات را در هر جمعه بخواند از بلاها و آفات محفوظ می ماند.»(۱)

تذکر: روشن است که این آثار برای سوره فوق وقتی ظاهر می شود که انسان شرایط لازم را در خود فراهم کند یعنی

۱- (۱) مجمع البیان، دلیل آغاز سوره صافات.

همراه با تلاوت سوره، به محتوای آن نیز عمل نماید.

ویژگی ها: آیات این سوره کوتاه ودارای سرعت وآهنگ وکثرت عرصه ها و چشم اندازها و پر از داستان های پیامبران است.

اهداف: هدف های اساسی سوره صافات عبارتند از:

۱. یادآوری توحید با نفی شرک.

۲. یادآوری قیامت.

۳. گزارشی از تاریخ پیامبران بزرگ بصورت فشرده و مؤثر.

مطالب: مهمترین مطالبی که در سوره صافات بچشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. نکوهش بدترین نوع شرک یعنی اعتقاد به رابطه خویشاوندی خدا با جن و فرشتگان. (آیات ۱۴۹-۱۵۹)

۲. مطالبی پیرامون فرجام کار کافران و منکران نبوت در رستاخیز. (آیات ۱۶-۲۴)

۳. گزارشی از گفتگوی کافران در قیامت. (آیات ۲۷-۳۴)

۴. مطالبی پیرامون بهشت و لذت های آن و گفتگوهای بهشتیان. (آیات ۴۰-۶۰)

۵. مطالبی پیرامون فرشتگان الهی. (آیات ۱-۳)

ب) داستان ها: ۱. گزارشی از داستان نوح علیه السلام. (آیات ۷۵-۸۲)

۲. گزارشی از داستان ابراهیم علیه السلام و اسحاق علیه السلام و شرح امتحان ابراهیم علیه السلام در فرمان قربانی نمودن اسماعیل علیه السلام.

(آیات ۸۳-۱۱۹)

۳. مطالبی پیرامون الیاس علیه السلام. (آیات ۱۲۳-۱۲۹)

۴. مطالبی پیرامون لوط علیه السلام. (آیات ۱۳۳-۱۳۸)

۵. مطالبی پیرامون یونس علیه السلام و زندانی شدن او. (آیات ۱۳۹-۱۴۹)

۶. مطالبی پیرامون موسی و هارون علیهما السلام. (آیات ۱۱۴-۱۲۲)

ج) مطالب فرعی: ۱. پیروزی حق بر باطل و شرک. (آیات ۱۷۱-۱۷۳)

۲. تنزیه پروردگار از نسبت های ناروا. (آیه ۱۸۰)

۳. سخن از مشرق های متعدد که اشاره ای علمی است. (آیه ۵)

۴. دفاع از قرآن در مقابل تهمت سحر. (آیه ۱۵)

۵. دفاع از پیامبر صلی الله علیه و آله در مقابل تهمت شعر و جنون. (آیات ۳۶-۳۷)

۶. سخن از درخت زقّوم در جهنم. (آیات ۶۲-۶۶)

ص:۱۶۰

سیمای سوره ص (صاد)

نام: تنها نام این سوره همان «ص» است که از اولین آیه این سوره گرفته شـده است. چون این سوره با حرف مقطعه (ص) آغاز شده است.

شمارگان: دارای ۸۸ آیه و ۷۳۲ کلمه و ۳۰۲۹ حرف است.

نزول: سوره ص که در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نازل شـده این سوره بعـد از سوره قمر و قبل از سوره اعراف و سی و هفتمین سوره ای است که بر پیامبر فرود آمده است.

سوره ص در دوره میـانی زنـدگی مسـلمانان در مکه یعنی بین هجرت به حبشه و معراج نـازل شـده است. و در چینش کنـونی قرآن سی و هشتمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مـورد فضـیلت تلاـوت این سوره از امـام بـاقر علیه السـلام حکـایت شـده که: «هر کس سوره ص را در شب جمعه بخواند، از خیر دنیا و آخرت آنقدر به او بخشیده می شود، که به هیچ کس داده نشده است.»(۱)

۱- (۱) مجمع البیان، آغاز سوره «ص».

تذکر: روشن است که این ثواب ها برای کسی است که این سوره را بخواند و به مضامین آن عمل کند.

ویژگی: بمناسبت آیه ۲۴ این سوره یک سجده مستحب وجود دارد.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید.

۲. یادآوری رستاخیز.

۳. طرح مسأله نبوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و بیان تعجب کافران از آن.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره بچشم می خورند عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان توحید و مبارزه با شرک. (آیات ۵-۷)

۲. بیان سرنوشت کافران طغیان نگر در قیامت و گفتگوی آنان در دوزخ. (آیات ۶۲-۶۴)

۳. بیان سرسختی و لجاجت مشرکان در برابر رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیات ۲-۱۱)

۴. اشاره ای به مسأله وحی و تعجب کافران از آن. (آیات ۴-۸)

ب) اخلاق: ۱. تشویق به صبر و یادی از صبر ایّوب علیه السلام. (آیه ۴۴)

ص:۱۶۲

۲. سرزنش تکبّر در داستان آدم علیه السلام و سجده نکردن ابلیس.

(آیات ۷۴-۷۸)

ج) احکام: منع از شکستن سوگند. (آیه ۴۴)

د) داستان ها: ۱. گزارشی از زندگی داود پیامبر علیه السلام و داوری های عجیب او. (آیات ۱۷-۲۶)

۲. گزارشی از زندگی سلیمان علیه السلام و نعمت های او. (آیات ۳۰-۴۰)

۳. گزارشی از زندگی ایوب علیه السلام و گرفتاری های او. (آیات ۴۱-۴۴)

۴. اشاره ای به داستان طالوت و جالوت. (آیات ۲۱-۲۶)

۵. اشاره ای به داستان اسحاق علیه السلام و یعقوب علیه السلام. (آیه ۴۵)

۶. اشاره ای به داستان اسماعیل علیه السلام و یَسَع علیه السلام و ذا الکفل علیه السلام. (آیه ۴۸)

۷. یادی از نوح علیه السلام و عاد و فرعون. (آیه ۱۲)

۸. تذکری پیرامون ثمود و قوم لوط علیه السلام و اصحاب ایکه. (آیه ۱۳)

ه) مطالب فرعی: ۱. مطالبی پیرامون آفرینش انسان و مقام والای او و سجده فرشتگان بر آدم علیه السلام. (آیات ۷۱-۷۴)

۲. بیان دشمنی های ابلیس با آدم علیه السلام و فرزندان او و اینکه

ص:۱۶۳

تنها مخلصان از دام شیطان رها می شوند. (آیات ۷۴-۸۳)

۳. تسلّی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله با ذکر داستان های پیامبران پیشین.

۴. بیان اینکه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در مقابل رسالت خود مزد و اجری نمی خواهد. (آیه ۸۶)

۵. تهدید کافران در مقابل تکذیب پیامبر صلی الله علیه و آله.

۶. مطالبی پیرامون عظمت قرآن و دعوت به تدبّر در آن.

(آیات ۱ و ۳۹)

سیمای سوره زُمَر

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «زُمَر» و «غُرَف».

سبب نامگـذاری آن تکرار واژه «زُمَر» در آیات ۷۱ و ۷۳ این سوره است و این واژه به معنـای فوج و گروه است. و انتخـاب نام «غُرَف» که به معنای اتاق و کاخ می آید، آیه ۲۰ این سوره است که واژه غُرَف در آن تکرار شده است.

شمارگان: دارای ۷۵ آیه و ۱۱۹۲ کلمه و ۴۷۰۸ حرف است.

نزول: سوره زُمَر که در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمده، پنجاه و هشـتمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است و بعد از سوره سبأ و قبل از سوره مؤمن، و در دوران اخیر زندگی مسلمانان در مکه، یعنی پس از معراج و قبل از هجرت فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن زُمَر سی و نهمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مورد فضـیلت این سوره از پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکایت شـده که: «هر کس سوره زُمَر را قرائت کنـد، خدا امیدش را از رحمت خود قطع نخواهد کرد.»(۱)

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره زمر.

تذکر: روشن است که آثار سوره های قرآن بستگی به قرائت و تدبّر و تفکّر در آنها و عمل به محتوای آنها دارد.

اهداف: هدف های اساسی که در سوره زمر دنبال می شود عبارتند از:

۱. دعوت به توحید.

۲. یادآوری رستاخیز و خصوصیات آن.

مطالب: مطالب مهمی که در این سوره بچشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. سفارش به توحید در همه ابعاد و اقسامش مثل توحید افعالی، توحید عبادی و نفی شرک. (آیات ۳-۴ و ۳۸)

۲. یادآوری معاد، یاد دادگاه بزرگ عدالت خدا و تذکر ثواب و جزاء و بهشت و دوزخ. (آیه ۲۰)

ب) اخلاق: ۱. ترغیب به شب زنده داری با عبادت. (آیه ۹)

۲. دعوت به خود نگهداری و پارسایی. (آیه ۱۰)

۳. دستور به شکرگزاری. (آیه ۶۶)

ج) احکام: دستور به پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد پرستش خدا همراه با اخلاص. (آیه ۱۱)

د) داستان ها: اشاره ای به سرنوشت کافران پیشین. (آیات ۲۵-۲۶)

ه) مطالب فرعی: ۱. آشکار شدن نتایج اعمال در قیامت و ترس از آن.

ص:۱۶۶

۲. سیاه شدن صورت دروغگویان و کسانی که بر خدا افتراء بستند. (آیه ۶۰)

۳. بیان اهمیت قرآن و تأثیر نیرومند آن در قلب ها. (آیات ۱-۲ و ۲۳)

۴. یادآوری توبه و بازگشت به سوی خدا. (آیات ۱۷ و ۵۳)

۵. یادآوری آفرینش انسان ها از یک نفس. (آیه ۶)

۶. بشارت به کسانی که سخنان را می شنوند و بهترین آنها را تبعیت می کنند. (آیه ۱۸)

۷. بیان شرح صدر. (آیه ۲۲)

۸. خبر از فوت حتمی پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیه ۳۱)

۹. بیان اینکه خواب نوعی مرگ است و روح در آن حالت گرفته می شود. (آیه ۴۲)

۱۰. سخن از دو نفخ صور. (آیه ۶۸)

ص:۱۶۷

سیمای سوره غافر

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «غافر»، «مؤمن»، «الطَّول» و «حم اولی».

سبب نامگذاری آن به «غافر» آیه سوم آن است که خدا با صفت «غافر» یعنی بخشنده گناه و خطاپوش یاد شده است.

و به مناسبت آیه ۲۸ آن که داستان مؤمن آل فرعون در آن آمده، بنام «مؤمن» نامیده شده است. و به مناسبت آیه سوم که در آن واژه «الطَّول» به معنای فضل و رحمت فراوان آمده است بنام الطَّوْل خوانده شده است. و از آنجایی که اولین سوره ای که با حروف «حم» شروع می شود این سوره است بنام «حم اولی» خوانده می شود.

شمارگان: دارای ۸۵ آیه و ۱۱۹۹ کلمه و ۴۹۶۰ حرف است.

نزول: سوره غافر یا مومن در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، و پنجاه و نهمین سوره ای است که نازل شده است یعنی بعد از سوره زُمَر و قبل از سوره سجده، و اندکی قبل از هجرت فرود آمده است. و در چینش کنونی قرآن چهلمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت سوره غافر از امام صادق علیه السلام حکایت شده

ص:۱۶۸

که: «سوره هـای (هفت گانه) حم گل قرآن است... و خـدا پیروی کننـده و قرائت کننـده این سوره ها را مورد رحمت قرار می دهد.»(۱)

ویژگی: هفت سوره در قرآن با حروف مقطعه «حم» شـروع شده که یکی از آنها سوره غافر است. و تا شـش سوره بعدی ادامه دارد.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید و اسمای حسنای الهی. (یعنی نام های نیکوی خدا)

۲. یادآوری رستاخیز.

مطالب: مهمترین مطالبی که در سوره غافر بچشم می خورند عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان نشانه های توحید و دلایل بطلان شرک.

(آیات ۱۳ و ۶۱-۶۵ و ۷۹-۸۱)

۲. بیان اسم های نیکوی خدا که خوف و امید را در دل بر می انگیزد. (آیات ۳ و ۱۶)

۳. تصویر عذاب های قیامت و تهدید کافران. (آیات ۱۸-۲۰ و ۴۶-۴۹ و ۷۲)

ب) اخلاق: ۱. دعوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به صبر و شکیبایی.

ص:۱۶۹

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره غافر (مؤمن) با تلخیص.

(آیه ۵۴)

۲. دعوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به استغفار و تسبیح در صبح و شام. (آیه ۵۴)

ج) داستان ها: ۱. گزارشی از داستان موسی علیه السلام و فرعون و درگیری آنان. (آیات ۲۳–۳۰ و ۳۵–۵۴)

۲. شرح مجاهدت های مؤمن آل فرعون. (آیات ۲۷–۵۵)

۳. اشاره ای به داستان نوح علیه السلام. (آیات ۵ و ۳۱)

۴. اشاره ای به داستان عاد و ثمود. (آیه ۳۱)

۵. اشاره ای به داستان یوسف علیه السلام. (آیه ۳۴)

د) مطالب فرعی: ۱. بیان اسرار سرنگونی قدرت های باطل و ستمگر.

۲. دعوت به سیر و سیاحت در زمین. (آیات ۲۱ و ۸۲)

۳. گفتگوهای دوزخیان با حافظان جهنّم. (آیات ۴۹–۵۰)

۴. پیام روحبخش و امید آفرین الهی که: مرا بخوانید تا اجابت کنم شما را. (آیه ۶۰)

۵. مراحل خلقت انسان از خاک تا مرگ. (آیه ۶۷)

ص:۱۷۰

سیمای سوره فُصّلت

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «فُصّلت»، «مصابیح» و «حم سَجده».

سبب نامگذاری آن، آیه سوم این سوره است که تعبیر «فُصّلت» به معنای تبیین و فصل فصل شدن در آن آمده است.

و نـام «مصابیـح» به معنای چراغ ها هم از آیه ۱۲ گرفته شـده و نام «حم سـجده» بخاطر حروف مقطعه آن و سـجده واجب این سوره است.

شمارگان: دارای ۵۴ آیه و ۷۹۶ کلمه و ۳۳۵۰ حرف است.

نزول: سوره فُصّلت که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، هفتاد و چهارمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمـده است یعنی پس از سوره مؤمنون(۱) و قبل از سوره طور و بعـد از معراج و اندکی قبل از هجرت نازل شده است. و در چینش کنونی قرآن چهل و یکمین سوره بشمار می رود.

فضایل: در مورد فضـیلت تلاوت این سوره از امام صادق علیه السـلام حکایت شده که: «هر کس سوره فصّـِلت را تلاوت کند، این سوره در قیامت نوری در برابر او می شود.»(۲)

۱- (۱) . شحاته نزول این سوره را پس از سوره غافر می داند. (درآمد، ص ۵۵۷)
۲- (۲) روح المعانی، ج ۲۴، ص ۸۴.

تـذکر: روشن است که این آثار برای کسانی است که این سوره را بخواننـد و در آن تدبّر کنند واز آن پیروی نمایند، و در آن صورت دستورات و آیات این سوره همانند نوری فرا راه آنان قرار می گیرد.

ویژگی ها: این سوره نیز با حروف مقطعه «حم» شروع می شود، و در هنگام تلاوت یا شنیدن آیه ۳۷ آن یک سجده واجب می شود.

اهداف: هدف های اساسی سوره فصلت عبارتند از:

۱. یادآوری توحید و ایمان به خدا.

۲. یادآوری رستاخیز و دلایل آن.

۳. مسأله وحی و رسالت.

مطالب: مهمترین مطالبی که در سوره فُصّلت به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان آیات آفاقی و انفسی پروردگار. (آیات ۳۷ و ۳۹ و ۵۲)

۲. بیان صحنه های تکان دهنده قیامت و هشدار به مشرکان و کافران. (آیات ۲۱-۲۳ و ۲۷-۲۹)

۳. تأکید بر اهمیت قرآن و وحی بعنوان معجزه جاویدان پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیات ۳-۴)

ب) اخلاق: ۱. مواعظ و اندرز در مورد مقابله به نیکی. (آیه ۳۴)

۲. دعوت به شکیبایی و صبر و استقامت. (آیه ۳۰)

ج) احکام: ۱. وجوب سجده در هنگام قرائت یا شنیدن آیه ۳۷ این سوره.

۲. اشاره ای به زکات (یا انفاق مستحبی). (آیه ۷)

د) داستان ها: ۱. اشاره ای به سرگذشت قوم عاد. (آیات ۱۵-۱۶)

۲. اشاره ای به سرگذشت قوم ثمود. (آیات ۱۷-۱۸)

۳. اشاره ای به سرگذشت موسی علیه السلام. (آیه ۴۵)

ه) مطالب فرعی: ۱. اهمیت قرآن و برتری آن در تمام اعصار. (آیات ۲-۳ و ۴۱-۴۲)

۲. تحریف ناپذیری قرآن در طول تاریخ. (آیات ۴۱-۴۲)

۳. بیان موضع گیری های سرسختانه دشمنان در برابر قرآن.

(آیات ۲۶ و ۴۴)

۴. مراحل پیدایش کره زمین و کوهها و گیاهان و حیوانات.

(آیات ۹-۱۲)

۵. ستاره ها همچون چراغ های آسمان. (آیه ۱۲)

۶. گواهی دادن اعضا و پوست تن انسان در قیامت. (آیات ۲۰-۲۲)

ص:۱۷۳

سیمای سوره شوری

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «شوری» و «حم عسق».

سبب نامگـذاری آن حروف مقطعه اولین آیه یعنی «حم عسق» و آیه ۳۸ این سوره است که مسـلمانان را به مشورت دعوت می کند.

شمارگان: دارای ۵۳ آیه و ۸۶۶ کلمه و ۳۵۷۷ حرف است.

نزول: سوره شوری در مکه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد، و این سوره شـصت و یکمین سوره ای است که بر پیامبر صـلی الله علیه و آله نازل شـده یعنی بعد از سوره سـجده و قبل از سوره زُخرف و اندکی قبل از هجرت فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن کریم چهل و دومین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مـورد فضـیلت تلاـوت این سوره از پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکـایت شـده که: «هر کس سوره شوری را تلاوت کند، از کسانی است که فرشتگان بر او رحمت می فرستند و برای او طلب آمرزش می کنند.»(۱)

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره شوری.

تـذکر: روشن است که این آثـار برای کسـانی است که همراه بـا قرائت به تـدبّر در محتوا و عمل بر طبق دسـتورات سوره های قرآن بپردازند.

ویژگی ها: این سوره سومین سوره «حم» دار است و به مباحث اخلاقی بیشتر توجه کرده است.

اهـداف: اهـداف سوره شوری همچون سوره های مکی شامل مسایل عقیدتی است یعنی به توحید، نبوت و معاد می پردازد اما در این سوره تأکید بر محور اساسی «وحی و نبوت» است.

مطالب: مهمترین مطالب سوره شوری عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. اشاراتی به دلایل توحید و نشانه های خدا در آفاق و انفس. (آیات ۱۱ و ۱۲ و ۲۹ و ۳۲)

۲. طرح مسأله معاد و سرنوشت کفّار در قیامت. (آیات ۴۴-۴۶)

۳. اقسام وحی و ارتباط خدا با پیامبران. (آیه ۵۱)

۴. نبوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیات ۲ و ۵۲)

ب) اخلاق: ۱. دعوت به استقامت. (آیه ۱۵)

۲. دعوت به توبه. (آیه ۲۵)

۳. دعوت به دوری از گناهان کبیره و فواحش. (آیه ۳۷)

۴. فرو نشاندن آتش خشم. (آیه ۳۷)

۵. نکوهش طغیان، لجاجت، دنیاپرستی و جزع در مقابل مشکلات.

۶. دعوت به انفاق. (آیه ۳۸)

۷. دعوت به عفو و صلح. (آیه ۴۰)

ج) احکام: تذکری پیرامون نماز. (آیه ۳۸)

د) داستان ها: ۱. گزارشی از نوح علیه السلام و آغاز رسالت از زمان او.

(آیه ۱۳)

۲. گزارشی از وصیت ابراهیم علیه السلام و موسی علیه السلام و عیسی علیه السلام به اقامه و وحدت در دین. (آیه ۱۳)

ه) مطالب فرعی: ۱. دعوت به شور و مشورت بین مؤمنان.

(آیه ۳۸)

۲. نتایج اعمال انسان های نیک اعمال. (آیه ۲۲)

۳. راه مستقیم الهی. (آیات ۵۲-۵۳)

۴. صحنه های مختلفی از قیامت را گزارش می کند. (آیات ۴۴-۴۶)

۵. ارائه صفات مؤمنان و اخلاق آنها.

ص:۱۷۶

۶. گسترش رزق و تنگی آن و حکمت آنها. (آیه ۲۷)

۷. استغفار فرشتگان برای اهل زمین. (آیه ۵)

۸. نزول قرآن بزبان عربی. (آیه ۷)

۹. پیامبر صلی الله علیه و آله اجری جز دوستی خویشاوندانش نمی خواهد. (آیه ۲۳)

۱۰. مصیبت هایی که به انسان می رسد حاصل اعمال اوست. (آیه ۳۰)

ص:۱۷۷

سیمای سوره زُخرف

نـام: تنهـا نـام این سوره «زُخرُف» است. که به معنـای زینت و زیور است و سـبب نامگـذاری آن آیه ۳۵ این سـوره است که از زینت ها و جلوه های مادی و فریبنده دنیا سخن می گوید.

شمارگان: دارای ۸۹ آیه و ۸۳۳ کلمه و ۳۴۰۰ حرف است.

نزول: سوره زُخرُف در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد، و این سوره شـصت و دومین سوره ای است که بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نازل شـده و بعـد از سوره شوری و قبل از سوره دخان در أواخر اقامت پیامبر صـلی الله علیه و آله در مکه فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن، چهل و سومین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مورد فضـیلت تلاـوت این سوره از پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکـایت شـده که: «هر کس سوره زُخرف را قرائت کند، از کسانی است که روز قیامت به این خطاب، مخاطب می شود:

ای بندگان من! امروز نه ترسی بر شماست و نه غمی و...(۱)».

تـذکر: این آثار سوره ها برای کسانی است که مفاهیم و خطاب های سوره زخرف را بخواننـد و در آن تـدبّر کنند و سـپس بر طبق آن عمل کنند و در این صورت است که آنان

۱- (۱) مجمع البیان، آغاز سوره زخرف.

واقعاً مخاطب این نداها و این سوره هستند.

ویژگی: از سوره های «حم» دار است.

اهداف: هدف های اساسی سوره زُخرف عبارتند از:

۱. اثبات توحید.

۲. اشاره ای به معاد.

۳. بیان اهمیت قرآن و نبوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله.

مطالب: مهمترین مطالبی که در سوره زخرف مطرح شده عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان دلایل توحید. (آیات ۱۰-۱۲)

۲. مبارزه با شرک و قراردادن ملائکه به عنوان دختران خدا.

(آیات ۱۶ و ۱۹)

۳. بیان مسأله معاد و پاداش مؤمنان و سرنوشت شوم کافران. (آیات ۳۸-۴۱)

۴. تأکید بر اهمیت قرآن و حفظ آن. (آیات ۲-۴ و ۴۳)

۵. اشاراتی به رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله.

ب) اخلاق: اندرزها و پندهای کلی.

ج) داستان ها: ۱. بیان سرگذشت ابراهیم علیه السلام. (آیات ۲۶-۲۸)

۲. بیان سرگذشت موسی علیه السلام. (آیات ۴۶-۵۶)

ص:۱۷۹

۳. اشاره ای به سرگذشت عیسی علیه السلام و بشر بودن او. (آیات ۵۷-۶۵)

د) مطالب فرعی: ۱. سرزنش تقلید کورکورانه از پدران.

(آیات ۲۲-۲۴)

۲. بیان برخورد نامطلوب جاهلان با قرآن. (آیه ۳۱)

۳. مبارزه با خرافاتی همچون تنفر از دختران. (آیه ۱۷)

۴. تهدید مجرمان. (آیات ۷۴-۷۶)

۵. در هم کوبیدن ارزشهای باطل که بر جامعه بی ایمان حاکم بود و بیان ارزشهای والای انسانی و اسلامی.

۶. گزارش تقسیم ارزاق. (آیه ۳۲)

۷. قرآن را عربی قرار داد تا تفکّر کنید. (آیه ۳)

۸. زمین همچون بستری آرام است. (آیه ۱۰)

۹. هشدار در مورد شیطان. (آیات ۳۶ و ۶۲)

ص:۱۸۰

سیمای سوره دُخان

نام: تنها نام این سوره «دُخان» است که به معنای دود یا عنصری گازی شکل آمده و سبب نامگذاری آن آیه دهم این سوره بوده که واژه «دُخان» در آن به عنوان یکی از نشانه های قیامت آمده است.

شمارگان: دارای ۵۹ آیه و ۳۴۶ کلمه و ۱۴۳۱ حرف است.

نزول: سوره دُخان در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد که بعد از سوره زُخرف و قبل از سوره جاثیه بعنوان شصت و سومین سوره قرآن فرود آمده است، اما در چینش کنونی قرآن چهل و چهارمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت تلاوت این سوره احادیث متعددی آمده است. و سفارش شده که در شب جمعه خوانده شود. و از امام باقر علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره دُخان را در نمازهای واجب و مستحب بخواند، خدا او را در ردیف کسانی قرار می دهد که در روز قیامت در امنیّت بسر می برند.»(۱)

ص:۱۸۱

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره دخان.

تـذکر: هنگامی که انسان در امنیت بسـر می برد، که از هشـدارهای فراوان سوره دخان پند گیرد، و به مقتضای آنها عمل کند، که در این صورت از عذاب الهی ایمن خواهد بود.

ویژگی ها: این سوره نیز از سوره های «حم» دار است. و شامل تهدیدها و هشدارهای زیادی است.

اهداف: هدف های اساسی سوره دخان عبارتند از:

۱. یادآوری توحید و یگانگی خدا.

۲. یادآوری قیامت.

۳. بیان عظمت قرآن.

مطالب: مهمترین مطالب سوره دُخان عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان یگانگی خدا و برخی نشانه های عظمت او در جهان هستی. (آیات ۷-۸)

۲. هشدار در مورد رستاخیز و عذاب های دردناک دوزخیان.

(آیات ۴۳-۵۰)

۳. بیان پاداش های جالب افراد باتقوا. (آیات ۵۱-۵۷)

۴. بیان نزول قرآن در شب قدر. (آیه ۳)

ب) داستان ها: ۱. گزارشی از داستان موسی علیه السلام و بنی

اسرائیل و شکست فرعونیان. (آیات ۱۷-۳۳)

۲. گزارشی از داستان قوم تُبَّع. (آیه ۳۷)

ج) مطالب فرعی: ۱. بیان هدف آفرینش و بیهوده نبودن آفرینش آسمان ها و زمین. (آیات ۳۸-۳۹)

۲. بیان نشانه های قیامت از جمله دود و دخان. (آیه ۱۰)

ص:۱۸۳

سیمای سوره جاثیه

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «جاثیه»، «شریعت» و «دَهْر».

سبب نامگذاری آن به «جاثیه» آیه ۲۸ این سوره است که به زانو در آمدن بسیاری از مردم را در صحنه قیامت مطرح کرده است. و نام «شریعت» از آیه ۱۸ آن گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۳۷ آیه و ۴۸۸ کلمه و ۲۱۹۱ حرف است.

نزول: سوره جاثیه در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمده است، و این سوره پس از سوره دخان و قبل از سوره احقاف و شصت و چهارمین سوره قرآن است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن چهل و پنجمین سوره قرار گرفته است.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که فرمود: «کسی که سوره جاثیه را بخواند، خدا در روز قیامت عیب های او را می پوشاند و ترس و وحشت او را به آرامش تبدیل می کند.»(۱)

تذکر: روشن است که این آثار سوره جاثیه هنگامی است که کسی آن را بخواند و در مفاهیم آن اندیشه کند و در زندگی

ص:۱۸۴

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره جاثیه.

خود بکار بندد.

ویژگی: این سوره نیز همچون سوره های غافر و احقاف با حروف مقطعه «حم» آغاز شده است.

اهداف: هدف های اساسی سوره جاثیه عبارتند از:

۱. یادآوری توحید.

۲. یادآوری رستاخیز و ردّ منکران معاد.

۳. بیان عظمت قرآن و شریعت پیامبر صلی الله علیه و آله.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. توجه دادن مردم به آیات و نشانه های خدا.

(آیات ۳-۶)

۲. ادعاهای مادیّون در انکار معاد و پاسخ قاطع به آنان.

(آیات ۲۴-۲۶)

۳. توجه به عظمت قرآن. (آیات ۲-۹ و ۲۰)

۴. بیان شریعت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیه ۱۸)

ب) اخلاق: دعوت به عفو و گذشت در عین قاطعیّت. (آیه ۱۴)

ج) داستان: ۱. گزارشی از داستان بنی اسرائیل و نعمت های آنان. (آیات ۱۶-۱۷)

د) مطالب فرعی: ۱. تهدید گمراهان و منحرفان در عقیده.

(آیه ۲۳ به بعد)

۲. بیان صحنه های تکان دهنده ای از قیامت و نامه اعمال و کیفرهای اخروی. (آیات ۲۷-۳۴)

۳. حمد و ستایش خدا. (آیه ۳۶)

۴. دریا و آنچه در آسمان ها و زمین است مسخّر انسان است.

(آیات ۱۱-۱۲)

۵. اشاره ای به هدف خلقت جهان. (آیه ۲۲)

ص:۱۸۶

سیمای سوره احقاف

نام: تنها نام این سوره «اَحقاف» است که نام سـرزمین قوم عاد بوده و در نزدیکی یمن واقع شـده است. این واژه در آیه ۲۱ این سوره آمده است.

شمارگان: دارای ۳۵ آیه و ۶۴۴ کلمه و ۲۵۹۸ حرف است.

نزول: سوره احقـاف که در مکه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد، شـصت و پنجمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شـده و بعـد از سوره جاثیه و قبل از سوره ذاریات فرود آمـده است اما در چینش کنونی قرآن چهل و ششمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضـیلت تلاوت این سوره از امام صادق علیه السـلام حکایت شـده که فرمودند: «هر کس سوره احقاف را هر شب یا هر جمعه بخواند، وحشت دنیا را از او بر می دارد و از وحشت آخرت هم در امان می دارد.»(۱)

تـذکر: این آثـار سـوره وقـتی ظـاهر می شود که انسـان علاـوه بر قرائت سوره، در آن تـدبّر کرده و محتوای آن را در زنـدگی خویش پیاده کند و با تعالیم قرآن زندگی أمنی برای خویش فراهم سازد.

ص:۱۸۷

۱- (۱) مجمع البیان و نور الثقلین، ذیل آغاز سوره احقاف.

ویژگی: احقاف آخرین سوره «حم» دار است.

اهداف: هدف های اساسی سوره احقاف عبارتند از:

۱. یادآوری توحید و نفی شرک.

۲. یادآوری دلایل معاد.

۳. جهان شمولی دعوت پیامبر صلی الله علیه و آله.

۴. یادآوری عظمت قرآن.

مطالب: مهمترین مطالبی که در سوره احقاف آمده است عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. آفرینش جهان براساس حق و نشانه های خدا. (آیات ۳-۴ و ۳۳)

۲. مبارزه با هر گونه شرک و بت پرستی. (آیات ۴-۵)

۳. دادگاه عدل الهی در رستاخیز. (آیات ۶ و ۲۰ و ۳۴)

۴. طرح عمومیت دعوت پیامبر اسلام و ایمان گروهی از جن به ایشان. (آیات ۲۹-۳۲)

ب) اخلاق: ۱. سفارش به انسان درباره نیکی به پدر و مادر.

(آیه ۱۵)

۲. دعوت به صبر و بردباری پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیه ۳۵)

ج) داستان ها: ۱. گزارشی از تلاش های هود پیامبر علیه السلام و هلاکت قوم عاد در سرزمین احقاف. (آیه ۲۱)

ص:۱۸۸

۲. اشاره ای به موسی علیه السلام و تورات. (آیه ۱۲)

د) مطالب فرعی: ۱. بیان اهمیت و عظمت قرآن کریم. (آیات ۲ و ۱۲ و ۲۸-۲۹)

۲. تشویق مؤمنان و هشدار به کافران. (آیات ۱۳-۲۰)

۳. معرفی گمراه ترین مردم. (آیه ۵)

۴. دفاع از پیامبر صلی الله علیه و آله در برابر تهمت های مشرکان. (آیات ۶-۱۱)

۵. یادآوری زحمات مادران در دوران حمل. (آیه ۱۵)

ص:۱۸۹

سیمای سوره محمّد

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «محمد صلی الله علیه و آله» و «قِتال».

سبب نامگـذاری آن بنام «محمـد صـلی الله علیه و آله» آیه دوم این سوره است که نام پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله در آن آمده است. و در آیه ۲۰ آن سخن «قتال» گفته شده است.

شمارگان: دارای ۳۸ آیه و ۵۳۹ کلمه و ۲۳۴۹ حرف است.

نزول: سوره محمّـد صـلی الله علیه و آله که در مـدینه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نازل شـد، نود و چهارمین سوره ای است که بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله، قبل از سوره رعـد و بعـد از سوره حدیـد فرود آمـده است. اما در چینش کنونی قرآن چهل و هفتمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مورد فضـیلت این سوره از امـام صـادق علیه السـلام حکایت شـده که: «هر کس بخواهـد، حال ما و دشـمنان ما را بنگرد، سوره محمد صلی الله علیه و آله را بخواند، که آیه ای درباره ما و آیه ای درباره آنهاست.»(۱)

ویژگی: پس از چندین سوره مکی که در قرآن آمد، اینک سه سوره مدنی، بیان می شود، که سوره محمد صلی الله علیه و آله اولینِ این سه سوره است.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره محمد صلی الله علیه و آله.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. تشویق مردم به ایمان به خدا.

۲. ایجاد امید به پیروزی حق.

۳. روشن کردن مرزهای مؤمنان، کافران و منافقان.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره مطرح شده عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. یادآوری توحید و کلمه لا اله الّا اللّه. (آیه ۱۹)

۲. یادآوری معاد و نشانه های آن. (آیه ۱۸)

۳. مسأله آزمایش الهی بویژه در هنگام جنگ. (آیه ۳۱)

ب) اخلاق: ۱. دعوت به انفاق و بخشش و سرزنش بُخل. (آیه ۳۸)

۲. دستور استغفار به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله برای خویش و مؤمنان. (آیه ۱۹)

۳. سرزنش فساد و قطع رحم. (آیه ۲۲)

۴. اشاره ای به بازیچه بودن دنیا. (آیه ۳۶)

ج) احکام: ۱. دستور جهاد با دشمنان. (آیه ۲۰)

۲. دستوراتی پیرامون رفتار با اسیران جنگی. (آیه ۴)

۳. نهی از صُلحی که مایه ذلّت باشد. (آیه ۳۵)

۴. دستور به اطاعت خدا و پیامبر. (آیه ۳۳)

ص:۱۹۱

د) مطالب فرعی: ۱. توصیف کافران و روشها و عملکرد آنان.

(آیات ۸-۱۲)

۲. توصیف مؤمنان و اعمال و صفات نیک آنها. (آیات ۲ و ۱۲ و ۱۵)

۳. شرح حال منافقان و فعالیت های تخریبی آنان. (آیات ۱۶ و ۲۰ و ۲۹-۳۰)

۴. دعوت به سیاحت و سیر در زمین. (آیه ۱۰)

۵. بیان سنت و قانون الهی که: اگر مؤمنان دین خدا را یاری کنند خدا آنان را پیروز می کند. (آیه ۷)

۶. تشویق به تدبّر در قرآن کریم. (آیه ۲۴)

۷. سخنی در باب مرتدّان. (آیه ۲۵)

سیمای سوره فتح

نام: تنها نام این سوره «فتح» است که از آیه اول آن گرفته شده است، در این آیه از پیروزی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در بستن قرارداد صلح حُدیّبیه سخن به میان آمده است.

شمارگان: دارای ۲۹ آیه و ۵۶۰ کلمه و ۲۴۳۸ حرف است.

نزول: سوره فتح در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، فتح صد و یازدهمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد و بعد از سوره صف و قبل از سوره مائده نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن، چهل و هشتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که فرمود: «سوره ای بر من فرود آمد، که از تمام دنیا در نزد من محبوب تر است.»(۱)

ویژگی: در سوره فتح داستان هایی آمده است، اما بخلاف سوره های مکی از داستانهای گذشتگان نیست بلکه از وقایع زندگی روزمره مسلمانان آمده است.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. ایجاد امید به فتح و پیروزی در دل مؤمنان.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره فتح.

۲. جدا کردن مرز بین مؤمنان، مشرکان و منافقان در رابطه با جهاد.

مطالب:

الف) عقاید: ۱. بیان نشانه های خدا در پیروزی های مؤمنان.

(آیات ۱ و ۲۰ و ۲۴)

۲. اشاره ای به مقام والای پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و هدفهای بلند او. (آیات ۸ و ۲۸)

ب) اخلاق: ۱. تشویق به تقوی. (آیه ۲۶)

۲. تشویق به رحمت اسلامی بین مؤمنان. (آیه ۲۹)

۳. تشویق به سجود و عبادت. (آیه ۲۹)

ج) احکام: ۱. بیان حکم کسانی که از رفتن به جنگ معاف هستند. (آیه ۱۷)

۲. سخن از بیعت با پیامبر صلی الله علیه و آله که در حقیقت بیعت با خداست. (آیات ۱۰ و ۱۸)

د) داستان ها: ۱. گزارشی از حوادث صلح حُدیّبیه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله با مشرکان مکه که سرآغاز پیروزی های مسلمانان گردید. (آیات ۱-۴)

۲. شرح فتح مکه و حوادث آن. (آیه ۲۷)

۳. شرح ماجرای بیعت رضوان. (آیه ۱۸)

ه) مطالب فرعی: ۱. گزارشی از کارشکنی های منافقان و

ص:۱۹۴

خواسته ها و بهانه های منافقان و شرکت نکردن آنان در جهاد. (آیات ۱۱-۱۶)

۲. بیان صفات پیروان پیامبر صلی الله علیه و آله و مهربانی آنان به همدیگر و مثال آنان در تورات و انجیل. (آیه ۲۹)

۳. تأکید بر راستی و تحقق خواب پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله مبنی بر ورود به مکه و انجام مناسک عمره. (آیه ۲۷)

۴. بیان سنت غیر قابل تغییر الهی در شکست کافران. (آیات ۲۱-۲۲)

ص:۱۹۵

سیمای سوره حُجُرات

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «حُجُرات» و «آداب و اخلاق».

سبب نامگـذاری آن به حُجُرات آیه چهـارم این سوره است که واژه «حُجُرات» در آن آمـده است. این واژه اشاره به خانه ها یا اتـاق هـای پیـامبر صـلی الله علیه و آله است. و از آنجـا که آداب و اخلاق اسـلامی در آیات سوره حجرات موج می زنـد، بنام سوره آداب و اخلاق نامیده شده است.

شمارگان: دارای ۱۸ آیه و ۳۴۳ کلمه و ۱۴۹۶ حرف است.

نزول: سوره حُجُرات که در مـدینه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد، صـد و ششـمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد، و بعد از سوره مجادله و قبل از سوره تحریم نازل شده است.

اما در چینش کنونی قرآن چهل و نهمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مـورد فضـیلت قرائـت ایـن سـوره از امـام صـادق علیه السـلام حکـایت شـده که: «هر کس سـوره حجرات را درهر شبانگاهان یا بامدادان بخواند، از زائران حضرت محمد صلی الله علیه و آله خواهد بود.»(۱)

تـذکر: از آنجا که در این سوره سـخن از آداب روبرو شدن و سـخن گفتن با پیامبر صـلی الله علیه و آله به میان آمده و اخلاق اسلامی

ص:۱۹۶

۱- (۱) مجمع البیان، آغاز سوره حجرات.

آموزش داده می شود پس هر کس این سوره را بخواند و اخلاق خویش را بر طبق آن سامان دهد، در حقیقت خود را با اخلاق قرآنی پیامبر صلی الله علیه و آله نزدیک کرده و مثل آن است که او را ملاقات نموده و یا ثواب زیارت ایشان را خواهد داشت.

ویژگی: چند سوره قرآن بر مسایل اخلاقی تأکید فراوان دارند،(۱) که یکی ازشاخص ترین آنها سوره حُجُرات است.

اهداف: هدف های اساسی سوره حجرات عبارتند از:

۱. آموزش آداب معاشرت اجتماعی به مسلمانان و نفی عوامل تفرقه افکنی.

۲. تأکید بر رعایت ادب در حضور رهبر مسلمانان (پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله).

۳. تفاوت گذاردن بین درجات ایمان و اسلام.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره مطرح شده عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. آگاهی خدا از همه اسرار نهان و اعمال انسان.

(آیات ۱۶ و ۱۸)

۲. تفاوت بین مرتبه اسلام و اعتقاد قلبی یعنی ایمان که به گفتار نیست بلکه با جهاد به مال و جان شناخته می شود.

(آیات ۱۴-۱۵)

۳. بیان فطری بودن ایمان و ناپسند بودن کفر و عصیان

۱- (۱) . مثل سوره مؤمنون، لقمان و حجرات.

برای انسان. (آیه ۷)

ب) اخلاق: ۱. آداب برخورد با پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و ادب حضور ایشان. (آیات ۱-۵)

۲. سفارش به اصلاح بین مؤمنان و بیان روش مبارزه با اختلافات و درگیری های مسلمانان. (آیه ۹)

۳. نهی از عوامل اختلاف افکن بین مسلمانان مثل بدگمانی، تجسّس، ریشخند و عیب جویی - لقب بد دادن.

(آیات ۱۱-۱۲)

۴. ملاک برتری انسان ها تقواست. (آیه ۱۳)

ج) احکام: بر شمردن برخی محرمات مثل: تجسّس - غیبت.

(آیه ۱۲)

د) داستان: ۱. اشاره ای به داستان بنی تمیم و بی ادبی آنان در محضر پیامبر صلی الله علیه و آله در شأن نزول آیات. (آیات ۲-۵)

۲. اشاره ای به برخی برخوردهای زنان پیامبر صلی الله علیه و آله و اصحاب ایشان با همدیگر در شأن نزول آیات. (آیات ۱۱-۱۳)

ه) مطالب فرعی: ۱. اعلام برادری مؤمنان. (آیه ۱۰)

۲. بیان اینکه اسلام و ایمان هدیه ای الهی است. (آیه ۱۷)

۳. خبر انسان فاسق را قبل از تحقیق نپذیرید. (آیه ۶)

ص:۱۹۸

سیمای سوره ق

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «ق» و «باسِقات».

سبب نامگـذاری این سوره به «ق» آن است که در آیه اول آن حرف مقطعه «ق» آمـده است. و از آنجا که در آیه ۱۰ آن واژه «باسقات» بمعنای چیزهای بلند و مرتفع آمده، بدین نام نامیده شده است.

شمارگان: دارای ۴۵ آیه و ۳۷۵ کلمه و ۱۴۹۴ حرف است.

نزول: سوره ق در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد و این سوره بعد از سوره مرسلات و قبل از سوره بلد سی و سومین سوره ای است که بر پیامبر نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن، پنجاهمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مورد فضـیلت این سوره از پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکایت شـده که: «هر کس سوره ق را بخوانـد، خـدا مشکلات مرگ را بر او آسان می سازد.»(۱)

تذکر: از آنجا که در این سوره از مسایل مربوط به مرگ و قیامت سـخن گفته شده، پس هر کسی آن را بخواند و در آن تدبّر کرده و مفاهیمش را در زندگی خویش جاری سازد،

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره ق.

می تواند از مشکلات مرگ و جهان دیگر رهایی یابد.

هدف: هدف اساسی سوره ق عبارت است از:

یادآوری معاد و دلایل آن.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره آمده است عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. اشاره ای به پدیده های آفرینش خدا. (آیات ۶-۷)

۲. بیان حالات مردم در قیامت و سخنان آنها. (آیات ۲۱-۲۹)

۳. استدلال بر معاد از طریق مثالهای ملموس مثل زنده شدن زمین با باران. (آیات ۹-۱۱)

۴. بیان حوادث تکان دهنده پایان جهان و آغاز جهان دیگر.

(آیات ۲۰ و ۴۲)

۵. اوصاف بهشت و دوزخ. (آیات ۳۰-۳۵)

ب) اخلاق: ۱. دعوت به ذکر و توجه به خدا. (آیات ۳-۴۰)

۲. دعوت به صبر در برابر سخنان مشرکان. (آیه ۳۸)

ج) داستان ها: ۱. اشاره ای به سرنوشت دردناک قوم فرعون.

(آیه ۱۳)

۲. اشاره ای به سرنوشت دردناک قوم عاد و ثمود. (آیات ۱۲-۱۳)

۳. اشاره ای به سرنوشت دردناک قوم لوط علیه السلام. (آیه ۱۳)

ص:۲۰۰

۴. اشاره ای به سرنوشت دردناک قوم شعیب علیه السلام. (آیه ۱۴)

۵. اشاره ای به سرنوشت قوم تُبّع. (آیه ۱۴)

۶. اشاره ای به سرنوشت قوم نوح علیه السلام. (آیه ۱۲)

د) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به خلقت انسان تا مرگ و پس از آن. (آیه ۱۶)

۲. اشاره ای به عظمت قرآن. (آیات ۱ و ۴۵)

۳. اشاره ای به زوجیّت گیاهان. (آیه ۷)

۴. خدا از رگ قلب به انسان نزدیک تر است. (آیه ۱۶)

۵. محافظت دائمی انسان و سخنان او بوسیله ملائکه. (آیات ۱۷-۱۸)

۶. خلقت آسمان ها و زمین در شش روز (دوره). (آیه ۳۸)

سیمای سوره ذاریات

نام: تنها نام این سوره «ذاریات» بوده که به معنای پراکنده کنندگان است و سبب نامگذاری آن آمدن این واژه در آیه نخست این سوره است.

شمارگان: دارای ۶۰ آیه و ۳۶۰ کلمه و ۱۲۸۷ حرف است.

نزول: سوره «ذاریات» که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده، بعد از سوره احقاف و قبل از سوره غاشیه بعنوان شصت و ششمین سوره قرآن فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن، پنجاه و یکمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت قرائت سوره ذاریات از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره ذاریات را در روز یا شب بخواند، خدا وضع زندگی او را اصلاح می کند...»(۱)

تذکر: قبلاً بیان شد که این آثار سوره ها برای قرائت و تلاوت یعنی خواندن و پیروی کردن از آنهاست.

اهداف: مهمترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره ذاریات.

۲. یادآوری معاد.

۳. دلداری به پیامبر با ذکر سرگذشت پیامبران پیشین و اقوام آنان.

مطالب: مهمترین مطالب سوره ذاریات عبارتند از:

الف) عقاید ۱. بیان توحید و نشانه های خدا در نظام هستی.

(آیات ۲۰-۲۱)

۲. توجه به معاد و نقش سازنده و تربیتی آن در اعمال انسانها. (آیات ۶-۱۴)

۳. بیان حالات بهشتی ها. (آیات ۱۵-۱۹)

۴. بیان تهمت هایی که به پیامبران می زدند. (آیه ۵۲)

ب) اخلاق: ۱. تشویق به شب زنده داری و استغفار در سحر.

(آیات ۱۷-۱۸)

۲. تشویق به انفاق. (آیه ۱۹)

۳. بسوی خدا فرار کنید. (آیه ۵۰)

ج) داستان ها: ۱. گزارشی از ابراهیم علیه السلام و میهمانان او که از فرشتگان بودند. (آیات ۲۴-۳۷)

۲. گزارشی از مأموران عذاب قوم لوط علیه السلام. (آیات ۳۱-۳۷)

۳. گزارشی از داستان موسی علیه السلام. (آیات ۳۸-۴۰)

۴. گزارشی از داستان قوم عاد و ثمود. (آیات ۴۱-۴۵)

۵. گزارشی از داستان قوم هود علیه السلام.

۶. اشاره ای به قوم نوح علیه السلام. (آیه ۴۶)

د) مطالب فرعی: ۱. سوگندهای پر معنا به بادها یا فرشتگانی که پراکنده کننده اند و بذر گیاهان و گلها را در زمین به هر سو می برند. (آیات ۱-۴)

۲. اشاره ای به زوجیّت عمومی در جهان خلقت. (آیه ۴۹)

۳. اشاره ای به هدف آفرینش جن و انسان که عبادت است.

(آیه ۵۶)

۴. هشدارهایی به ستمگران و کافران. (آیات ۵۹-۶۰)

۵. دلداری دادن به پیامبر در برابر مخالفان سرسخت.

(آیات ۵۲-۵۵)

۶. اشاره ای علمی به گسترش دائمی جهان. (آیه ۴۷)

سیمای سوره طُور

نام: تنها نام این سوره «طُور» است که نام کوهی در صحرای سینا است. و سبب نامگذاری آن آیه اول این سوره است که خدا به کوه طور قسم خورده است. این کوه محل مناجات موسی علیه السلام با خدای متعال بوده است.

شمارگان: دارای ۴۹ آیه و ۳۱۲ کلمه و ۱۵۰۰ حرف است.

نزول: سوره طور که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، هفتاد و پنجمین سوره قرآن است. و بعد از سوره فصلّت و قبل سوره مُلک فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن پنجاه و دومین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت قرائت این سوره از امام محمدباقر علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره طور را تلاوت کند، خدا خیر دنیا و آخرت را برای او جمع می کند.»(۱)

تذکر: روشن است که خواندن سوره طور و تدبّر در آیات آن و پذیرش محتوا و عمل بدان سبب می شود که خیرات دنیا و آخرت برای انسان جمع شود.

اهداف: مهمترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱- (۱) مجمع البیان و برهان، ذیل ابتدای سوره طور.

۱. یادآوری توحید.

۲. یادآوری رستاخیز.

۳. طرح رسالت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره مطرح شده عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان دلایل روشن توحید. (آیات ۳۵-۴۳)

۲. بیان نشانه های قیامت و کیفر کافران. (آیات ۱-۱۶)

۳. بیان نبوّت پیامبر و طرح اتهامات دشمنان با ایشان.

(آیات ۲۹-۳۴)

ب) اخلاق: دستوراتی در زمینه صبر و استقامت و تسبیح و حمد. (آیات ۴۸-۴۹)

ج) مطالب فرعی: ۱. بیان نعمت های بهشتی در رستاخیز برای پارسایان. (آیات ۱۷-۲۸)

۲. بیان برخی مشخصات روز قیامت. (آیات ۴۴-۴۷)

۳. حمایت الهی از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیات ۴۸-۴۹)

۴. نقد تفکّرات الحادی مشرکان. (آیات ۲۹-۳۴)

۵. فرزندان انسان های با ایمان در قیامت به آنان ملحق می شوند. (آیه ۲۱)

۶. مبارزه طلبی قرآن به آوردن مثل آن. (آیه ۳۴)

سیمای سوره نَجم

نـام: تنهـا نام این سوره «نَجم» است که از آیه اول آن گرفته شـده است و برای آن معانی مختلفی از جمله معنای سـتاره را ذکر کرده اند. که خدا بدان قسم یاد کرده است.

شمارگان: دارای ۶۲ آیه و ۳۰۸ کلمه و ۱۴۰۵ حرف است.

نزول: سورهٔ نجم که در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نازل شد، بیست و دومین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده و بعد از سوره اخلاص (توحید) و قبل از سوره عَبَس نازل شده است، اما در چینش کنونی قرآن پنجاه و سومین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضـیلت قرائت این سوره از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره نجم را پیوسته در روزها یا شب ها تلاوت کند، در میان مردم فردی شایسته شناخته می شود و محبوب مردم می گردد، و خدا او را می آمرزد.»(۱)

تـذکر: این آثـار برای سوره نجم هنگـامی پدیـد می آیـد که انسـان سوره نجم را بخوانـد و به محتوای آن در میـان مردم عمل نماید. که در این صورت بعنوان عامل به قرآن و

۱- (۱) بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۳۰۵.

شخصی شایسته شناخته می شود. و اعمال نیک او سبب بخشش او از طرف خدا خواهد شد.

ویژگی: این سوره دارای یک سجده واجب است، یعنی هنگامی که آیه آخر آن خوانده می شود سجده واجب می گردد.

اهداف: مهمترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱. مبارزه با شرک و خرافات.

۲. مسأله وحی و نبوت پیامبر صلی الله علیه و آله.

۳. یادآوری معاد.

مطالب: در این سوره مطالب مهم زیر بچشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. مبارزه با شرک و بت پرستی. (آیات ۱۹-۲۶)

۲. بیان نشانه های خدا و نعمت های او. (آیات ۴۱-۵۵)

۳. ذکر معاد و برخی نشانه ها و دلایل آن. (آیات ۴۷ و ۵۷)

۴. اشاراتی به معراج پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیات ۱۲-۱۸)

۵. بیان حقیقت وحی و ارتباط پیامبر صلی الله علیه و آله با فرشته وحی یعنی جبرئیل. (آیات ۳-۱۲)

ب) اخلاق: باز بودن راه بخشش خدا برای گناهکارانی که از گناه کبیره احتراز می کنند. (آیه ۳۲)

ج) احکام: دستور سجده واجب در آخرین آیه آن. (آیه ۶۲)

ص:۲۰۸

د) داستان ها: ۱. گزارشی از قوم عاد. (آیه ۵۰)

۲. گزارشی از قوم ثمود. (آیه ۵۱)

۳. گزارشی از قوم نوح علیه السلام. (آیه ۵۲)

۴. گزارشی از مؤتفکه. (آیه ۵۳)

۵. اشاره ای به صُحُف موسی علیه السلام و ابراهیم علیه السلام. (آیات ۳۵-۳۶)

ه) مطالب فرعی: ۱. سوگند به نجم (یا ستاره). (آیه ۱)

۲. نکوهش خرافات مشرکان در زمینه بت ها و عبادت فرشتگان. (آیات ۲۷-۲۸)

۳. هر کس مسئول اعمال خویش است و کسی بار گناه دیگران را بدوش نمی کشد. (آیه ۳۸)

۴. انتقاد از روی گردانی از قرآن و پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیات ۳۳-۳۵)

۵. اشاره ای به خلقت زن و مرد. (آیات ۴۵-۴۶)

ص:۲۰۹

سیمای سوره قَمر

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «قَمَر» و «اِقتَرَبَتِ الساعَه».

«قَمَر» به معنای ماه است. و سبب نامگذاری این سوره به قَمَر، آیه اول آن است که واژه «قمر» در آن بکار رفته است. و «اِقتَرَبَتِ الساعه» هم به معنای نزدیک شدن قیامت است که این نام نیز از آیه اول سوره قمر گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۵۵ آیه و ۳۴۲ کلمه و ۱۴۲۰ حرف است.

نزول: سوره قمر در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، این سوره بعد از سوره طارق و قبل از سوره ص و بعنوان سی وششمین سوره قرآن نازل شده است، اما درچینش کنونی قرآن پنجاه و چهارمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره قمر را یک روز در میان بخواند، روز قیامت در حالی برانگیخته می شود که صورتش همچون ماه شب بدر می درخشد.»(۱)

تذکر: همانطور که گذشت آثار سوره های قرآن بستگی به قرائت، تدبّر و عمل بدانها دارد، البته در این مورد ممکن

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره قمر.

است نور معنوی مؤمنان یا نورانیت ظاهری چهره مراد باشد. که از آثار انس با قرآن و عمل به مضامین آن است.

اهداف: هدف های اساسی سوره قمر عبارتند از:

۱. یادآوری قیامت.

۲. یادآوری سرگذشت اقوام سرکش پیشین و عبرت آموزی از عذاب های آنان.

۳. تثبیت نبوت پیامبر صلی الله علیه و آله با بیان معجزات.

مطالب: مهمترین مطالبی که در سوره قمر مطرح شده است عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. نزدیک شدن قیامت. (آیات ۴-۸)

۲. اشاره ای به معجزه شق القمر پیامبر صلی الله علیه و آله و معجزه ناقه صالح علیه السلام. (آیات ۱-۲ و ۲۷)

ب) داستان ها: ۱. گزارشی از داستان قوم نوح علیه السلام و سرکشی آنها و داستان طوفان. (آیات ۹-۱۵)

۲. گزارشی از داستان قوم عاد و عذاب دردناک آنان. (آیات ۱۸-۲۱)

۳. گزارشی از داستان قوم ثمود و مخالفت آنان با صالح پیامبر علیه السلام و معجزه ناقه و عذاب آنان. (آیات ۲۳-۳۱)

۴. گزارشی از قوم لوط علیه السلام و انحرافات اخلاقی آنان سپس

عذاب دردناکشان. (آیات ۳۳-۳۹)

۵. گزارشی از قوم فرعون و مجازات آنان. (آیات ۴۱-۴۲)

ج) مطالب فرعی: ۱. هشدار به تکذیب کنندگان مشرک و بهانه جو.

۲. مقایسه مشرکان مکه با اقوام سرکش پیشین. (آیه ۴۳)

۳. بیان برخی مجازات های مجرمان در قیامت و پاداش های عظیم پارسایان. (آیات ۴۴-۵۵)

۴. تأکید بر آسانی قرآن کریم. (آیات ۱۷ و ۲۲ و ۳۲-۴۰)

ص:۲۱۲

سیمای سوره الرَّحمن

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «الرحمن»، «آلاء نعمت ها» و «عَروس القرآن».

سبب نامگذاری آن به «الرحمن»، آیه نخست این سوره است که واژه «الرحمن» در آن بکار رفته است.

شمارگان: دارای ۷۸ آیه و ۳۵۱ کلمه و ۱۶۳۶ حرف است.

نزول: گفته شده که این سوره بعد از سوره رعد و قبل از سوره انسان و به عنوان نود و ششمین سوره قرآن نازل شده است.

اما در چینش کنونی قرآن، پنجاه و پنجمین سوره بشمار می آید.

برخی مفسران این سوره را مکی و برخی مدنی می دانند!

فضایل: در مورد فضیلت قرائت این سوره از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره الرحمن را بخواند، خدا به ناتوانی او (در ادای شکر نعمت ها) رحم می کند و حق شکر نعمت هایی را که به او ارزانی داشته، خودش ادا می کند.»(۱)

تذکر: از آنجا که در این سوره بارها از نعمت های الهی یاد کرده است، هر کس این سوره را بخواند در حقیقت به

۱- (۱) نورالثقلین، ذیل آغاز سوره الرحمن.

ناتوانی خود در شکرگزاری اعتراف می کند. و از این رو خدا به او لطف می کند، پس باید این سوره را با تدبّر در مفاهیم آن قرائت کرد و بر طبق مفاهیم آن سپاسگزار نعمت خدا باشیم.

ویژگی: آیه «فَبِأَیِّ آلاَءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبَانِ» ۳۱ بار در این سوره تکرار شده است. که می پرسد: کدامیک از نعمت های پروردگارتان را تکذیب می کنید. و در احادیث از امام صادق علیه السلام حکایت شده که در هنگام قرائت سوره الرحمن، در نزد آن ۳۱ بند بگویید: «لاشیء من آلائِکَ ربِّ اکذِّب» یعنی پروردگارا هیچ کدام از نعمتهایت را تکذیب نمی کنم.(۱)

اهداف: اساسی ترین اهداف این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید و مبدأ هستی.

۲. یادآوری رستاخیز و نعمت های بهشتی و عذاب های آن.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان نشانه و آیات خدا در زمین و آسمان.

(آیات ۳-۷)

۲. فنای همه موجودات مگر خدای ذو الجلال. (آیات ۲۶-۲۷)

۳. بیان نعمت های بهشت مثل: باغ ها، چشمه ها، میوه ها، همسران زیبا و با وفا و انواع لباس ها. (آیات ۴۶-۷۶)

۱- (۱) بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۳۰۶.

۴. بیان سرنوشت مجرمان و عذاب های دردناک آنان. (آیات ۳۷-۴۴)

ب) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به آفرینش انسان و جن.

(آیات ۱۴-۱۵)

۲. یادآوری نعمت های بزرگ مثل: آفرینش، تعلیم و تربیت، حساب و میزان، وسایل رفاه انسان و غذاهای جسمی و روحی. (آیات ۲-۱۲)

۳. دعوت انسان ها به خروج از اطراف آسمان ها و زمین با قدرت. (آیه ۳۳)

سیمای سوره واقعه

نـام: تنها نام این سوره «واقِعَه» به معنای حادثه و پیشامـد است که از آیه اول این سوره گرفته شـده است. واقعه یکی از نام های قیامت نیز هست.

شمارگان: دارای ۹۶ آیه و ۳۷۸ کلمه و ۱۷۰۳ حرف است.

نزول: سوره واقعه که در مکه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد، بعـد از سوره طه و قبـل از سوره شـعراء و بعنوان چهل و پنجمین سوره قرآن نازل شده است اما در چینش کنونی قرآن پنجاه و ششمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضـیلت قرائت این سوره از امام صادق علیه السـلام حکایت شـده که فرمودند: «هر کس سوره واقعه را در هر شب جمعه بخواند، خدا او را دوست می دارد و نزد مردم محبوب می کند... و از دوستان علی علیه السلام خواهد بود.»(۱)

تذکر: روشن است که خواندن سوره واقعه وقتی انسان را محبوب خدا می کند که همراه با تدبّر و عمل به مضامین آن باشد.

هدف: هدف اساسی این سوره عبارت است از:

۱- (۱) نورالثقلین، آغاز سوره واقعه و ثواب الاعمال.

توضیح رستاخیز و حوادث آن و شرح حال نیکان و بَدان.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان دلایل معاد با اشاره به قدرت خدا.

(آیات ۴۹-۵۰ و ۵۶-۷۳)

۲. تصویر صحنه قیامت و حوادث سخت آن. (آیات ۱-۶)

۳. بیان مقامات مقربان و اصحاب الیمین و پاداش های بهشتی آنان. (آیات ۱۵-۴۰ و ۸۸-۹۱)

۴. بیان عذاب های سخت رستاخیز برای گناهکاران و منکران معاد. (آیات ۵۱-۵۵ و ۹۲-۹۴)

ب) مطالب فرعی: ۱. بیان اهمیت قرآن. (آیات ۷۷-۸۱)

۲. اشاره ای به قدرت خدا در خلقت انسان از نطفه، تجلّی حیات در گیاهان، نزول باران و روشنی آتش. (آیات ۵۷-۷۳)

۳. ترسیمی از حالت احتضار و جان دادن انسان. (آیات ۸۳-۸۴)

۴. تقسیم مردم به سه دسته اصحاب یمین، اصحاب شمال و مقربان. (آیات ۷-۴۳)

۵. قسم به جایگاه ستارگان. (آیه ۷۵)

۶. دستور به تسبیح پروردگار. (آیات ۷۴ و ۹۶)

ص:۲۱۷

سیمای سوره حدید

نـام: تنهـا نام این سوره «حَدیـد» به معنای آهن است که نام آن از آیه ۲۵ این سوره گرفته شـده که از آهن و منـافع آن یاد می شود.

شمارگان: دارای ۲۹ آیه و ۵۴۴ کلمه و ۲۴۷۶ حرف است.

نزول: سوره حدیـد در مـدینه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نازل شـده و این سوره که بعـد از سوره زِلزال و قبل از سوره محمـد صـلی الله علیه و آله فرود آمـده، نود و سومین سوره ای است که بر پیـامبر صـلی الله علیه و آله نـازل شـده است امـا در چینش کنونی قرآن پنجاه و هفتمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: در مـورد فضـیلت قرائت این سـوره از پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکـایت شـده که: «هر کس سـوره حدیـد را بخواند، در ردیف کسانی که به خدا و پیامبرش ایمان آورده اند، نوشته خواهد شد.»(۱)

تـذکر: از آنجـا که در این سـوره مبـاحثی پیرامـون توحیـد و صـفات خـدا آمـده است. پس هر کس این سوره را بخوانـد و به محتوای آن ایمان آورد و عمل نماید در ردیف مؤمنان خواهد بود.

۱- (۱) مجمع البیان، آغاز سوره حدید.

اهداف: اساسی ترین اهداف این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری خدا و صفات او.

۲. تشویق نیکوکاری با وعده های اخروی.

۳. فراخوان عمومی به ایمان.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان ۲۰ صفت از صفات خدا. (آیات ۱-۶)

۲. دعوت به ایمان و خروج از شرک. (آیات ۷-۸ و ۲۸)

۳. بیان سخنان و حالات منافقان و مؤمنان در قیامت.

(آیات ۱۲-۱۵)

ب) اخلاق: ۱. تشویق به انفاق در راه خدا. (آیات ۷ و ۱۰-۱۱ و ۱۸)

۲. تشویق به جهاد در راه خدا. (آیات ۱۰ و ۲۵)

۳. بیان بی ارزش بودن و بازیچه بودن دنیا. (آیه ۲۰)

۴. تشویق به خشوع قلب مؤمنان. (آیه ۱۶)

۵. سفارش به اینکه بر آنچه از دست داده اید ناراحت نشوید و به آنچه بدست آورده اید زیاد خوشحال نشوید. (آیه ۲۳)

۶. سرزنش بُخل. (آیه ۲۴)

ج) داستان: ۱. گزارشی از سرنوشت نوح علیه السلام و ابراهیم علیه السلام.

ص:۲۱۹

(آیه ۲۶)

۲. گزارشی از سرنوشت عیسی علیه السلام و پیروان او. (آیه ۲۷)

د) مطالب فرعی: ۱. بیان عدالت اجتماعی بعنوان یکی از اهداف مهمّ پیامبران. (آیه ۲۵)

۲. سرزنش گوشه گیری و انزوای اجتماعی. (آیه ۲۷)

۳. بیان عظمت قرآن و هدف نزول آن. (آیه ۹)

ص:۲۲۰

سیمای سوره مجادله

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «مُجادِله»، «ظِهار» و «قد سَمِعَ».

سبب نامگـذاری آن به «مُجـادله» که به معنای گفتگو است، آیه اول این سوره است که به گفتگوی زنی با پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله اشاره می کند. و نام «ظِهار» هم نوعی طلاق جاهلی بوده که از آیه ۲ این سوره گرفته شده است. و «قد سَمِعَ» هم به معنای حَتماً شنید است، که از آیه اوّل آن گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۲ آیه و ۴۷۳ کلمه و ۱۷۹۲ حرف است.

نزول: سوره مجادله که در مدینه بر پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، صد و پنجمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نـازل شـده و بعـد از سوره منـافقون و قبـل از سوره حجرات فرود آمـده است. اما در چینش کنونی قرآن پنجاه و هشتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شده «که هر کس سوره مجادله را بخواند (و پیروی کند) در قیامت از حزب خدا (حزاللّه) خواهد بود.(۱)

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره مجادله.

ویژگی ها: آیه ۱۲ آن درباره صدقه دادن به هنگام سخن گفتن خصوصی با پیامبر است و تنها کسی که به این آیه عمل کرد علی علیه السلام بود و همچنین تنها سوره ای است که در تمام آیات آن لفظ جلالهٔ «اللّه» ذکر شده است.

اهداف: اهداف اساسی سوره مجادله عبارتند از:

۱. یادآوری ایمان و شرایط آن.

۲. تأدیب مسلمانان به آداب اسلامی.

۳. مبارزه با خرافات و اصلاح فرهنگ غلط جاهلی.

۴. جداسازی مرز مؤمنان و منافقان.

۵. یادآوری قیامت.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. طرح مسأله ایمان به خدا و روز قیامت که با دوستی دشمنان خدا سازگار نیست. (آیه ۲۲)

۲. یادآوری عذاب های جهنم و نعمت های بهشت. (آیات ۱۷–۱۸ و ۲۲)

ب) اخلاق: ۱. منع نَجوی یعنی سخن در گوشی گفتن. (آیات ۷-۱۰)

۲. دستوراتی پیرامون آداب مجالست و همنشینی. (آیه ۱۱)

ج) احکام: ۱. حکم ظهار که یک عمل زشت جاهلی و نوعی

طلاق بود، اسلام این حکم را تعدیل کرد و در مسیر صحیح قرار داد. (آیات ۲-۴)

د) مطالب فرعی: ۱. مطالب کوبنده ای در مورد منافقان.

(آیات ۸ و ۱۴-۱۹)

۲. هشدار به مسلمانان در مورد داخل شدن به حزب شیطان و منافقان. (آیه ۱۹)

۳. مطالبی پیرامون حزب اللّه و دوستی و دشمنی برای خدا.

(آیه ۲۲)

۴. لزوم صدقه دادن هنگام نجوی با پیامبر صلی الله علیه و آله که فقط علی علیه السلام به این حکم عمل کرد و سپس با آیه بعد نسخ شد.

(آیات ۱۱-۱۲)

۵. وعده پیروزی نهایی خدا و پیامبرانش که یک سنت الهی است. (آیه ۲۱)

ص:۲۲۳

سیمای سوره حشر

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «حَشْر» و «بَنی نَضیر».

سبب نامگـذاری این سوره، آیه دوم آن است که در آن سـخن از «حشْـر» یعنی گرد آمـدن مسـلمانان برای تبعید یهودیان «بنی نضیر» گفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۴ آیه و ۴۴۵ کلمه و ۱۹۱۳ حرف است.

نزول: سوره حشر که در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، بعد از سوره بیّنه و قبل از سوره نصر فرود آمده، و صـدمین سوره قرآن است که بر پیـامبر صـلی الله علیه و آله نـازل شـده است، امـا در چینش کنونی قرآن، پنجاه و نهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از امام صادق علیه السـلام حکایت شده «که هر کس سوره الرحمن و حشر را به هنگام غروب بخواند خدا فرشته ای را مأمور حفاظت خانه او می کند.»(۱)

البته روشن است که این آثار مربوط به کسانی است که از محتوای این سوره پیروی کننـد و آن را به کار بندنـد. و نیز بزرگان و عرفا در مورد خواندن آیات پایانی این سوره را سفارش بسیار کرده اند.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره حشر.

اهداف: مهمترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱. تذکر صفات و اسمای نیکوی خدا.

۲. یادآوری معاد.

۳. بیان احکام و مقررات جنگ.

۴. بیان پیوندهای پنهانی منافقان و یهودیان.

مطالب: مطالبی که در سوره حشر به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان تسبیح و تنزیه عمومی موجودات برای خدا. (آیات ۱ و ۲۴)

۲. بیان برخی اوصاف جمال و جلال و اسمای نیکوی خدا.

(آیات ۲۲-۲۴)

۳. یادآوری معاد. (آیات ۱۷-۱۸)

ب) اخلاق: ۱. اندرزها و نصیحت های کلی نسبت به عموم مسلمانان. (آیات ۷-۹)

۲. تشویق به محبت مهاجرین و کمک به آنان. (آیه ۹)

ج) احکام: بیان احکام غنایم جنگی. (آیات ۶-۷)

د) داستان: ماجرای درگیری مسلمانان با یهودیان پیمان شکن بنی نضیر در مدینه که نقش ستون پنجم دشمن را بازی می کردند. (آیات ۲-۱۰)

ه) مطالب فرعی: ۱. مطالبی پیرامون منافقان مدینه که با یهودیان همکاری داشتند. (آیات ۱۱-۱۷)

۲. توصیف قرآن و تأثیر آن در پاک سازی روح و جان. (آیه ۲۱)

۳. تذکر حیله های شیطان برای فریب انسان. (آیه ۱۶)

۴. فراموشی خدا سبب خود فراموشی می شود. (آیه ۱۹)

ص:۲۲۶

سیمای سوره مُمتَحَنه

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «مُمتَحَنه»، «اِمتحان» و «مَوَدَّت».

سبب نامگـذاری آن آیه دهم این سوره است که درباره زنانی است که از مکه به مـدینه پناهنـده می شدنـد، و پیامبر صـلی الله علیه و آله دستور داد، تا آن زنان را امتحان کنند، و از این رو این سوره را «امتحان» یا «مُمتَحَنه» یعنی زن امتحان شده نامیدند.

شمارگان: دارای ۱۳ آیه و ۳۴۸ کلمه و ۱۵۱۰ حرف است.

نزول: سوره مُمتَحَنه که در مدینه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمد، بعد از سوره احزاب و قبل از سوره نِساء بعنوان نودمین سوره قرآن فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن شصتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از امام سـجاد علیه السلام حکایت شده که «هر کس سوره ممتحنه را در نمازهای واجب و مستحب بخواند، خدا قلبش را برای ایمان، خالص و آماده می کند و نور بصـیرت به او می بخشد.»(۱) البته روشن است که این آثار برای کسانی است که قلب و روح خود را با مطالب این سوره جلا دهند و مطالب آن را در زندگی به کار بندند.

۱- (۱) . نورالثقلین، ج ۵، ص ۲۹۹.

اهداف: مهمترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱. تعین محورها و مقررات سیاست خارجی مسلمانان در رابطه با دشمنان اسلام.

۲. یادآوری رستاخیز.

مطالب: مطالب مهمی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. دوستی و دشمنی در راه خدا. (آیه ۱)

۲. یادآوری معاد. (آیات ۳ و ۱۳)

ب) اخلاق: تذکر برخی مسایل تربیتی در کل سوره.

ج) احکام: ۱. مقررات هجرت، بیعت و ایمان زنان و ازدواج آنان. (آیات ۱۰-۱۲)

۲. برخی مقررات مبارزه و صلح. (آیات ۷-۹)

د) داستان: اشاره ای به داستان ابراهیم علیه السلام و اینکه او نمونه و الگوی نیکویی برای مردم است. (آیات ۴-۵)

ه) مطالب فرعی: ۱. ممنوعیت دوستی با مشرکان. (آیه ۱۲)

۲. مسأله زنان مهاجر از مکه به مدینه، و آزمایش ایمان آنان.

(آیه ۱۰)

ص:۲۲۸

سیمای سوره صف

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «صَفْ»، «حواریّین» و «عیسی علیه السلام».

سبب نامگذاری آن به «صَف» آیه چهارم این سوره است که می فرماید: خدا رزمندگانی را که همچون صفی محکم می جنگند، دوست دارد.

و از آنجا که در آیات ۶ و ۱۴ این سوره از عیسی علیه السلام و یاران او سخن گفته شده این سوره را بنام عیسی علیه السلام و حواریین خوانده اند.

شمارگان: دارای ۱۴ آیه و ۲۲۱ کلمه و ۹۰۰ حرف است.

نزول: سوره صف که در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، بعد از سوره تغابن و قبل از سوره فتح فرود آمد و صد و دهمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است، اما در چینش کنونی قرآن شصت و یکمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از امام باقر علیه السلام حکایت شده که «هر کس سوره صفّ را بخواند و در نمازهای واجب و مستحب به این کار ادامه دهد، خدا او را در صف فرشتگان و پیامبران قرار می دهد.»(۱) البته اینگونه امتیازات برای کسانی است که در راستای محتوای این سوره عمل کرده باشند.

۱- (۱) . نک: مجمع البیان و نورالثقلین، ذیل آغاز سوره.

ویژگی: در آیه ۶ این سوره از قول عیسی علیه السلام بشارت آمدن پیامبری داده شده که نام او «احمد» است.

اهداف: اساسی ترین هدف های این سوره عبارت است از:

۱. تشویق به ایمان و جهاد در راه خدا.

۲. نوید پیروزی مجاهدان و پیروزی نهایی اسلام بر ادیان دیگر.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان تسبیح همه موجودات برای خدای عزیز و حکیم. (آیه ۱)

۲. یادآوری معاد و پاداش های مجاهدان در رستاخیز.

(آیات ۱۰-۱۲)

ب) اخلاق: ۱. دعوت به هماهنگی بین گفتار و کردار و پرهیز از سخنان بدون عمل. (آیات ۲-۳)

۲. دعوت به بخشش اموال در راه خدا. (آیه ۱۱)

ج) داستان: ۱. گزارشی از بشارت مسیح علیه السلام به ظهور پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیه ۶)

۲. اشاره ای به سرگذشت یاران و حواریون مسیح علیه السلام. (آیه ۱۴)

۳. شرح پیمان شکنی بنی اسرائیل و سخنان موسی علیه السلام به آنان. (آیه ۵)

ص:۲۳۰

ه) مطالب فرعی: ۱. تضمین پیروزی اسلام بر همه ادیان دیگر. (آیات ۷-۹)

۲. بیان پاداش های دنیوی و اخروی مبارزان. (آیات ۱۰-۱۳)

۳. بیان محبت خدا نسبت به مجاهدان در راهش. (آیه ۴)

ص:۲۳۱

سیمای سوره جُمُعه

نام: تنها نام این سوره «جُمُعه» است که از آیه ۹ این سوره گرفته شده، که اهمیت و عظمت نماز جمعه را بیان می کند.

شمارگان: دارای ۱۱ آیه و ۱۸۰ کلمه و ۷۲۰ حرف است.

نزول: سوره جمعه که در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده، صد و هشتمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است این سوره بعد از سوره تحریم و قبل از سوره تغابن نازل گردید.

فضایل: در مورد این سوره از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که «هر کس سوره جمعه را بخواند به تعداد کسانی که در شهرهای مسلمانان، در نماز جمعه شرکت می کنند و کسانی که شرکت نمی کنند ده نیکی به او می بخشند.»(۱) البته روشن است که این ثواب ها برای کسانی است که به محتوای این سوره عمل کنند.

ویژگی: در این سوره فرمان نماز جمعه برای مسلمانان صادر شده است.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. بیان اهداف بعثت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله.

۱- (۱) . مجمع البیان و نورالثقلین، ذیل آغاز سوره جمعه.

۲. بیان دستور نماز جمعه و ایجاد سازمانی سیاسی، اجتماعی، عبادی و آگاهی بخش برای مسلمانان.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. تسبیح عمومی موجودات و توصیف خدا. (آیه ۱)

۲. بیان هدف بعثت پیامبر اسلام از نظر تعلیم و تربیت. (آیه ۲)

ب) اخلاق: ۱. طرح بحث تزکیه نفس بعنوان هدف پیامبر اسلام. (آیه ۲)

۲. سرزنش کسانی که کتاب های آسمانی را می خوانند ولی عمل نمی کنند. (آیه ۵)

ج) احکام: دستور مهم نماز جمعه و تعطیل کار و کسب برای شرکت در نماز جمعه. (آیات ۹-۱۱)

د) داستان: اشاره ای به قوم یهود که به تورات عمل نمی کنند. (آیات ۵-۶)

ه) مطالب فرعی: ۱. هشدار در مورد مثال بد کسانی که به کتاب های آسمانی عمل نمی کنند. (آیه ۵)

۲. بیان قانون عمومی مرگ که دریچه ای به عالم بقاست. (آیه ۸)

۳. اشاره به امّی و بی سواد بودن پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیه ۲)

ص:۲۳۳

سیمای سوره منافقون

نام: تنها نام این سوره «منافقون» است که این نام از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۱۱ آیه و ۱۸۰ کلمه و ۷۷۶ حرف است.

نزول: سوره منـافقون، که در مـدینه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله نازل شـد، صـد و چهارمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده، و بعد از سوره حج و قبل از سوره مجادله نازل شده است.

فضایل: درمورد این سوره ازپیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که «هرکس سوره منافقون رابخواند از هر گونه نفاق پاک می شود»(۱)

البته روشن است که این سوره را بخواند و در راستای محتوای آن حرکت مثبت بنمایند.

ویژگی: این سوره بیشترین تأکید را بر خطر منافقان دارد.

اهداف: هدف های مهم سوره منافقون عبارتند از:

۱. مرزبندی بین مؤمنان و منافقان.

۲. هشدار در مورد غفلت از خدا.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره منافقون.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره وجود دارد عبارتند از:

الف) اخلاق: ۱. تذکر در مورد یاد خدا و غافل نشدن از او. (آیه ۹)

۲. بیان اخلاق ناپسند منافقان در دروغ پردازی و توطئه گری. (آیه ۱)

۳. تشویق به انفاق در راه خدا و بهره گیری از اموال پیش از رسیدن مرگ و حسرت. (آیه ۱۰)

ب) مطالب فرعی: ۱. برحذر داشتن مؤمنان از توطئه های منافقان. (آیات ۷-۸)

۲. هشدار به مؤمنان که نعمت ها، آنان را از یاد خدا غافل نکند. (آیه ۹)

۳. بیان صفات منافقان. (آیات ۱-۸)

۴. بیان حتمی بودن مرگ و عدم تأخیر آن. (آیه ۱۱)

۵. بیان اینکه عزّت تنها از آن خدا و رسول است. (آیه ۸)

ص:۲۳۵

سیمای سوره تغابن

نام: تنها نام این سوره «تغابن» به معنای احساس ضـرر و حسـرت و افسوس است که یکی از نام های قیامت نیز هست این نام از آیه نهم این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۱۸ آیه و ۲۴۱ کلمه و ۱۰۷۰ حرف است.

نزول: سوره تغابن که در مدینه بر پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله نازل شد، صد و نهمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده، و بعد از سوره جُمعه و قبل از سوره صف فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن شصت و چهارمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد این سوره از امام صادق علیه السـلام حکایت شده که «هر کس سوره تغابن را در نماز واجب بخواند شـفاعت گر او در قیامت خواهد شد.»(۱)

البته این امتیاز برای کسانی است که در راستای محتوای این سوره حرکت کنند.

ویژگی: با اینکه گفته شده این سوره مدنی است اما مطالب آن شباهت زیادی به سوره های مکی دارد.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره تغابن.

اهداف: اساسی ترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید.

۲. یادآوری معاد.

۳. هشدار و بیدارباش به انسان ها که از فرصت ها استفاده کنند. و در دنیا اعمال نیک انجام دهند.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. اشاره ای به توحید و افعال خدا و تسبیح همه موجودات برای او. (آیات ۱-۲)

۲. اشاره ای به علم بی کران الهی. (۴ و ۱۸)

۳. اشاره ای به معاد و اینکه گروهی در رستاخیز احساس ضرر خواهند کرد. (آیات ۹-۱۰)

۴. تحکیم پایه های نبوت با دستور به پیروی از رسول خدا صلی الله علیه و آله. (آیه ۱۲)

ب) اخلاق: ۱. تشویق به انفاق در راه خدا. (آیات ۱۶-۱۷)

۲. هشدار به انسان که فریفته اموال و فرزند و همسر نشود.

(آیات ۱۴-۱۵)

۳. دعوت به توکّل بر خدا. (آیه ۱۳)

۴. تشویق به بخشش. (آیه ۱۴)

ص:۲۳۷

۵. دعوت به تقوا به اندازه توانایی. (آیه ۱۵)

ج) داستان: اشاره ای به سرنوشت کافران اقوام پیشین و بهانه جویی های آنان. (آیات ۵-۶)

د) مطالب فرعی: ۱. هشدار به انسان که مراقب اعمال خویش باشد. (آیه ۵)

۲. دعوت به ایمان به خدا و رسول و نوری که با او نازل شده است. (آیه ۸)

۳. تذکر این نکته که همه کارها بدست خدا است. (آیه ۱۱)

ص:۲۳۸

سیمای سوره طلاق

نام ها: نام این سوره «طلاق» و به معنای رها ساختن و جدایی با همسر است. این نامگذاری به سبب آیات اول تا هفتم سوره طلاق است که قسمتی از احکام طلاق و زنان جدا شده در آنها مطرح شده است.

نام دیگر سوره «نساء قُصری» یعنی سوره کوچک زنان است در برابر سورهٔ مشهور نساء که «نساء کبری» یعنی سورهٔ بزرگ زنان است.(۱)

شمارگان: دارای ۱۲ آیه و ۲۴۸ کلمه و ۱۰۶۰ حرف است.

نزول: سوره طلاق که در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، بعد از سوره انسان و قبل از سوره بیّنه، به عنوان نود و هشتمین سوره قرآن بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن شصت و پنجمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد فضیلت تلاوت این سوره از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس این سوره را بخواند بر سنت رسول اللّه صلی الله علیه و آله مُرده است.»(۲)

۱- (۱) نمونه، ج ۲۴، ص ۲۱۷.
۲- (۲) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۳۰۲.

تذکر: البته روشن است که مقصود اینگونه احادیث خواندن و عمل کردن به محتوای این سوره است که انسان را بر مدار روشن پیامبر صلی الله علیه و آله قرار می دهد.

اهداف: اساسی ترین هدفی که این سوره در پی آن است عبارت است از:

بیان قوانین طلاق و دفاع از حقوق زنان.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره مطرح شده عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان عظمت خدا و قدرت و علم او. (آیه ۱۲)

۲. بیان عظمت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیات ۱۰-۱۱)

۳. اشاره ای به پاداش صالحان. (آیه ۱۱)

ب) اخلاق: ۱. پند و اندرزها. (آیه ۲)

۲. بیان آثار تقوا که سبب نجات و رسیدن روزی انسان از راه غیرمتعارف است. (آیات ۲-۳)

۳. تشویق به توکّل. (آیه ۳)

ج) احکام: قوانین مربوط به جدایی با همسر یا طلاق و دفاع از حقوق زنان. (آیات ۱-۷)

د) داستان: گزارشی از سرنوشت اقوام پیشین بخاطر سرپیچی از فرمان خدا. (آیات ۸-۱۰)

ه) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به هدف پیامبر صلی الله علیه و آله و قرآن. (آیه ۱۱)

۲. اشاره ای به هفت آسمان و زمین. (آیه ۱۲)

ص:۲۴۰

سیمای سوره تحریم

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «تحریم»، «یا أَیُّها النبی»، «مُتَحرِّم» و «لِمَ تُحَّرِم».

سبب نامگذاری این سوره آیه اول آن است که خطاب به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله می گوید: «چرا چیزی را که خدا بر تو حلال ساخته حرام می کنی؟» و همه نام های آن از تعبیرات همین آیه اول گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۱۲ آیه و ۲۴۶ کلمه و ۱۱۶۰ حرف است.

نزول: سوره تحریم که در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد، صد و هفتمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد، و بعد از سوره حُجرات و قبل از سوره جُمُعه فرود آمده است.

اما در چینش کنونی قرآن شصت و ششمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که «هر کس این سوره را بخواند، خدا توفیق توبه خالص به او می دهد.»(۱)

البته این توفیق مخصوص کسانی است که به محتوای سوره توبه و در راستای آن حرکت کنند.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره تحریم.

اهداف: هدف های اساسی این سوره عبارتند از:

۱. آموزش مسلمانان در مورد تربیت خانواده.

۲. الگو دهی به زنان مسلمان.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره مطرح شده عبارتند از:

الف) عقاید: یادآوری معاد و عذاب دوزخ. (آیه ۷)

ب) اخلاق: ۱. سفارش به مؤمنان در مورد تعلیم و تربیت خانواده. (آیه ۶)

۲. سفارش به مؤمنان در مورد توبه نصوح از گناهان. (آیه ۸)

ج) احکام: ۱. فرمان جهاد با کافران به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیه ۹)

۲. بیان راه گشودن قسم ها. (آیه ۲)

د) داستان ها: ۱. اشاره ای به داستان زن نوح علیه السلام و خیانت او به نوح پیامبر علیه السلام. (آیه ۱۰)

۲. اشاره ای به داستان زن لوط علیه السلام و خیانت او به لوط پیامبر علیه السلام. (آیه ۱۰)

۳. اشاره ای به داستان زن فرعون و ایمان استوار او به موسی علیه السلام. (آیه ۱۱)

۴. اشاره ای به داستان مریم و عفت و پاکدامنی او. (آیه ۱۲)

ه) مطالب فرعی: ۱. سرزنش برخی زنان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بخاطر افشای اسرار. (آیات ۳-۵)

۲. بیان الگوی هایی از زنان شایسته و ناشایست در طول تاریخ. (آیات ۱۰-۱۲)

ص:۲۴۲

سیمای سوره مُلک

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «مُلک»، «تبارک»، «مانِعه»، «مُنجیه» و «واقِیعَه».

واژه «مُلک» به معنای فرمانروایی است و سبب نامگذاری سوره به این نام، آیه اول آن است که سخن از فرمانروایی خدا بمیان آورده است.

شمارگان: دارای ۳۰ آیه و ۳۳۰ کلمه و ۱۳۰۰ حرف است.

نزول: سوره مُلک که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده، هفتاد و ششمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است یعنی بعد از سوره طور و قبل از سوره حاقّه نازل شده است اما در چینش کنونی قرآن شصت و هفتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که «هر کس سوره تبارک را بخواند، چنان است که گویی شب قدر را احیا داشته است.»(۱)

البته این ثواب برای کسانی است که در زندگی در راستای محتوای این سوره و قرآن حرکت کنند.

اهداف: اساسی ترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری مبدأ هستی و صفات او.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره ملک.

۲. یادآوری معاد و تهدید کافران.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. توجه به نشانه های خدا و فرمانروایی و صفات او. (آیات ۱ و ۱۳-۱۴ و ۲۳-۲۴)

۲. تذکر عذاب دوزخ. (آیات ۶-۷)

ب) مطالب فرعی: ۱. تذکری پیرامون هفت آسمان. (آیه ۳)

۲. بیان اینکه شنیدن (سخن پیامبر) و تفکر سبب نجات از آتش می شود. (آیه ۱۰)

۳. توجه دادن به نظام شگفت انگیز آفرینش، مثل خلقت آسمانها و ستارگان، زمین و نعمت های آن و ابزار شناخت.

(آیات ۳-۵)

۴. بیان گفتگوی مأموران عذاب با دوزخیان. (آیات ۶-۱۰)

۵. تهدید کافران و ستمگران با عذاب های دنیوی و اخروی.

(آیات ۱۶-۲۱)

۶. بیان هدف خلقت مرگ و زندگی که همان امتحان انسانها در دنیا است. (آیه ۲)

ص:۲۴۴

سیمای سوره قلم

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «قلم» و «ن و القلم».

این نام ها از آیه اول این سوره گرفته شده که «ن» از حروف مقطعه آن است. و خدا در این آیه به قلم سوگند یاد کرده است.

شمارگان: دارای ۵۲ آیه و ۳۰۰ کلمه و ۱۲۵۶ حرف است.

نزول: سوره قلم در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد و دومین سوره قرآن است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده، یعنی بعد از سوره علق و قبل از سوره مُزمّل نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن شصت و هشتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره قلم را تلاوت کند خدا ثواب کسانی را که دارای حسن خُلق هستند به آنها می دهد.»(۱)

البته روشن است که این ثواب مخصوص کسانی است که اخلاق خود را در پرتو تعالیم سوره قلم، نیکو گردانند.

ویژگی: آیات معروف «إن یَکاد» در آیه ۵۱ و ۵۲ این سوره واقع شده است.

هدف: اساسی ترین هدف این سوره عبارت است از:

۱- (۱) نورالثقلین، ذیل آغاز سورهٔ قلم.

دفاع از پیامبر صلی الله علیه و آله و قرآن و هشدار به مشرکان.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: یادآوری رستاخیز و عذاب کافران و نعمت های بهشت. (آیات ۳۳-۳۴)

ب) اخلاق: ۱. بیان صفات و اخلاق برجسته پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیه ۳)

۲. بیان صفات و اخلاق زشت دشمنان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله.

(آیات ۸-۱۴)

۳. دستور صبر و استقامت به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیه ۴۸)

ج) داستان ها: داستان باغدارانی که میوه های خود را بامدادان مخفیانه چیدند تا به بینوایان ندهند و دچار عذاب شدند. (آیات ۱۷-۳۲)

د) مطالب فرعی: ۱. بزرگداشت قلم با سوگند به آن. (آیه ۱)

۲. تهدید مشرکان. (آیات ۳۳ و ۴۴-۴۵)

۳. بیان قانون مهلت دادن و استدراج کافران. (آیات ۴۴-۴۵)

۴. دفاع از قرآن کریم و پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیات ۲-۱۵)

سیمای سوره حاقّه

نام: تنها نام آن «حاقّه» است که یکی از نام های قیامت بوده و از آیه اول این سوره گرفته شده است. واژه «الحاقّه» از ریشه حق است و بیانگر حقانیّت وقوع قیامت است.

شمارگان: دارای ۵۲ آیه و ۲۵۶ کلمه و ۱۰۸۴ حرف است.

نزول: سوره حاقّه در مکه بعد از سوره مُلک و قبل از سوره معارج بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شده است. این سوره هفتاد و هفتمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده و در چینش کنونی قرآن شصت و نهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره «حاقّه» را بخواند خدا حساب او را در قیامت آسان می کند.»(۱)

البته این امتیاز ویژه کسانی است که با توجه به محتوای سوره حاقه، اعمال و عقاید خود را اصلاح کرده و آماده حضور در رستاخیز نشده اند که در این صورت آن روز برای آنان آسان خواهد بود.

هدف: بنظر می رسد مهمترین هدف آن یادآوری رستاخیز و تأکید بر وقوع آن است.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره حاقه.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. مطالبی پیرامون قیامت و خصوصیات آن.

(آیات ۱-۳ و ۱۵)

۲. ذکر سه نام قیامت یعنی، حاقّه، قارعه، واقعه. (آیات ۱-۳)

۳. مطالبی پیرامون نفخ صور در آستانه قیامت. (آیات ۱۳-۱۵)

۴. بیان حالات اصحاب شمال و اصحاب یمین در قیامت.

(آیات ۱۹-۳۷)

۵. مطالبی پیرامون وحی و نبوت و اینکه پیامبر صلی الله علیه و آله نمی تواند از پیش خود چیزی بگوید. (آیات ۳۸-۴۸)

۶. اشاره ای به حقانیت و عظمت قرآن. (آیات ۳۸-۴۸)

ب) داستان ها: ۱. اشاره ای به سرگذشت قوم عاد. (آیات ۴-۵)

۲. اشاره ای به سرگذشت قوم ثمود. (آیات ۶-۸)

۳. اشاره ای به سرگذشت قوم فرعون. (آیه ۹)

۴. اشاره ای به سرگذشت شهرهای زیر و رو شده قوم لوط علیه السلام (مؤتفکه). (آیات ۹-۱۰)

سیمای سوره معارج

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «مَعارج»، «سأَلَ سائِل» و «واقِع».

نـام «معـارج» به معنای نردبان ها و رتبه های بالا برنـده است که از آیه سوم این سوره گرفته شـده است. و نام های دیگر آن از آیه اول سوره الهام گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۴۴ آیه و ۲۱۶ کلمه و ۱۰۶۱ حرف است.

نزول: سوره معارج در مکه بعد از سوره حاقّه و قبل از سوره نبأ بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است. و هفتاد و هشتمین سوره ای است که فرود آمده و در چینش کنونی قرآن هفتادمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شـده که: «هر کس سوره فوق را بخوانـد خـدا ثواب کسانی را به او می دهد که امانات و عهد خود را حفظ می کنند و نیز کسانی که مواظب نمازهای خویش هستند.»(۱)

البته روشن است که این ثواب ها برای کسانی است که به محتوای سوره عمل کنند.

هدف: مهمترین هدف این سوره یادآوری قیامت و عذاب الهی و

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره معارج.

هشدار به کافران است.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورد عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان ویژگی های قیامت و مقدمات آن. (آیات ۶-۱۵)

۲. بیان حالات کفّار در قیامت. (آیات ۴۲-۴۳)

۳. بیان صفات خوب و بد انسان ها که سبب بهشتی و جهنّمی شدن آنها می شود. (آیات ۱۷-۳۵)

۴. تهدید منکران و مشرکان. (آیات ۳۶-۴۴)

۵. سخن از عروج ملائکه در روزهایی که هر کدام معادل پنجاه هزار سال است. (آیه ۴)

ب) اخلاق: ۱. دعوت به صبر و پایداری. (آیه ۵)

۲. دعوت به رعایت امانت و عهد، حفظ عفت و پاکدامنی، محافظت بر نماز. (آیات ۲۲-۳۳)

۳. تشویق به پرداخت حقوق مالی محرومان در اموال.

(آیات ۲۴-۲۵)

ج) احکام: بحثی پیرامون نمازهای دائمی. (آیه ۲۳)

د) داستان: گزارشی از مجازات کسی که تقاضای عذاب داشت و واقع شد. (آیات ۱-۲)

ص:۲۵۰

سیمای سوره نوح

نام: تنها نام این سوره «نُوح علیه السلام» است. که از آیه اول این سوره الهام گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۸ آیه و ۲۲۴ کلمه و ۹۲۹ حرف است.

نزول: سوره نوح علیه السلام در مکه بعد از سوره نحل و قبل از سوره ابراهیم علیه السلام بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است. این سوره هفتادمین سوره قرآن است که نازل شده، اما در چینش کنونی قرآن هفتاد و یکمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که «هر کس سوره نوح را بخواند از مومنانی خواهد بود که شعاع دعوت نوح پیامبر، او را فرا می گیرد.»(۱)

البته این امتیاز برای کسانی است که سوره نوح را بخوانند و از آموزه های آن بهره عملی ببرند.

اهداف: کل سوره نوح بیان داستان نوح علیه السلام و برخوردها و مباحثات او با کافران است، و هدف بیان نشانه های خدا و عذاب الهی اهل باطل و هشدار به مشرکان مکه و تسلّی به پیامبر صلی الله علیه و آله و مؤمنان است.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره نوح.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورند عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. دعوت به پرستش خدا. (آیه ۳)

۲. بیان نشانه های خدا در جهان آفرینش. (آیات ۱۵-۲۰)

۳. یادی از عذاب دنیوی قوم نوح علیه السلام و عذاب اخروی آنها. (آیه ۲۵)

ب) اخلاق: ۱. دعوت به تقوا. (آیه ۳)

۲. بیان رفتار تکبرآمیز مشرکان در مقابل پیامبران. (آیه ۸)

ج) داستان: گزارشی مفصل از داستان نوح علیه السلام و هشدارها و مباحثات او با قومش و سپس نفرین او نسبت به کافران.

(آیات ۱-۲۸) و در ضمن این داستان گزارشی جالب از نام بت های مشرکان و اصرار آنان بر بت پرستی آمده است. (آیه ۲۳)

ص:۲۵۲

سیمای سوره جن

نام: تنها نام این سوره «جِنّ» است که به معنای موجودی با شعور پوشیده از انسان (و نامرئی) است در این نامگذاری از آیه اول این سوره الهام گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۸ آیه و ۲۳۵ کلمه و ۸۷۰ حرف است.

نزول: این سوره که در مکه و بعد از سوره اعراف و قبل از سوره یس نازل شده، سی و نهمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن هفتاد و دومین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره جن را بخواند به تعداد هر جن و شیطانی که (رسالت) محمد صلی الله علیه و آله را تایید یا تکذیب کردند، ثواب آزاد کردن برده ای به او داده می شود.»(۱)

البته این ثواب برای کسانی است که به محتوای سوره جن توجه و عمل کنند.

اهداف: مهمترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری توحید، معاد و نبوت.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره جن.

۲. بیان اینکه نفوذ اسلام و قرآن قلمرو انسانی را در نوردیده و به حوزه جن وارد شده است.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورند عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. اشاره ای به توحید و نفی شرک. (آیات ۲-۳ و ۲۰)

۲. اشاره ای به علم بی کران الهی بر غیب. (آیه ۲۶)

۳. اشاره ای به معاد. (آیات ۱۵-۱۷ و ۲۳)

۴. مطالبی پیرامون نبوت و عبادت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله.

(آیات ۱۹-۲۳)

۵. تذکر اینکه برخی فرستادگان خاص خدا از علم غیب الهی اطلاعاتی دارند. (آیه ۲۷)

ب) داستان: گزارشی پیرامون جنّ و شنیدن قرآن توسط آنها و ایمان آوردن گروهی از آنان به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله.

(آیات ۱-۱۵)

ج) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به آزمایش الهی و کسانی که با روی گردانی از یاد خدا گرفتار عذاب می شوند. (آیه ۱۷)

۲. تذکر اینکه مساجد از آن خداست و کسی را با خدا نخوانید. (آیه ۱۸)

سیمای سوره مُزَّمِّل

نام: تنها نام این سوره «مُزَّمِّل» است که به معنای جامه به خود پیچیده است. در این نامگذاری از آیه اول این سوره الهام گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۰ آیه و ۲۸۵ کلمه و ۸۳۸ حرف است.

نزول: سوره مُزَّمِّل که در مکه فرود آمده، بعد از سوره قلم و قبل از سوره مُدَّثِّر سومین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است. و در چینش کنونی قرآن هفتاد و سومین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کسی سوره مزّمّل را بخواند سختی دنیا و آخرت از او برطرف می شود.»(۱)

تذکر: روشن است که این آثار با شرایطی تحقق می یابد از جمله اینکه کسی این سوره را بخواند و به محتوای آن عمل کند.

اهداف: مهمترین هدف سوره مزّمّل ارائه برنامه ای عبادی، اجتماعی و اقتصادی برای آماده ساختن پیامبر صلی الله علیه و آله و مسلمانان است.

ص:۲۵۵

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۳۷۵.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورند عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. یادآوری توحید. (آیه ۹)

۲. یادآوری معاد و عذاب های دوزخ. (آیات ۱۲-۱۴)

۳. مطالبی پیرامون نبوت و ایجاد آمادگی در شخص پیامبر صلی الله علیه و آله برای پذیرش یک برنامه سنگین. (آیات ۱-۱۰ و ۱۵)

ب) اخلاق: ۱. دعوت به صبر و شکیبایی. (آیه ۹)

۲. دعوت به قرائت قرآن به اندازه توانایی. (آیات ۴ و ۲۰)

۳. دعوت به استغفار. (آیه ۲۰)

۴. دعوت به انفاق. (آیه ۲۰)

۵. دعوت به توکل بر خدا. (آیه ۹)

ج) احکام: ۱. دستور نماز. (آیه ۲۰)

۲. دستور شب زنده داری به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیات ۲-۶)

۳. یادی از جهاد. (آیه ۲۰)

د) داستان: ۱. گزارشی از داستان موسی علیه السلام و فرعون و سرکشی فرعون. (آیات ۱۵-۱۶)

۲. هشداری به منکران و مشرکان مکه با یادآوری قیامت و عذاب فرعونیان. (آیات ۱۱-۱۶)

ص:۲۵۶

سیمای سوره مُدّثر

نام: تنها نام این سوره «مُدَّثِّر» است که به معنای جامه به خود پیچیده می باشد و از آیه اول این سوره الهام گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۵۶ آیه و ۲۵۵ کلمه و ۱۰۱۰ حرف است.

نزول: سوره مُـدّثر در مکه نـازل شـده، این سوره بعـد از سوره مُزمِّل و قبـل از سوره مَسَـد به عنوان چهـارمین سوره قرآن فرود آمده اما در چینش کنونی قرآن هفتاد و چهارمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: از امـام باقر علیه السـلام حکایت شـده که: «هر کس سوره مـدّثر را در نماز فریضه بخوانـد بر خـدا حق است که او را همراه پیامبر صلی الله علیه و آله و در جواب و درجه او قرار دهد.»(۱)

البته این امتیاز مخصوص کسانی است که به محتوای سوره مدثّر توجه و از تعالیم پیامبر صلی الله علیه و آله پیروی کنند.

اهداف: هدف های مهم این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری معاد و در همین راستا هشداری به مشرکان.

۲. دعوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به قیام و اعلام رسالت بصورت علنی.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره مدثّر.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورند عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. اشاره ای به رستاخیز و صفات آن. (آیات ۸ - ۹ و ۲۶-۲۹)

۲. تذکری پیرامون نوزده فرشته مأموران دوزخ. (آیات ۳۰-۳۱)

۳. بیان صفات دوزخیان. (آیات ۱۰-۲۶)

۴. بیان ویژگی های بهشتیان. (آیات ۳۹-۴۰)

۵. مطالبی پیرامون نبوّت و دعوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به قیام و ابلاغ آشکار رسالت خویش همراه با صبر و استقامت.

(آیات ۱-۷)

ب) مطالب فرعی: ۱. بیان اسباب جهنّمی شدن افراد؛ از جمله: ترک نماز، ترک غذا دادن به مساکین و فرو رفتن در بطالت ها و انکار روز قیامت. (آیات ۴۱-۴۷)

۲. بیان ارتباط سرنوشت انسان با اعمالش. (آیه ۳۸)

۳. اشاره ای به فرار افراد جاهل و خودخواه از حق. (آیه ۲۳)

۴. دستوراتی پیرامون پاکی لباس و دوری از پلیدی ها.

(آیات ۴-۵)

۵. دفاع از قرآن و پیامبر صلی الله علیه و آله در مقابل تهمت های مشرکان.

(آیات ۱۶-۲۶ و ۳۱)

ص:۲۵۸

سیمای سوره قیامت

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «قیامَت» و «لا اقسِمُ».

این نام ها از آیه اول این سوره الهام گرفته شده که خدا به روز قیامت قسم یاد کرده است.

شمارگان: دارای ۴۰ آیه و ۱۹۹ کلمه و ۶۵۲ حرف است.

نزول: سوره قیامت که در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد، بعد از سوره قارعه و قبل از سوره هُمَزه فرود آمده، و سی امین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است اما در چینش کنونی قرآن هفتاد و پنجمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که فرمودند: «هر کس سوره قیامت را بخواند من و جبرئیل در رستاخیز گواهی می دهیم که او به قیامت ایمان داشته و چهره اش از سایر مردم درخشنده تر است.»(۱)

البته این امتیاز مخصوص کسانی است که این سوره را بخوانند و محتوای آن را باور داشته باشند.

اهداف: مهمترین محوری که سوره قیامت در پی آن است مسأله

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره قیامت.

رستاخیز و حوادث هولناک آن است.

مطالب: مهمترین مطالبی که در این سوره به چشم می خورند عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. بیان حوادث عجیب و هولناکی که در آستانه قیامت اتفاق می افتد و جهان کنونی را پایان می دهد. (آیات ۱- ۱۳)

۲. احوال نیکوکاران و بدکاران در قیامت. (آیات ۲۲-۳۰)

۳. یادآوری قدرت خدا بر زنده کردن مردگان. (آیات ۴ و ۴۰)

ب) مطالب فرعی: ۱. بیان اینکه انسان به نفس خود کاملاً آگاه است. (آیات ۱۴-۱۵)

۲. مطالبی پیرامون قرآن و جمع آوری و بیان آن توسط خدا. (آیات ۱۶-۱۹)

۳. مطالبی پیرامون خلقت انسان و مراحل آن. (آیات ۳۷-۳۹)

ص:۲۶۰

سیمای سوره دهر

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «دَهْر»، «انسان»، «هَلْ اتی» و «الاَبرار».

در این نامگذاری ها از آیه اول و پنجم این سوره الهام گرفته شده است. و «دَهْر» به معنای روزگار است.

شمارگان: دارای ۳۱ آیه و ۲۴۰ کلمه و ۱۰۵۴ حرف است.

نزول: سوره دهر که در مدینه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمده، بعد از سوره الرّحمن و قبل از سوره طلاق و به عنوان نود هفتمین سوره قرآن نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن هفتاد و ششمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از امام باقر علیه السلام حکایت شده که: «یکی از پاداش های کسی که سوره فوق را در هر صبح پنج شنبه بخواند، آن است که در قیامت با پیامبر صلی الله علیه و آله خواهد بود.»(۱)

البته این امتیاز مخصوص کسانی است که در راستای آموزه های این سوره و پیامبر صلی الله علیه و آله حرکت کنند.

ویژگی ها: این سوره نذر امام علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام و ایثار آنان را می ستاید. و برخی مفسران نوشته اند که این سوره با آنکه

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره دهر.

مطـالب زیـادی در مورد بهشت دارد امـا از حوری هـای بهشتی سـخن نگفته است چرا که در آن ذکری از فاطمه علیها السـلام شده است.

اهداف: اساسی ترین هدف های این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری رستاخیز و عذاب ها و نعمت های فراوان آن.

۲. ارائه یک برنامه خودسازی همراه با ایثار و عبادت.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. یادآوری قیامت.

۲. بیان حالات نیکان و کافران در قیامت. (آیات ۴-۲۲)

۳. سخن از شراب های پاک بهشتی. (آیه ۲۱)

ب) احکام: ۱. دعوت به سجده در شب. (آیه ۲۶)

۲. بحث وفـای به نـذر (که در مورد نـذر امام علی علیه السـلام و فاطمه علیها السـلام در مورد سه روز روزه برای سـلامتی امام حسن و امام حسین علیهما السلام و سپس وفای ایثارگرانه آنها بدین نذر است.) (آیه ۷ به بعد)

ج) اخلاق: ۱. دعوت به صبر. (آیه ۲۴)

۲. تشویق به غذا دادن به مسکین، یتیم و اسیر که با الهام از عمل ایثارگرانه امام علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام بیان شده است.

(آیات ۷-۹)

ص:۲۶۲

د) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به آفرینش انسان. (آیات ۱-۲)

۲. یادآوری عظمت قرآن. (آیه ۲۳)

۳. حاکمیت مشیّت الهی در عین آزاد بودن انسان. (آیات ۳ و ۲۹-۳۰)

سیمای سوره مرسلات

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «مُرسلات» و «اَلعُرْف».

در نامگذاری این سوره از آیه اول آن الهام گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۵۰ آیه و ۱۸۱ کلمه و ۸۱۶ حرف است.

نزول: سوره مُرسلات که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد، بعد از سوره هُمَزه و قبل از سوره ق و به عنوان سی و دومین سوره قرآن فرود آمده است. اما در چینش کنونی قران هفتاد و هفتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره مرسلات را بخواند (و پیروی کند) خدا او را با پیامبر آشنا و همجوار می سازد.»(۱)

البته روشن است این امتیاز مخصوص کسانی است که در راستای محتوای سوره و آموزه های پیامبر صلی الله علیه و آله حرکت کنند.

اهداف: مهمترین محور سوره مرسلات واقعه رستاخیز و مقدمات و حالات افراد در آن است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آغاز سوره مرسلات.

الف) عقاید: ۱. یادآوری قیامت و توصیف مَحشَر. (آیات ۷ - ۱۴ و ۲۹-۴۰)

۲. بیان گوشه ای از نعمت های بهشتی برای پارسایان. (آیات ۴۱-۴۴)

ب) داستان: اشاره به سرنوشت دردناک اقوام پیشین. (آیات ۱۶-۱۸)

ج) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به خلقت انسان. (آیات ۲۰-۲۳)

۲. اشاره ای به زمین و نعمت های آن. (آیات ۲۵-۲۷)

۳. هشدارهایی به مجرمان. (آیات ۴۶-۵۰)

ص:۲۶۵

سیمای سوره نبأ

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «نبأ»، «عمّ»، «تَساؤُل»، «مُعصِرات» و «عمّ یتسائلون» که در این نام گذاری ها از آیات اول، دوم و چهاردهم این سوره الهام گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۴۰ آیه و ۱۷۳ کلمه و ۷۷۰ حرف است.

نزول: سوره نبأ که در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد، این سوره قبل از سوره نازعات و بعد از سوره معارج به عنوان هفتاد و نهمین سوره نازل شده است، اما در چینش کنونی قرآن هفتاد و هشتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره عمّ را بخواند خدا در روز رستاخیز از نوشیدنی خنک (بهشتی) به او می نوشاند.»(۱)

و نیز حکایت شده که حفظ و قرائت این سوره موجب کوتاه شدن زمان حساب در رستاخیز می شود.(۲)

البته روشن است که این ثواب ها و فواید برای کسی است که سوره را بخواند و به مضمون آن عمل نماید.

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۲۰.
۲- (۲) برهان، ج ۴، ص ۴۱۹.

اهداف: محور اصلی این سوره مسأله معاد است.

مطالب: در این سوره مطالب زیر به چشم می خورد:

الف) عقاید: ۱. اثبات معاد بوسیله نشانه های نظم و قدرت الهی. (آیات ۶-۱۶)

۲. بیان نشانه های رستاخیز. (آیات ۱۸-۲۰)

۳. بیان اوصاف دوزخ و بهشت. (آیات ۲۱-۳۸)

ب) مطالب فرعی: ۱. اشاره ای به صفوف فرشتگان در رستاخیز. (آیه ۳۸)

۲. اشاره ای به تجسم اعمال در رستاخیز. (آیه ۴۰)

۳. اشاره ای به نامه اعمال در رستاخیز. (آیه ۲۹)

ص:۲۶۷

سیمای سوره نازعات

نام: تنها نام این سوره «نازعات» است که به معنای از جاکندن است و به مناسبت آیه اول آن نامگذاری شده که این واژه در آن به کار رفته است.

شمارگان: دارای ۴۶ آیه و ۱۳۹ کلمه و ۷۵۳ حرف است.

نزول: سوره نازعات در مکه بر پیامبراسلام صلی الله علیه و آله نازل شد. این سوره بعد از سوره نبأ و قبل از سوره انفطار هشتادمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد ولی در چینش کنونی قرآن هفتاد و نهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هرکس سوره نازعات را بخواند سیراب از دنیا می رود و در رستاخیز سیراب می آید و سیراب وارد بهشت می شود.»(۱)

البته این آثار وقتی وجود دارد که کسی این سوره را بخواند و به محتوای آن معتقد شده و در مسیر اهداف آن گام بردارد.

که در آن صورت از رحمت الهی سیراب خواهد شد.

اهداف: محور اصلی این سوره مسأله معاد و تاکید بر تحقق آن است.

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۲۸.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. مطالبی پیرامون معاد و مجهول بودن تاریخ وقوع آن. (آیات ۶-۴۶)

۲. اشاره ای به حوادث و حشتناک رستاخیز. (آیات ۳۴ و ۳۶)

۳. اشاره ای به مظاهر قدرت خدا به عنوان دلایل معاد.

(آیات ۲۷-۳۳)

ب) داستان: اشاره به مبارزات موسی علیه السلام با فرعون و لزوم عبرت آموزی از آن. (آیات ۱۵-۲۲)

ج) مطالب فرعی: ۱. مبارزه با نفس و پاداش آن. (آیات ۴۰-۴۱)

۲. اشاره به شبهات منکران معاد. (آیات ۱۰-۱۴)

ص:۲۶۹

سیمای سوره عبس

نام ها: نام های این سوره عبارتنـداز: «عَبَس» به معنای چهره درهم کشـیده، «اَعمی» به معنای نابینا و «السَـفَره» به معنای سـفیران است.

نام های این سوره به ترتیب از آیات اول، دوم و پانزدهم سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۴۲ آیه و ۱۳۳ کلمه و ۵۵۳ حرف است.

نزول: سوره عَبَس در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سوره نجم و قبل از سوره قدر بیست و سومین سوره ای که نازل شده است اما در چینش کنونی قرآن هشتادمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هرکس سوره عَبَس را بخواند، با صورتی خندان و شاداب وارد رستاخیز می شود.»(۱)

البته این تاثیرات برای کسانی است که این سوره را بخوانند و در دنیا در راستای تعالیم آن حرکت کنند.

اهداف: اهداف اصلی این سوره یادآوری توحید و معاد است. و از

ص:۲۷۰

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۳۵.

اهداف فرعی آن نشان دادن اهمیت قرآن کریم و ارزش های اخلاقی است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

الف) عقاید: ۱. مطالبی پیرامون نشانه ها و نعمت های خدا و تحریک حس سپاسگزاری انسان در برابر آنها. (آیات ۱۷-۳۲)

۲. اشاره ای به حوادث رستاخیز و سرنوشت گروه های مختلف در آن روز. (آیات ۳۳-۴۲)

ب) اخلاق: یادآوری ارزشهای اخلاقی در برخورد با افراد نا بینا و تلاشگر. (آیات ۱-۱۰)

ج) مطالب فرعی: یادآوری عظمت قرآن. (آیات ۱۱-۱۶)

ص:۲۷۱

سیمای سوره تکویر

نام ها: نام های این سوره عبارتنداز: «تکویر» به معنای درهم پیچیدن و «کُوِّرت» به معنای درهم پیچیده شده.

نـام هـای این سوره از آیه اول آن گرفته شـده که درهم پیچیـده شـدن و تاریک گشـتن خورشـید را بعنوان یکی از نشانه های رستاخیز بیان کرده است.

شمارگان: دارای ۲۹ آیه و ۱۱۴ کلمه و ۵۵۳ حرف است.

نزول: سوره تکویر در مکه بر پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله نازل شد. این سوره بعد از لهب و قبل سوره اعلی ششمین سوره ای است که بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد ولی در چینش کنونی قرآن هشتاد و یکمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: از پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله حکـایت شـده که: «هرکس سـوره تکویر را بخوانـد، خـدا اورا از رسوایی در آن هنگام که نامه عمل او گشوده می شود، حفظ می کند.(۱)»

البته روشن است که این تـاثیرات سـوره برای کسـانی است که آن را بخواننـد و به محتوای آن پایبنـد باشـند و در زنـدگی در راستای تعالیم آن حرکت کنند.

ص:۲۷۲

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۴۱.

اهداف: هدف اصلی این سوره یادآوری معاد و دفاع از نبوّت است.

مطالب: مهمترین مطالب سوره عبارتند از:

۱. بیان نشانه های رستاخیز. (آیات ۱-۱۳)

۲. اشاره به تجسّم اعمال در رستاخیز. (آیه ۱۴)

۳. اشاره به نامه اعمال در رستاخیز. (آیه ۱۰)

۴. اشاره به اوصاف جبرئیل علیه السلام. (آیات ۱۹-۲۱)

۵. دفع تهمت جنون از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله. (آیات ۲۲-۲۷)

۶. یادآوری عظمت قرآن.

ص:۲۷۳

سیمای سوره انفطار

نـام هـا: نام های این سوره «اِنفطار» به معنای شـکافته شـدن و «انفطرت» به معنای شـکافته شـده است، این نام ها از آیه اول این سوره گرفته شده که از شکافته شدن آسمان در آستانه رستاخیز سخن می گوید.

شمارگان: دارای ۱۹ آیه و ۸۰ کلمه و ۳۲۷ حرف است.

نزول: سوره انفطار در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سوره نازعات و قبل از سوره انشقاق، هشـتاد و یکمین سوره ای است که بر پیـامبر صـلی الله علیه و آله نازل گشـته، اما در چینش کنونی قرآن هشـتاد و دومین سوره بشمارمی آید.

فضایل: از امام صادق علیه السـلام حکایت شده که: «هرکس سوره انفطار و انشـقاق را بخواند و در نماز واجب و مسـتحب در برابر دیـدگان خود قرار دهـد هیـچ حجابی اورا از خدا نمی پوشاند. و چیزی میان او و خدا حایل نمی شود و پیوسـته (با چشـم دل) به خدا می نگرد و خدا (با لطفش) به او نگاه می کند تا از حساب مردم فارغ شود!(۱)»

البته روشن است که این آثار برای کسانی است که این

ص:۲۷۴

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۷۷، ونور الثقلین، ج ۵، ص ۵۲۰.

سوره ها را بخوانند ونصب العین خود قرارداده و در راستای محتوای آنها حرکت و عمل کنند.

اهداف: محور اصلی این سوره، رستاخیز و بیان نشانه ها و ویژگی های آن روز است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. بیان نشانه های رستاخیز. (آیات ۱-۴)

۲. اشاره ای به فرجام انسان های نیک وبد در رستاخیز.

(آیات ۱۳-۱۴)

۳. اشاره ای به ثبت اعمال انسان ها. (آیات ۱۰-۱۲)

۴. یادآوری نعمت های خدا به انسان و درهم شکستن غرور انسان در برابر خدا. (آیات ۵-۸).

ص:۲۷۵

سیمای سوره مطفّفین

نـام هـا: نـام هـای این سوره «مُطفّفین» به معنـای کم فروشـان و «تَطفیف» به معنای کم فروشـی است، این نام ها از آیه اول این سوره گرفته شده که کم فروشان و فسادگران اقتصادی را نکوهش کرده است.

شمارگان: دارای ۳۶ آیه و ۱۷۷ کلمه و ۸۳۰ حرف است.

نزول: سوره مطفّفین که در مکه بر پیـامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمـده است (ولی احتمالاًـ بخش اول سوره در مـدینه نـازل شده است.) بعد از سوره عنکبوت و قبل از سوره بقره فرود آمده، بنابراین هشتاد و پنجمین سوره بشمار می آید ولی در چینش کنونی قرآن هشتاد و سومین سوره است.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هرکس سوره مطففین را بخواند خدا روز رستاخیز او را از شراب طهور خالص مُهر شده (و دست نخورده) سیراب می کند»(۱).

اهداف: هدف اصلی این سوره یادآوری رستاخیز و یاد آوری عذاب ها و نعمت های آن روز است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۵۱.

۱. هشدار به کم فروشان (آیات ۱-۳)

۲. یادآوری رابطه بین ایمان به معاد با ترک گناهان بزرگ.

(آیات ۴-۶)

۳. بیان سرنوشت بدکاران در رستاخیز. (آیات ۷-۱۷)

۴. بیان نعمت های بزرگ نیکوکاران در بهشت. (آیات ۲۲-۲۸)

۵. ریشخند مومنان نسبت به کافران در رستاخیز که این عکس العمل کافران در دنیاست. (آیات ۲۸-۳۴)

۶. اشاره به نامه اعمال در رستاخیز. (آیات ۷ و ۱۸)

سیمای سوره انشقاق

نام ها: نام های این سوره عبارتنداز: «اِنشـقاق» به معنای شـکافتن و «انشـقّت» به معنای شـکافت است، این نام ها از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۵ آیه و ۱۰۹ کلمه و ۴۳۰ حرف است.

نزول: سوره انشـقاق در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد. این سوره بعـد از سوره انفطار و قبل از سوره روم، هشتاد و دومین سوره ای است که نازل شده است، اما در چینش کنونی قرآن هشتاد و چهارمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هرکس سوره انشقاق را بخواند، خدا اورا در امان می دارد از اینکه در قیامت نامهٔ اعمالش به پشت سرش داده شود.»(۱)

اهداف: محور اصـلی این سوره معاد و نشانه های رسـتاخیز و فرجام مومنان وکافران در آن روز است، البته به اهمیت و عظمت قرآن نیز اشاره دارد.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. بیان نشانه های رستاخیز. (آیات ۱-۵)

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۵۸.

۲. اشاره ای به نامه اعمال اصحاب یمین و اصحاب شمال و فرجام آنان. (آیات ۷–۱۵)

۳. اشاره ای به تلاش انسان در راه ملاقات پروردگار. (آیه ۶)

۴. اشاره ای به عظمت و اهمیت قرائت قرآن. (آیه ۲۱)

۵. اشاره ای به کیفر تکذیب گران قرآن. (آیات ۲۲–۲۴)

۶. اشاره ای به پاداش مومنان نیکو کردار. (آیه ۲۵)

ص:۲۷۹

سیمای سوره بروج

نام: تنها نام این سوره عبارت است از: «بُروج» به معنای بُرج ها است که این نام از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۲ آیه و ۱۰۹ کلمه و ۴۵۸ حرف است.

نزول: سوره بُروج در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد، این سوره بعد از سوره شمس و قبل از سوره تین بیست و ششمین سوره ای است که نازل شده است، اما در چینش کنونی قرآن هشتاد و بنجمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس این سوره را بخواند، خدا به تعداد کسانی که در نماز جمعه شرکت می کنند و کسانی که در روز عرفه جمع می شوند، ده حَسَنه به او می دهد و خواندن این سوره انسان را از ترس ها و شدائد نجات می دهد.»

البته روشن است که این آثار و ثواب ها برای کسانی است که این سوره را بخوانند و در راستای محتوای آن حرکت کنند.

اهداف: هدف اصلی این سوره تقویت روحیه مومنان در برابر آزارهای مخالفان و هشدار به آنان است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. بیان برخی صفات خدای متعال.

۲. بیان جریان اصحاب اخدود، یعنی مومنانی که بخاطر ایمانشان آزار گشته و کشته شدند.

۳. اشاره ای به سرگذشت عذاب آلود فرعون و قوم ثمود.

۴. اشاره ای به فرجام نیکوی مومنان دربهشت.

۵. اشاره ای به جایگاه واقعی قرآن کریم.

ص:۲۸۱

سیمای سوره طارق

نـام: تنهـا نـام این سوره عبـارت است از: «طـارق» به معنای کوبنـده شب (که سـتاره ای درخشان است)، این نام از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۱۷ آیه و ۶۱ کلمه و ۲۴۵ حرف است.

نزول: سوره طارق در مکه بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سوره بلد و قبل از سوره قمر سی و پنجمین سوره ای است که نازل شده است، اما در چینش کنونی قرآن، هشتاد و ششمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حـدیثی از پیامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هرکس این سوره را بخواند خدا به تعداد هر سـتاره ای که در آسمان وجود دارد، ده حَسنَه (و ثواب) و به او می دهد.»(۱)

البته روشن است که این ثواب ها برای کسی است که این سوره را بخواند و در راستای محتوای آن حرکت و عمل کند.

اهداف: هدف اساسی این سوره اثبات امکان معاد است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

ص:۲۸۲

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل سوره.

۱. سوگندهای متعدد به آسمان، ستارگان و زمین. (آیات ۱ - ۳ و ۱۱ و ۱۲)

۲. اشاره ای به محافظت و نگهداری انسان ها. (آیه ۴)

۳. اشاره ای به منشأ آفرینش انسان ها. (آیات ۶ و ۷)

۴. اشاره ای به ویژگی ها و صفات رستاخیز. (آیه ۹)

۵. اشاره ای به حقانیت قرآن. (آیات ۱۳ و ۱۴)

۶. اشاره ای به حیله گری کافران و نقشه کشی و مهلت دادن خدا به آنان. (آیات ۱۵-۱۷)

ص:۲۸۳

سیمای سوره اعلی

نام: تنها نام این سوره عبارت است از: «اَعلی» که از آیه اول این سوره گرفته شـده که بعنوان یکی از صـفات خدا شـمرده شده است.

شمارگان: دارای ۱۹ آیه و ۷۲ کلمه و ۲۷۰ حرف است.

نزول: سوره اعلی در مکه بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمد.(۱) این سوره بعـد از سوره تکویر و قبل از سوره لیل هفتمین سوره ای است که نازل شده است، اما در چینش کنونی قرآن هشتاد و هفتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: روایت شده که پیامبر صلی الله علیه و آله این سوره را دوست داشت و در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هرکس سوره اعلی را بخواند به عدد هر حرفی که بر ابراهیم علیه السـلام و موسی علیه السلام و محمد صلی الله علیه و آله فرود آمده، ده حَسَنه به او عطا می شود.»(۲)

۱- (۱) . مفسران در مورد مکی و مدنی بودن سوره اعلی اختلاف دارند، علامه طباطبائی قدس سره در المیزان ترجیح می دهد که بخش اول سوره مکی و بخش دوم مدنی باشد چون از نماز وزکات سخن گفته است که در روایات بیان شده مقصود نماز عیـد فطر و زکات فطره است و این مطالب مربوط به محیط مـدینه است. (المیزان، ج ۲۰، ص ۳۸۶) اما برخی دیگر از مفسران میگوینـد مانعی نـدارد که زکات و نماز مطلق مراد باشـد و نماز عیـد فطر و زکات فطره از مصادیق روشن آن باشد. (نمونه، ج ۲۶، ص ۳۸۲)

۲- (۲) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۷۲ و نور الثقلین، ج ۵، ص ۵۳۳.

البته روشن است که این ثواب ها برای کسی است که این سوره را بخواند و در راستای معارف بلند آن حرکت کند.

اهداف: در این سوره دو محور اساسی پی گیری می شود:

۱. شناخت خدا و صفات او.

۲. معرفی پیامبر صلی الله علیه و آله و وظایف او.

مطالب: در این سوره مطالب زیر به چشم می خورد:

۱. اشاره ای به صفات الهی و نشانه های خدا در صحنه آفرینش و طبیعت. (آیات ۱-۵)

۲. اشاره ای به تضمین سلامت وحی و حفظ آن توسط پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیات ۶-۷)

۳. اشاره ای به وظایف پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد تذکّر و بیدارگری. آیه ۹)

۴. اشاره ای به برخوردهای متفاوت مردم با تذکرات پیامبر صلی الله علیه و آله. (آیات ۱۰-۱۱)

۵. اشاره ای به فرجام عذاب آلود شقاوتمندان. (آیات ۱۲-۱۳)

۶. اشاره ای به فرجام نیک نماز گزارانی که خود را پاک و تزکیه می کنند. (آیات ۱۴-۱۵)

۷. اشاره ای به برتری آخرت بردنیا. (آیات ۱۶-۱۷)

۸. اشاره ای به کتابهای پیامبران پیشین. (آیات ۱۸-۱۹)

سیمای سوره غاشیه

نام: نام این سوره «غاشیه» است که به معنای پوشاننده است و اشاره به روز رستاخیز است که حوادث هولناک آن همه را می پوشاند، این نام از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۶ آیه و ۷۲ کلمه و ۳۳۰ حرف است.

نزول: سوره غاشیه در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سوره ذاریات و قبل از سوره کهف شصت و هفتمین سوره ای است که نازل شده اما در چینش کنونی قرآن، هشتاد و هشتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هرکس این سوره را بخواند خدا حساب او را در رستاخیز آسان می گرداند.(۱)»

البته روشن است که این آسانی حساب برای کسانی است که این سوره را بخوانند و در راستای محتوای آن عمل و حرکت کنند.

اهداف: دو محور اساسی این سوره توحید و معاداست.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. بیان ویژگی های رستاخیز و حالات دوزخیان و بهشتیان

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۷۷.

در آن روز. (آیات ۱-۱۶)

۲. بیان نشانه های خدا در صحنه آسمان، زمین و وجود حیوانات. (آیات ۱۷-۲۰)

۳. بیان وظیفه پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد تذکر دادن به مردم.

(آیات ۲۱-۲۲)

۴. اشاره ای به فرجام عذاب آلود کافران. (آیات ۲۳-۲۶)

ص:۲۸۷

سیمای سوره فجر

نام: تنها نام این سوره «والفجر» است که به معنای سوگند به سپیده دم است و از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۳۰ آیه و ۱۳۷ کلمه و ۵۷۷ حرف است.

نزول: سوره والفجر در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سوره لیل و قبل از سوره ضُحی نهمین سوره ای است که نازل شده است، اما در چینش کنونی قرآن، هشتاد و نهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «سوره الفجر را در نمازهای واجب و مستحب بخوانید که سوره حسین بن علی علیه السلام است، هرکس آن را بخواند در قیامت با حسین علیه السلام و در درجهٔ او در بهشت خواهد بود.»(۱)

معرفی این سوره به عنوان سوره امام حسین علیه السلام شاید بخاطر آن باشد که آن حضرت مصداق روشن نفس مطمئنه است که در آخرین آیات این سوره آمده است. و یا بخاطر شب های دهگانه است که در آغاز این سوره آمده و یکی از تفسیرهایش شب های دهگانه آغاز محرم است که رابطه

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۸۱.

خاصی با امام حسین علیه السلام دارد.

اهداف: محورهای اساسی این سوره مسأله معاد، امتحان مردم در دنیا و یادآوری سرنوشت عبرت آموز اقوام پیشین است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. سوگندهای متعددی که زمینه ساز تهدید جباران است.

(آیات ۱-۵)

۲. اشاره ای به سرنوشت عبرت آموز قوم عاد و ثمود و فرعونیان. (آیات ۶-۱۴)

۳. اشاره ای به قانون امتحان مردم و واکنش های افراد در برابر آن. (آیات ۱۵-۱۶)

۴. اشاره ای به بخل ثروت اندوزان مال دوست. (آیات ۱۷-۲۰)

۵. اشاره ای به صحنه رستاخیز وحالات فرشتگان و انسان ها در آن روز. (آیات ۲۱-۲۶)

۶. اشاره ای به حالات نفوس مطمئنه و برخورد محبت آمیز خدا با آنان. (آیات ۲۷-۳۰)

ص:۲۸۹

سیمای سوره بلد

نام: تنها نام این سوره «بلد» است که به معنای سرزمین (یا شهر مکه) است و از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۲۰ آیه و ۸۲ کلمه و ۳۳۰ حرف است.

نزول: سوره بلد در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سوره ق و قبل از سوره طارق سی و چهارمین سوره ای است که نازل شده است، اما در چینش کنونی قرآن نودمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره بلد را بخواند خدا او را از خشم خود در روز قیامت در امان می دارد.»(۱)

اهداف: محور اصلی این سوره بیان دو راه اساسی در مسیر زندگی انسان و مشکلات و فرجام آنهاست.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. سوگندهای متعدد به شهر مکه و پدر و فرزند. (آیات ۱-۳)

۲. اشاره ای به مشکلات زندگی بشر. (آیه ۴)

۳. اشاره ای به ثروتمندان سرکش. (آیات ۵-۶)

ص:۲۹۰

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۹۰.

۴. اشاره ای به نعمت های الهی به انسان. (آیات ۸-۱۰)

۵. اشاره ای به کارهای نیک مثل آزاد کردن اسیران و غذا دادن به یتیمان و بینوایان. (آیات ۱۱-۱۶)

۶. اشاره ای به فرجام نیک مومنان شایسته کردار. (آیات ۱۷-۱۸)

۷. اشاره ای به فرجام عذاب آلود کافران. (آیات ۱۹-۲۰)

ص:۲۹۱

سیمای سوره شمس

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «شـمس» به معنای خورشید که از آیه اول آن گرفته شده است و نیز «ناقه» به معنای شتر و «صالح علیه السلام» که نام پیامبر قوم ثمود است؛ این دو نام اخیر نیز از آیه سیزدهم این سوره اقتباس شده که داستان قوم ثمود و شتر معجزه آسا و صالح پیامبر صلی الله علیه و آله علیه و آله را بیان می کند.

شمارگان: دارای ۱۵ آیه و ۵۴ کلمه و ۲۴۷ حرف است.

نزول: سوره شـمس در مکه بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمـد. این سوره بعـد از سوره قدر و قبل از سوره بروج به عنوان بیست و پنجمین سوره نازل شده است. ولی در چینش کنونی قرآن نود و یکمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره شمس را بخواند گویی به تعداد تمام چیزهایی که خورشید و ماه بر آنها می تابد در راه خدا صدقه داده است.»(۱)

البته روشن است که این ثواب ها برای کسانی است که مطالب این سوره را بخوانند و در راستای محتوای آن حرکت کنند.

اهداف: دو هدف اساسی این سوره عبارت است از:

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۹۶.

الف: بیان اهمیت تزکیه نفس یعنی رشد و پاکی روح انسان.

ب: بیان سرگذشت قوم ثمود در راستای عبرت آموزی از آن.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. سوگندهای متعدد به خورشید و ماه و شب و روز و نفس انسان. (آیات ۱-۷)

۲. الهام پذیری نفس انسان از خدای متعال در مورد کارهای نیک و بد. (آیه ۸)

۳. تذکر در مورد پیروزی و رستگاری افرادی که خود را پاک کردند و تزکیه نمودند. (آیه ۹)

۴. اشاره ای به سرگذشت قوم ثمود و مخالفت آنها با صالح پیامبر صلی الله علیه و آله و فرجام عذاب آلود و عبرت آموز آنان. (آیات ۱۱-۱۵)

ص:۲۹۳

سیمای سوره لیل

نام: نام این سوره «لیل» به معنای شب است که از اولین آیه آن گرفته شده که خدا به شب سوگند یاد می کند.

شمارگان: دارای ۲۱ آیه و ۷۱ کلمه و ۳۰۲ حرف است.

نزول: سوره لیل در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله آمد. این سوره بعد از سوره اعلی و قبل از سوره فجر به عنوان هشتمین سوره قرآن فرود آمده است ولی در چینش کنونی قرآن نود و دومین سوره بشمار می آید.

فضیلت: در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره لیل را بخواند (و پیروی کند) خدا آنقدر به او می بخشد که راضی شود. و او را از سختی ها نجات می دهد و مسیر زندگی را برای او آسان می سازد.»(۱)

البته این نتایج با توجه به محتوای سوره معنا پیدا می کند چرا که در این سوره به بخشش و تقوا فرا خوانده شده و پاداش آن را آسان شدن سختی ها و راضی شدن به بخشش الهی معرفی کرده است. پس اگر کسی این سوره را بخواند و به محتوای آن عمل کند به این نتایج می رسد.

۱- (۱) مجمع البیان، ذیل آیه.

اهداف: محورهای اساسی این سوره عبارت است از:

۱. تشویق مردم به بخشش و تقوا.

۲. هشدار به مردم در مورد بُخل و کفر.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. سوگند به شب و روز و نر و ماده و جلب توجه انسان به این مخلوقات. (آیات ۱-۳)

۲. تقسیم انسان ها به دو گروه مومنان با تقوا و بخشنده و کافران بخیل. (آیات ۵-۱۱)

۳. بیان تاثیر بخشش و تقوا در آسانی کارها. (آیه ۸)

۴. بیان تاثیر کفر و بُخل در مشکل شدن کارها. (آیه ۱۰)

۵. بیان اینکه هدایت بدست خداست. (آیه ۱۲)

۶. هشدار به تکذیب گران در مورد آتش دوزخ. (آیات ۱۴-۱۶)

۷. تذکری در مورد نجات افراد با تقوا، خالص و بخشنده و پاداش آنها. (آیات ۱۷-۲۱)

ص:۲۹۵

سیمای سوره ضُحی

نام: نام این سوره «ضُحی» به معنای نیمروز و تابش خورشید در آن است که این نام از اولین آیه این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۱۱ آیه و ۴۰ کلمه و ۱۹۲ حرف است.

نزول: سورهٔ ضحی در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سورهٔ فجر و قبل از سوره انشراح به عنوان دهمین سوره قرآن فرود آمده، اما در چینش کنونی قرآن نود و سومین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس آن (سوره ضُحی) را بخواند از کسانی خواهد بود که خدا از او خشنود است و شایسته است که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله از او شفاعت کند و برای او ده حسنه (و نیکی) به تعداد هر یتیم و بینواست.»(۱)

البته روشن است که این ثواب ها برای کسانی است که سوره ضحی را بخوانند و به محتوای آن عمل کنند، یعنی نسبت به یتیمان و بینوایان مهربانی و امدادرسانی کنند.

ویژگی: ویژگی این سوره آن است که با سوره انشراح یک سوره کامل شمرده می شود یعنی اگر کسی در نماز سوره ضُحی را

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۰۳.

بخوانـد بایـد حتماً سوره انشـراح را نیز بخوانـد، این مطلب هم در روایـات اهل بیت علیهم السـلام آمـده(۱) و هـم بـا دقت در محتوای دو سوره و پیوند معنایی آنها بدست می آید.

اهداف: دو محور اساسی این سوره عبارت است از:

الف: یادآوری نعمت های الهی نسبت به پیامبر صلی الله علیه و آله و دلداری به او.

ب: سفارش در مورد مهربانی و امدادرسانی به یتیمان و بینوایان.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارت است از:

۱. سوگند به روز و شب که نشان دهنده اهمیت آنهاست.

(آیات ۱-۲)

۲. اشاره ای به مسأله شفاعت. (آیه ۵)

۳. لزوم یادآوری نعمت های الهی که خدا به انسان عطا کرده است. (آیه ۱۱)

۱- (۱) . نمونه، ج ۲۷، ص ۹۳.

سیمای سوره انشراح

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «انشراح» به معنای وسعت دادن، و «اَلَم نَشْرَح» و «شَرْحْ» که هم خانواده نام اول هستند و همگی از آیه اول این سوره گرفته شده اند.

شمارگان: دارای ۸ آیه و ۲۷ کلمه و ۱۰۳ حرف است.

نزول: سوره انشراح که در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد بعد از سوره ضُحی و قبل از سوره عصر به عنوان یازدهمین سوره فرود آمده ولی در چینش کنونی قرآن نود و چهارمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره انشراح را بخواند پاداش کسی را دارد که محمد صلی الله علیه و آله او را غمگین دیده و اندوه را از قلب او زدوده است.»(۱)

ویژگی: بر طبق احادیث، این سوره با سوره ضُحی یک سوره شمرده می شود. یعنی اگر کسی در نماز سوره ضحی را خواند باید سوره انشراح را نیز بخواند البته این مطلب با دقت در دو سوره و پیوند معنایی آنها نیز آشکار می شود.(۲)

اهداف: هدف اساسی سوره انشراح تسلّی دادن به پیامبر صلی الله علیه و آله است،

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۰۷.

۲- (۲) نمونه، ج ۲۷، ص ۱۱۸.

البته با این تذکر که در پس مشکلات آسانی است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری نعمت های الهی نسبت به پیامبر صلی الله علیه و آله از جمله شرح صدر ایشان. (آیات ۱-۴)

۲. یادآوری این نکته که پس از انجام هر تلاشی استراحت کن و به سوی عبادت پروردگار روی آور. (آیات ۷-۸)

ص:۲۹۹

سیمای سوره تین

نام: تنها نام این سوره «تین» به معنای انجیر است که از نخستین آیه آن گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۸ آیه و ۳۵ کلمه و ۱۵۰ حرف است.

نزول: سوره تین در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نازل شد. این سوره بعد از سوره بروج و قبل از سوره قریش، بعنوان بیست و هفتمین سوره بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است ولی در چینش کنونی قرآن نود و پنجمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در مورد این سوره از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس این سوره را بخواند خدا دو ویژگی در دنیا به او عطا می کند، یکی عافیت و دوم یقین، و هنگامی که از دنیا رفت، به تعداد کسانی که این سوره را خوانده اند، ثواب یک روزه به عنوان پاداش به او می بخشد.»(۱)

البته روشن است که این ثواب ها برای کسانی است که این سوره را بخوانند و از محتوای آن پندگیرند و در راستای آن در راه خدا گام بردارند.

اهداف: هدف اصلی این سوره ترسیم دو راه سقوط و صعود فراروی

ص:۳۰۰

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۱۰.

انسان است (تا هر کس بتواند با آگاهی راه خویش را انتخاب کند).

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. در این سوره به دو میوه انجیر و زیتون، کوه سینا و شهر مکه سوگند یاد شده است. (آیات ۱-۳)

۲. در این سوره به آفرینش استوار و نظام مند انسان اشاره شده. (آیه ۴)

۳. در این سوره به راه مومنان شایسته کردار و پاداش دائمی آنان اشاره شده است. (آیه ۶)

۴. در آیات آخر این سوره به منکران معاد هشدار داده است و داوری خدا را به یاد آنان آورده است. (آیات ۷-۸)

ص:۳۰۱

سیمای سوره علق

نـام ها: نام های این سوره عبارتنـد از: «علق» به معنای خون بسـته آویزان است، و نیز «اِقرَء» به معنای بخوان که هر دو نام از آیه اول این سوره گرفته شده است. و نام دیگر این سوره «عُنوان القرآن» است.

شمارگان: دارای ۱۹ آیه، ۹۲ کلمه و ۲۸۰ حرف است.

نزول: سوره علق که در مکه بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمـد، به عنوان اولین سوره قرآن و قبل از سوره قلم فرود آمـده است، ولی در چینش کنونی قرآن نود و ششمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از امام صادق علیه السـلام حکایت شده که: «هر کس سوره علق را بخواند و در همان شـبانه روز از دنیا برود شـهید از دنیا رفته است و خدا او را بصورت شهید بر می انگیزد.»(۱)

البته روشن است که این ثواب و مقام شـهید برای کسـی است که این سوره را بخواند و در راستای محتوای آن حرکت و عمل کند.

ویژگی ها: ویژگی سوره عَلَق آن است که بر طبق نظر مشـهور مفسـران، سوره علق، نخستین سوره ای است که بر پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله

۱- (۱) برهان، ج ۴، ص ۴۷۸.

فرود آمده است.(۱) و آخرین آیه آن سجده واجب دارد یعنی در هنگام قرائت یا شنیدن آن باید یک سجده بجا آورد.

اهداف: محورهای اساسی این سوره عبارتند از:

الف: یادآوری توحید و آفریدگار هستی.

ب: آگاهی بخشی نسبت به راههای نیک و بدی که فرا روی انسان است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. دعوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به خواندن. (آیه ۱)

۲. تکریم مقام علم و قلم. (آیات ۴-۵)

۳. بیان رابطه سرمایه داری با سرکشی. (آیات ۶-۷)

۴. بیان راههای گوناگونی که انسان می تواند انتخاب کند.

(آیات ۹-۱۳)

۵. یادآوری این نکته که همه چیز تحت نظر خداست. (آیه ۱۴)

۶. تهدید و هشدار نسبت به افراد سرکش تکذیب گر. (آیات ۱۵-۱۸)

۷. دعوت به سجده و نزدیکی به خدا. (آیه ۱۹)

ص:۳۰۳

۱- (۱) . نمونه، ج ۲۷، ص ۱۵۰.

سیمای سوره قدر

نـام ها: نام های این سوره عبارتنـد از: «قَدْر» به معنای انـدازه زنی و «انّا انزلناه» به معنای ما آن را نازل کردیم که این دو نام از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: این سوره دارای ۵ آیه و ۳۰ کلمه و ۱۱۲ حرف است.

نزول: سوره قـدر که در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمد، قبل از سوره شـمس و بعد از سوره عبس به عنوان بیست و چهارمین سوره قرآن بر پیامبر صـلی الله علیه و آله نازل شده اما در چینش کنونی قرآن نود و هفتمین سوره بشـمار می آید.

فضایـل: در مورد ثواب قرائت سوره قـدر از پیـامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شـده که: «هر کس آن (سوره قـدر) را بخواند مانند کسی است که ماه رمضان را روزه گرفته و شب قدر را احیا داشته است.»(۱)

البتـه روشن است که این ثـواب هـا برای کسـی است که سـوره قـدر را بخوانـد و در آن تفکر کنـد و در راسـتای محتـوای آن حرکت کند یعنی به عظمت قرآن پی ببرد و آن را قانون زندگی خویش قرار دهد.

اهداف: محور اصلی این سوره نزول قرآن در شب قدر و بیان اهمیت

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۱۶.

آن شب اندازه زنی است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اشاره ای به تعیین مقدرات انسان در شب قدر. (آیه ۴)

۲. اشاره ای به نزول فرشتگان و روح در شب قدر. (آیه ۴)

ص:۳۰۵

سیمای سوره بینه

نـام هـا: نـام هـای این سوره عبارتنـد از: «بیّنه» به معنـای دلیـل روشن و نیز «لم یکن»، «اهل الکتاب»، «بریّه»، «انفکاک» و «قیّمه» است.

که همگی از آیات این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۸ آیه و ۹۴ کلمه و ۳۹۲ حرف است.

نزول: سوره بیّنه در مـدینه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد. این سوره بعد از سوره طلاق و قبل از سوره حشـر به عنوان نود و هشتمین سوره قرآن فرود آمده است ولی در چینش کنونی قرآن نود و نهمین سوره بشمار می آید.

فضیلت: از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «اگر مردم می دانستند که چه برکاتی در این سوره است، خانواده و اموال را رها کرده و به فراگرفتن آن می پرداختند. (و نیز فرمود:) هر کس آن را در شب بخواند خدا فرشـتگانی را مأمور می کنـد که دین و دنیای او را حفظ کنند، و آمرزش و رحمت برای او بطلبند و اگر در روز آن را بخواند، به اندازه آنچه روز آن را روشن می کند و شب آن را تاریک می سازد، ثواب به او می دهند.»(۱)

البته روشن است که این ثواب ها برای کسی است که این

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۲۱.

سوره را بخواند و به محتوای آن جامۀ عمل بپوشاند.

اهداف: اهداف اساسی این سوره عبارتند از:

۱. بیان محورهای اساسی و مشترک ادیان الهی.

۲. بیان اینکه دعوت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله همراه با دلیل و نوشته های استوار است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اشاره ای به اشتیاق اولیه اهل کتاب و مشرکان نسبت به آمدن پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و مخالفت های بعدی آنان. (آیات ۱-۴)

۲. اشاره ای به ریشه اختلافات اهل کتاب. (آیه ۴)

۳. اشاره به توحید، نماز و زکات به عنوان مسائل اساسی ادیان الهی. (آیه ۵)

۴. اشاره به سرنوشت عذاب آلود کافران و مشرکان. (آیه ۶)

۵. اشاره به سرنوشت مومنان شایسته کردار و رضایت خدا از آنها و خشنودی آنان از خدا. (آیات ۷-۸)

سیمای سوره زلزال

نـام هـا: نام های این سوره عبارتنـد از: «زِلزال» و «زلزله» که به معنای لرزش است و هر دو نام از آیه اول این سوره گرفته شـده است.

شمارگان: دارای ۸ آیه، ۳۵ کلمه و ۱۴۹ حرف است.

نزول: سوره زلزال در مدینه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد.(۱)

فضایـل: از پیـامبر صـلی الله علیـه و آله حکـایت شـده که: «هر کس سـوره زلزال را بخوانـد هماننـد آن است که سـوره بقره را خوانده باشد و پاداش کسی را دارد که یک چهارم قرآن را قرائت کرده باشد.»(۲)

البته روشن است که این پـاداش هـا برای کسانی است که این سوره را بخواننـد و در آن تفکّر کننـد و در راسـتای محتوای آن حرکت کنند.

اهداف: مهمترین هدف این سوره یادآوری رستاخیز است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اشاره ای به حوادث آستانه رستاخیز. (آیات ۱-۳)

۱- (۱) البته برخی نیز احتمـال داده انـد که این سوره در مکه نازل شـده باشـد چون لحن آن به آیات مکی شبیه تر است، ولی برخی احادیث تاریخی نزول آن را د رمدینه گزارش کرده است (نمونه، ج ۲۷، ص ۲۱۸).

۲- (۲) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۲۴.

۲. اشاره ای به گواهی زمین. (آیه ۴)

۳. اشاره ای به تجسّم اعمال در رستاخیز. (آیه ۶)

۴. اشاره ای به رسیدگی دقیق به اعمال نیک و بد. (آیات ۷-۸)

سیمای سوره عادیات

نـام: تنهـا نـام این سوره «عادیات» است که به معنای اسب های دونـده نفس زن است؛ این نام از آیه اول این سوره گرفته شـده است.

شمارگان: دارای ۱۱ آیه و ۴۰ کلمه و ۱۶۳ حرف است.

نزول: سوره عادیات در مدینه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد.(۱) این سوره در چینش کنونی قرآن صدمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از امام صادق علیه السـلام حکایت شده که: «هر کس سوره عادیات را بخواند و بر آن مداومت ورزد، خدا در روز قیامت او را با امیرالمؤمنین علی علیه السلام محشور می کند و در جمع او و دوستانش خواهد بود.»(۲)

البته این فضـیلت بـا تـوجه به شأن نزول این سـوره در مـورد امـام علی علیه السـلام و شـجاعت و جهـاد ایشـان در جنـگ ذاتُ السـلاسِل است، بنابر این کسانی که این سوره را بخوانند و در راستای مضمون آن حرکت کنند و در راه علی علیه السلام گام نهند،

۱- (۱) . البته برخی مفسـران این سوره را مکی دانسـته انـد چرا که آیاتی کوتاه و سوگنـدهای مکرر و تاکید بر معاد دارد. اما برخی دیگر سوره را مـدنی می داننـد چرا که تناسب با جهاد دارد و در روایات آمده که در مورد جنگ ذات السـلاسل است. (نمونه، ج ۲۷، ص ۲۳۶).

۲- (۲) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۲۷.

در رستاخیز با او خواهند بود.

اهداف: محورهای اساسی این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری نقاط ضعف انسان های تربیت نایافته.

۲. یادآوری عظمت رزمندگان اسلام.

۳. یادآوری احاطه معاد.

مطالب: ۱. سوگندهای مکرر و بیدار کننده. (آیات ۱-۵)

۲. اشاره ای به ناسپاسی انسان. (آیات ۶-۷)

۳. اشاره ای به مال دوستی انسان. (آیه ۸)

۴. اشاره ای به زنده شدن انسان از قبرها. (آیه ۹)

۵. اشاره ای به آشکار شدن امور و اسرار در رستاخیز. (آیه ۱۰)

۶. اشاره ای به احاطه علمی خدا بر انسان در رستاخیز. (آیه ۱۱)

ص:۳۱۱

سیمای سوره قارعه

نـام: تنهـا نـام این سوره «قـارعه» به معنـای کوبنـده است که یکی از نام های رسـتاخیز بوده و از آیه اول این سوره گرفته شـده است.

شمارگان: دارای ۱۱ آیه و ۳۶ کلمه و ۱۵۰ حرف است.

نزول: سوره قارعه در مکه بر پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سوره قریش و قبل از سوره قیامت به عنوان بیست و نهمین سوره بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمـده امّا در چینش کنونی قرآن صـد و یکمین سوره بشـمار می آید.

فضایل: در حـدیثی از امام باقر علیه السـلام حکایت شـده که: «هر کس سوره قارعه را بخوانـد، خدای متعال او را از فتنه ایمان آوردن به دجّال حفظ می کند و او را در قیامت از چرک جهنّم دور می دارد ان شاء اللّه.»(۱)

البته روشن است که این آثـار سوره برای کسـی است که آن را بخوانـد و در راسـتای محتوای آن حرکت کنـد و اعمـال نیک خویش را افزایش دهد. تا از فتنه و عذاب نجات یابد.

اهداف: محور اساسی این سوره معاد و هشدار در مورد آن است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۳۰.

۱. بیان یکی از نام های رستاخیز و اشاره ای به عظمت آن.

(آیات ۱-۳)

۲. اشاره ای به حوادث هولناك آستانه رستاخیز. (آیات ۴-۵)

۳. اشاره ای به فرجام نیك پرکاران نیکوکار. (آیات ۶-۷)

۴. اشاره ای به فرجام عذاب آلود کم کاران گناهکار. (آیات ۸-۹)

۵. اشاره ای به یکی از نام های دوزخ یعنی هاویه. (آیات ۹-۱۱)

ص:۳۱۳

سیمای سوره تکاثر

نام: تنها نام این سوره «تکاثر» به معنای فزون طلبی است که این نام از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: و دارای ۸ آیه و ۲۸ کلمه و ۱۲۰ حرف است.

نزول: سوره تکاثر در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد.(۱)

فضایل: از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره تکاثر را بخواند خدا در برابر نعمت هایی که در دنیا به او داده است از او حسابرسی نمی کند و پاداش قرائت هزار آیه را به او می دهد.»(۲)

اهداف: محورهای اصلی سوره تکاثر عبارت است از:

۱. یادآوری معاد و هشدار در این زمینه.

۲. سرزنش فخر فروشان زیاده طلب.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اشاره ای به زیارت قبور و شمارش آنها برای فخر فروشی. (آیه ۲)

ص:۳۱۴

۱- (۱) برخی مفسران مثل صاحب مجمع البیان این سوره را مدنی و ناظر به تفاخر انصار یا یهودیان می دانند، ولی با توجه به شباهت آن با سوره های مکی و اینکه گفته اند ناظر به تفاخر دو قبیله قریش است مکی بودن آن صحیح تر است. (نمونه، ج ۲۷، ص ۲۷۲)

۲- (۲) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۳۲.

۲. اشاره ای به دو مرحله از علم یعنی علم الیقین و عین الیقین. (آیات ۵-۷)

۳. اشاره ای به بازپرسی از نعمت ها در رستاخیز. (آیه ۸)

۴. اشاره ای به مشاهده عینی دوزخ. (آیات ۶-۷)

ص:۳۱۵

سیمای سوره عصر

نام: تنها نام این سوره «عصر» به معنای فشرده یا بعد از ظهر یا مطلق زمان است که از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۳ آیه و ۱۴ کلمه و ۶۸ حرف است.

نزول: سوره عصر در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره به عنوان دوازدهمین سوره قرآن بعد از سوره انشراح و قبل از سوره عادیات نازل شده است ولی در چینش کنونی قرآن صد و سومین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره عصر را در نمازهای مستحبی بخواند، خدا او را در رستاخیز بر می انگیزد در حالی که صورتش نورانی و چهره اش خندان و چشمش روشن (به نعمت های الهی) است تا اینکه داخل بهشت شود.»(۱)

اهداف: محورها و اهداف اساسی این سوره عبارتند از:

۱. بیدارگری انسان با یادآوری سرگذشت رو به افول و فرو کاهشی او.

۲. بیان عوامل نجات و سعادت انسان.

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۴۵.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. سوگند به عصر. (آیه ۱)

۲. بیان نقش ایمان، عمل صالح، حق گرایی و شکیبایی در سعادت انسان. (آیه ۳)

سیمای سوره همزه

نـام هـا: نام های این سوره عبارت است از: «هُمَزه» و «لُمَزه» که به معنای بسـیار عیبجویی بـد گو و طعنه زن است و هر دو نام از آیه اول این سوره گرفته شده که افراد عیب جو را سرزنش می کند.

شمارگان: دارای ۹ آیه و ۳۳ کلمه و ۱۳۰ حرف است.

نزول: سوره هُمزه در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سوره قیامت و قبل از سوره مُرسلات به عنوان سی و یکمین سوره نازل شده است ولی در چینش کنونی قرآن صد و چهارمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حـدیثی از پیامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شـده که: «هر کس سوره هُمزه را بخوانـد، به تعداد کسانی که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله را ریشخند می کردند، ده برابر به او نیکی و حسَنه داده می شود.»(۱)

اهداف: محورهای اصلی این سوره عبارت است از:

۱. سرزنش ثروت اندوزان عیب جوی.

۲. یادآوری معاد.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۳۶.

۱. یادآوری این نکته که ثروت انسان را جاویدان نمی کند. (آیه ۳)

۲. اشاره به یکی از نام های دوزخ یعنی حُطَمه به معنای درهم شکننده. (آیه ۴)

۳. بیان اوصاف آتش دوزخ و اینکه آن آتش از درون می سوزاند. (آیات ۶-۹)

ص:۳۱۹

سیمای سوره فیل

نـام هـا: نام های این سوره عبارتنـد از: «فیل» و «ألم تَرکَیف» به معنای آیا ندیـده ای که چگونه شـد. این دو نام از آیه اول این سوره گرفته شده است. که ماجرای حمله فیل سواران به مکه و شکست آنان را بیان می کند.

شمارگان: دارای ۵ آیه و ۲۳ کلمه و ۹۶ حرف است.

نزول: سوره فیـل در مکه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد. این سوره بعـد از سوره کافرون و قبل از سوره فلق به عنوان هیجدهمین سوره قرآن نازل شده است ولی در چینش کنونی قرآن صد و پنجمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حـدیثی از امام صادق علیه السـلام حکایت شـده که: «هر کس سوره فیل را در نماز واجب بخواند در رسـتاخیز هر کوه و زمین هموار و کلوخی برای او گواهی می دهد که او نمازگزاران است.»(۱)

ویژگی: خصوصـیت سوره فیل و سوره ایلاف (قریش) آن است که در حکم یک سوره هستند یعنی اگر کسی یکی از آنها را در نماز بخواند باید دیگری را نیز بخواند تا یک سوره کامل بشمار آید.(۲)

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۳۹.

۲- (۲) نک: وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۷۴۳ و کتب فقهی مبحث قرائت نماز.

اهـداف: محور اصـلی سوره بیـان داسـتان حمله فیـل سواران به کعبه و شـکست عبرت آموز آنهـاست، یعنی هـدف اصـلی آیه هشدار به مخالفان اسلام و سرکشان قدرتمند است که از سرنوشت عذاب آلود فیل سواران عبرت آموزند.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اشاره به قدرت خدا در برابر دشمنان حق، که با پرندگانی کوچک لشکری عظیم را از پای در می آورد. (آیه ۳)

۲. اشاره ای به استفاده از فیل در جنگ های ما قبل اسلام. (آیه ۱)

۳. اشاره ای به اینکه خدا نقشه های دشمنان را نابود می کند. (آیه ۲)

ص:۳۲۱

سیمای سوره قریش

نـام ها: نام های این سوره عبارتنـد از: «قریش» که نام قبیله ای مشـهور در مکه است و «لایِلاف» به معنای برای الفت گرفتن که هر دو نام از اولین آیه این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۴ آیه و ۱۷ کلمه و ۹۳ حرف است.

نزول: سـوره قریش در مکـه بر پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد. این سـوره قبـل از سـوره قـارعه به عنـوان بیست و هشتمین سوره قرآن فرود آمده است(۱) ولی در چینش کنونی قرآن صد و ششمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره قریش را بخواند به تعداد کسانی که در گرد خانه کعبه طواف کرده یا در آنجا اعتکاف می کنند، ده نیکی و حَسَنه به او می دهند.»(۲)

البتـه روشـن اسـت که این ثـواب هـا برای کسـانی است که این سـوره را بخواننـد و به محتـوای آن یعنی دوسـتی بـا دیگران و پرستش خدای کعبه عمل کنند.

ص:۳۲۲

۱- (۱) . گفته شـده که این سوره بعـد از سوره تین نـازل شـده امـا ارتبـاط محتوای این سوره بـاسوره فیـل شاهـد آن است که احتمالاً پس از آن سوره نازل شده است.

۲- (۲) مجمع البیان ذیل سوره.

ویژگی: خصوصیت سوره قریش آن است که با سوره فیل یک سوره کامل بشمار می آید و اگر کسی در نماز آنها را بخواند باید هر دو سوره را با هم بخواند،(۱) البته ارتباط محتوای سوره قریش با فیل شاهد این یگانگی است.

اهداف: محور اصلی این سوره بیان نعمت های الهی برای انگیزش حسّ سپاسگزاری و پرستش است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری این نکته که الفت و دوستی یکی از نعمت های الهی است. (آیات ۱-۲)

۲. یادآوری این نکته که امنیت و غذا از نعمت های الهی است که باید در برابر آن از خدا سپاسگزاری نمود و او را پرستش کرد. (آیات ۳-۴)

۳. یادآوری نعمت های الهی به قریش و فراخوان آنان به سوی توحید. (آیات ۱-۴)

۱- (۱) . نک: نمونه، ج ۲۷، ص ۳۴۶ و وسائل الشیعه، ج ۴، ص ۷۴۳ و کتاب های فقهی مبحث قرائت نماز.

سیمای سوره ماعون

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «ماعون» به معنای وسایل ضروری و کوچک زندگی و «الدین» به معنای روز جزا و آیین و «اَرأیتَ» به معنای آیا دیدی که نام اول از آیه هفتم و دو نام دیگر از آیه اوّل این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۷ آیه و ۲۵ کلمه و ۱۲۵ حرف است.

نزول: سوره ماعون در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد. این سوره بعد از سوره تکاثر و قبل از سوره کافرون به عنوان شانزدهمین سوره قرآن فرود آمده است ولی در چینش کنونی قرآن صد و هفتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از امام باقر علیه السلام حکایت شده که: «هر کس این سوره را در نمازهای واجب و مستحبی بخواند، خدا نماز و روزه او را قبول می کند و از حساب دنیا معاف می شود.»(۱)

البته روشن است که این آثار برای کسانی است که این سوره را بخوانند و بر طبق محتوای آن عمل کنند یعنی به دیگران کمک نمایند و به یتیمان و بینوایان رسیدگی کرده و به نماز اهمیت دهند.

اهداف: مهمترین هدفهای این سوره عبارتند از:

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۴۶.

۱. یادآوری معاد.

۲. بیان آثار انکار معاد و نکوهش منکران.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. یادآوری لزوم رسیدگی به یتیمان و بینوایان. (آیات ۲ و ۳)

۲. نکوهش غفلت کنندگان از نماز و ریاکاران. (آیات ۴-۶)

۳. سرزنش کسانی که چیزهای کوچک و ضروری زندگی خود را به همسایگان نمی دهند. (آیه ۷)

ص:۳۲۵

سیمای سوره کوثر

نام: تنها نام این سوره «کوثر» به معنای خیرفراوان است که این نام از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۳ آیه و ۱۰ کلمه و ۴۲ حرف است.

نزول: سوره کوثر در مکه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمده است.(۱) این سوره بعد از سوره عادیات و قبل از سوره تکاثر به عنوان چهاردهمین سوره قرآن فرود آمده است ولی در چینش کنونی قرآن صد و هشتمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره کوثر را در نماز واجب و مستحب بخواند خدا در رستاخیز او را از نهر کوثر سیراب می کند.»(۲)

البته روشن است که این ثواب های برای کسی است که این سوره را بخواند و در آن تفکر کند و در راستای آن به سوی کوثر حرکت کند و نمازگزارد.

ویژگی ها: سوره کوثر کوچکترین سوره قرآن است که سه آیه دارد. و

۱- (۱) . برخی مفسران احتمال داده اند این سوره در مدینه نازل شده باشد یا یک بار درمکه و یک بار در مدینه نازل شده باشد اما روایات شأن نزول مکی بودن سوره را تایید می کند (نمونه، ج ۲۷، ص ۳۶۸).
۲- (۲) صافی، ج ۵، ص ۳۸۴.

برخی کلمات آن مثل کوثر، ابتر و انْحَر یک بار در قرآن به کار رفته است.

اهداف: محور اصلی سوره بیان نعمت های الهی بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و دلداری دادن به ایشان است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اشاره به نعمت های فراوانی که به پیامبر صلی الله علیه و آله داده شد از جمله فاطمه علیها السلام. (آیه ۱)

۲. اشاره ای به تداوم نسل پیامبر صلی الله علیه و آله و منقطع شدن دشمنان او. (آیه ۳)

۳. اشاره ای به نماز و قربانی به عنوان دو سپاسگزاری از نعمت های الهی. (آیه ۲)

ص:۳۲۷

سیمای سوره کافرون

نام ها: نام های این سوره عبارتنـد از: «کافرون»، «عبادت» و «جَحْـِد» به معنای انکار است که نام اول از آیه اول آن گرفته شده. اما نام های دیگر از مضمون سوره که انکار کفر و عبادت خداست گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۶ آیه و ۲۶ کلمه و ۹۴ حرف است.

نزول: سوره کافرون در مکه بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمـد. این سوره بعد از سوره ماعون و قبل از سوره فیل به عنوان هفدهمین سوره بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است ولی در چینش کنونی قرآن صد و نهمین سوره بشمار می آید.

فضایـل: از پیامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شـده که: «هر کس سوره کافرون را بخوانـد گویی یک چهارم قرآن را خوانـده است و....»(۱)

شاید خواندن یک چهارم قرآن بخاطر آن است که حدود رُبع قرآن در مورد مبارزه با شرک است و البته این ثواب برای کسی است که سوره کافرون را بخواند و در راستای آن حرکت کند و دست ردّ بر سینه مشرکان و کافران بزنند.

اهداف: هدف اصلی این سوره اعلام توحید عبادی اسلام است.

ص:۳۲۸

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۵۱ (بخشی از روایت است).

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اعلام بیزاری از کفر و شرک در عبادت.

۲. اعلام جدایی راه مسلمانان از کافران و مأیوس کردن کافران.

ص:۳۲۹

سیمای سوره نصر

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «نَصْر» به معنای یاری و «تَودیع» به معنای خداحافظی چرا که گفته اند این سوره اشاره ای به وفات پیامبر صلی الله علیه و آله دارد.(۱)

شمارگان: دارای ۳ آیه و ۱۹ کلمه و ۷۷ حرف است.

نزول: سوره نَصْر در مدینه بر پیامبر صلی الله علیه و آله فرود آمد. نوشته اند که این سوره بعد از سوره حشر و قبل از سوره نور به عنوان صد و یکمین سوره قرآن فرود آمده است اما در چینش کنونی قرآن صد و دهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از پیامبر صلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره فتح را بخواند همانند کسی است که همراه پیامبر در فتح مکه بوده است.»(۲)

و در حدیث دیگری از امام صادق علیه السلام حکایت شده که: «هر کس سوره فتح را در نماز مستحبی یا واجب بخواند خدا او را بر تمام دشمنانش پیروز می گرداند.»(۳)

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۴۴ و نمونه، ج ۲۷، ص ۳۹۵ و المیزان، ج ۲۰، ص ۵۵۳.
۲- (۲) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۴۳.
۳- (۳) همان.

اهداف: مهمترین محورهای اساسی این سوره عبارتند از:

۱. مژده پیروزی اسلام.

۲. یادآوری لزوم سپاسگزاری بعد از پیروزی.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اعلام اینکه در آینده نزدیکی مردم گروه گروه به اسلام می گرایند. (آیه ۲)

۲. فراخوان به تسبیح، حمد و استغفار، به شکرانه پیروزی. (آیه ۳)

ص:۳۳۱

سیمای سوره مسد

نام ها: نام های این سوره عبارتنـد از: «مَسَـد» به معنای ریسـمانی از لیف خرما و «تبّت» به معنای زیانکار و هلاکت بار و «لَهَب» به معنای شـعله آتش و «اَبولَهب» که نام یکی از مشـرکان و دشـمنان سرسـخت اسـلام است. همه این اسامی از آیات این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۵ آیه و ۲۰ کلمه و ۷۷ حرف است.

نزول: سوره مَسَـد در مکه بر پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله فرود آمـد. این سوره بعد از سوره مدّثّر و قبل از تکویر به عنوان پنجمین سوره قرآن بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمده است. اما در چینش کنونی قرآن صد و یازدهمین سوره بشـمار می آید.

فضایل: در حـدیثی از پیامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شده که: «هر کس سوره مَسَد را بخواند من امید دارم که خدا او را با ابولهب در یک خانه جمع نکند. (و در دوزخ همنشین او نشود.)»(۱)

البته اینگونه نتایـج برای کسانی است که این سوره را بخوانند و در راسـتای محتوای آن حرکت کنند یعنی از خط ابولهب ها و دشمنان اسلام فاصله بگیرند.

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۵۸.

ویژگی: خصوصیت سوره مَسَد آن است که بر خلاف روش معمولی قرآن که از دشمنان اسلام نام نمی برد در این سوره از ابولهب صریحاً نام برده شده و به او نفرین شده است، چرا که او از دشمنان لجوج اسلام بود که پیامبر صلی الله علیه و آله را بسیار آزار داد.

اهداف: هدف اصلی این سوره هشدار به دشمنان اسلام است که فرجام عذاب آلودی دارند.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. حمله شدید و نفرین به یکی از دشمنان سرسخت اسلام یعنی ابولهب. (آیه ۱)

۲. پیشگویی فرجام عذاب آلود و کفرآمیز ابولهب و همسرش. (آیات ۳-۵)

۳. اعلام اینکه مال و ثروت در آخرت مایه نجات کافران نخواهد بود. (آیه ۲)

۴. اشاره ای به سرگذشت همسر ابولهب. (آیات ۴ و ۵)

ص:۳۳۳

سیمای سوره توحید

نام ها: نام های این سوره عبارتند از: «اخلاص»، «الأساس»، «نَسَبِه الرّب» یعنی شناسنامه پروردگار، «نور»، «نجات»، «قل هو اللّه» و «الصمد»، که این دو نام اخیر از آیات اول و دوم سوره گرفته شده و نام های دیگر از مضامین و لوازم و صفات سوره است.

شمارگان: دارای ۴ آیه و ۱۵ کلمه و ۴۷ حرف است.

نزول: سوره توحیـد در مکه بر پیـامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمـد. این سوره بعـد از سوره ناس و قبل از سوره نجم به عنوان بیست و یکمین سوره قرآن نازل شده است. اما در چینش کنونی قرآن صد و دوازدهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از پیامبر صـلی الله علیه و آله حکایت شده که: «آیا کسـی از شما ناتوان است که در یک شب ثلث قرآن را بخواند؟» برخی یاران پرسیدند: «چه کسی می تواند چنین کند؟» حضرت فرمود: «سوره توحید را بخوانید.»(۱)

در حـدیثی از امام سـجاد علیه السـلام حکایت شـده که: «خدای متعال می دانست که در آخر الزمان اقوامی می آیند که ژرف نگرند.

از این رو سوره توحید و آیات آغاز سوره حدید را نازل کرد، و

۱- (۱) مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۶۱.

هر کس ورای آن را طلب کند هلاک می شود.»(۱)

البته روشن است که این ثواب ها برای خواندن همراه با ژرف نگری و تفکر و حرکت در راستای توحید است.

اهداف: هدف اصلی این سوره روشن ساختن ابعاد توحید است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اشاره ای به توحید ذات و صفات. (آیه ۱ و ۴)

۲. اشاره ای به اینکه خدا مطلوب و مقصود نهایی موجودات است. (آیه ۲)

۳. اشاره ای به نفی عقاید مسیحیان و یهودیان در مورد فرزند داشتن خدا. (آیه ۳)

۱- (۱) اصول کافی، ج ۱، باب النسبه، ج ۳.

سیمای سوره فلق

نام: تنها نام این سوره «فلق» به معنای شکافتن سپیده دم است.

که از آیه اول این سوره گرفته شده است.

شمارگان: دارای ۵ آیه و ۲۳ کلمه و ۷۴ حرف است.

نزول: سوره فلق به در مکه بر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرود آمد.(۱) این سوره بعد از سوره فیل و قبل از سوره ناس به عنوان نوزدهمین سوره قرآن نازل شده است اما در چینش کنونی قرآن صد و سیزدهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله حکایت شده که مثل سوره فلق و ناس بر ایشان نازل نشده است،(۲) و در حدیث دیگری از آن حضرت حکایت شده که به برخی یاران خود فرمود: «هر گاه

۱- (۱) . برخی نیز معتقدند که این سوره در مدینه نازل شده است ولی لحن سوره باسوره های مکی سازگارتر است علاوه بر آنکه روایاتی که در مورد مدنی بودن سوره نقل می کنند حاکی از آن است که پیامبر بوسیله برخی یهودیان سحر شده و بیمار گشته است سپس جبرئیل جای ابزار سحر را به او یاد داد و این سوره را به آنها خواندند و حال پیامبر بهبود یافت اما اولاً این روایات فقط از ابن عباس و عایشه نقل شده است. ثانیاً سحر شدن پیامبر با آیات دیگر قرآن (فرقان / ۸-۹) ناسازگار است. ثالثاً سحر شدن پیامبر موجب تردید در رسالت ایشان و بازیچه شدن نبوت بدست ساحران و مانع انجام رسالت ایشان می شود و خدا اجازه نمی دهد که چنین شود. (نک: نمونه، ج ۲۷، ص ۵-۴۵۴)

۲- (۲) . نورالثقلین، ج ۵، ص ۷۱۶ و مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۶۷.

بر می خیزی و می خوابی این دو سوره را بخوان.»[(۱)]

هدف: هدف اصلی سوره آموزش پناهندگی به خدا از شر موجودات شرور است.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اشاره ای به عظمت سپیده دم و آفرینش آن. (آیه ۱)

۲. بیان منابع شرّ و فساد در جهان. (آیات ۲-۵)

۳. اشاره ای به خطر مهاجمین شب. (آیه ۳)

۴. اشاره ای به خطر وسوسه گران. (آیه ۴)

۵. اشاره ای به خطر حسد و رشک ورزی. (آیه ۵)

۱- (۱) همان ها.

سیمای سوره ناس

نـام: تنها نام این سوره «ناس» به معنای مردم است که از آیه اول این سوره گرفته شـده است و واژه ناس سه مرتبه در این سوره تکرار شده است.

شمارگان: دارای ۶ آیه و ۲۰ کلمه و ۷۹ حرف است.

نزول: سوره نـاس در مکه بر پیامبر صـلی الله علیه و آله فرود آمـد. این سوره پس از سوره فلق و قبل از سوره اخلاص به عنوان بیستمین سوره قرآن نازل شده است ولی در چینش کنونی قرآن صد و چهاردهمین سوره بشمار می آید.

فضایل: در حدیثی از امام باقر علیه السلام حکایت شده که:

«هر کس سوره فلق و نـاس و اخلاـص را در رکعت آخر نماز شب بخوانـد به او بشارت داده می شود که خـدا نماز تو را قبول کرده است.»(۱)

البته روشن است که این آثـار برای کسـانی است که این سوره ها را بخواننـد و در آنها تفکر کننـد و در راسـتای محتوای آنها حرکت نمایند.

اهداف: هدف اصلی سوره آموزش پناهندگی به خدا از شر شیطان صفتان است.

ص:۳۳۸

۱- (۱) نورالثقلین، ج ۵، ص ۷۱۶ و مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۶۹.

مطالب: مهمترین مطالب این سوره عبارتند از:

۱. اشاره به سه صفت ربوبیت، حاکمیت و معبود بودن خدا.

(آیات ۱-۳)

۲. هشدار در مورد وسوسه گری شیطان ها. (آیات ۴-۶)

۳. اشاره به اینکه شیطان صفت ها ممکن است از جنس جن یا انسان باشند. (آیه ۶)

ص:۳۳۹

«فهرست منابع»

۱. آشنایی با سوره های قرآن، جعفر شیخ الاسلامی، تهران، انتشارات پیام آزادی، ۱۳۷۷ ش.

۲. اصول کافی، محمد بن یعقوب کلینی، قم، دفتر نشر فرهنگ اهل البیت، چاپ اسلامیه، ۱۳۶۱ ش، ۴ جلد.

۳. الاتقان فی علوم القرآن، جلال الدین عبدالرحمن ابی بکر سیوطی، بیروت، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق، دو جلد.

۴. البرهان فی تفسیر القرآن، سید هاشم الحسینی البحرانی، قم، دارالکتب العلمیه، ۱۳۳۴ ش، پنج جلد.

۵. اهداف و مقاصد سوره های قرآن، دکتر شحاته، ترجمه دکتر سید محمدباقر حجّتی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۷ ش.

۶. تفسیر قرآن مهر، محمد علی رضایی اصفهانی، پژوهش های تفسیر و علوم قرآن، ۱۳۸۸ ش، ۲۲ جلد.

۷. التمهید فی علوم القرآن، محمدهادی معرفت، قم، مرکز مدیریت حوزه علمیه قم، ۱۳۶۷ ش.

۸. قرآن ناطق، عبدالکریم بی آزار شیرازی، جلد اول، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۶ ش.

۹. المیزان فی تفسیر القرآن، سید محمدحسین طباطبایی، قم، موسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، ۱۳۹۳ ق، ۲۰ جلد.

۱۰. پژوهشی در تاریخ قرآن، دکتر سید محمدباقر حجّتی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

۱۱. صافی، محمد محسن فیض کاشانی، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات، بی تا.

۱۲. مجمع البیان، امین الاسلام ابوعلی الفضل بن الحسن طبرسی، تهران، المکتبه الاسلامیه، چاپ پنجم، ۱۳۹۵ ق.

۱۳. نمونه، ناصر مکارم شیرازی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۴ ش، ۲۷ جلد.

۱۴. نورالثقلین، عبدالعلی بن جمعه العروسی الحویزی، قم، المطبعه العلمیه، الطبعه الثانیه، ۱۳۸۳ ق.

۱۵. وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، محمد بن حسن حرّ عاملی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۹۱ ق، الطبعه الرابعه، ۲۰ جلد.

انتشارات تفسیر و علوم قرآن تقدیم می کند: الف: کتاب های منتشر شده:

۱. پرسش های قرآنی جوانان (۱) ترنم مهر - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۲. پرسش های قرآنی جوانان (۲) شمیم مهر - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۳. پرسش های قرآنی جوانان (۳) باران مهر - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۴. پرسش های قرآنی جوانان (۴) شبنم مهر - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۵. پرسش های قرآنی جوانان (۵) دانش مهر - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۶. پرسش های قرآنی جوانان (۶) علوم مهر - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۷-۸. پرسش های قرآنی جوانان (۷ و ۸) روابط دختر و پسر (۱ و ۲) - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۹-۱۰. پرسش های قرآنی جوانان (۹ و ۱۰) پیامبر مهر (۱ و ۲) - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۱۱. پرسش های قرآنی جوانان (۱۱)، مهدویت در قرآن، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۱۲. پرسش های قرآنی جوانان (۱۲)، مهر مهدوی، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۱۳. پرسش های قرآنی جوانان (۱۳)، بهداشت روان، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۱۴. پرسش های قرآنی جوانان (۱۴)، قرآن، ریاضیات و کیهان شناسی، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۱۵. پرسش های قرآنی جوانان (۱۵)، قرآن و علوم طبیعی، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۱۶. پرسش های قرآنی جوانان (۱۶)، قرآن و علوم انسانی، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۱۷. پرسش های قرآنی جوانان (۱۷)، مباحث اعتقادی و تربیتی (نبوت، اهل بیت، معاد، تربیت و اخلاق)، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۱۸. فلسفه احکام (۲) حکمت ها و اسرار نماز - احمد اهتمام

۱۹. آموزه های عاشورا - محمدعلی رضایی اصفهانی

۲۰. تفسیر قرآن مهر، سوره یوسف علیه السلام - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۲۱. تفسیر قرآن مهر، سوره توبه - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۲۲-۴۳. تفسیر قرآن مهر (ج ۱-۲۲) - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران

۴۴. مراحل انس با قرآن - دکتر محمد فاکر میبدی

۴۵-۴۶. پژوهشی در اعجاز علمی قرآن (جلد ۱ و ۲) - دکتر محمدعلی رضایی اصفهانی

۴۷. مستشرقان و تاریخگذاری قرآن، دکتر محمدجواد اسکندرلو

۴۸. قرآن و هنر، دکتر علی نصیری

۴۹. قرآن و بهداشت روان، دکتر احمد صادقیان

۵۰. اعجازها و شگفتی های علمی قرآن - محمدعلی رضایی اصفهانی و محسن ملاکاظمی

۵۱. قرآن و ریاضیات، سید مرتضی علوی

ص:۳۴۲

۵۲. پژوهشی در روایات تفسیری امام باقر و امام صادق علیهما السلام، دکتر لاله افتخاری.

۵۳. قرآن و کیهان شناسی، سید عیسی مسترحمی.

۵۴. پژوهشی تطبیقی در بطون قرآن، سید حیدر طباطبایی.

۵۵. شگفتی های پزشکی در قرآن، حسن رضا رضایی.

۵۶. انس با قرآن، دکتر محمد علی رضایی اصفهانی.

۵۷. مدیریت علوی (حکمت ها و آموزه های مدیریتی عهدنامه مالك اشتر)، حسن علی اکبری.

۵۸-۶۳. مجلهٔ تخصصی قرآن و علم (۱-۶).

۶۴-۷۱. مجلهٔ تخصصی قرآن پژوهی خاورشناسان (۱-۸).

ب: کتاب های در دست انتشار:

۱. پرسش های قرآنی جوانان (۱۸)، فلسفه احکام (حج، احکام، متفرقه)، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۲. پرسش های قرآنی جوانان (۱۹)، قرآن و مستشرقان، محمد حسن زمانی.

۳. پرسش های قرآنی جوانان (۲۰)، قرآن و شبهات معاصر (۱) (چالش های قرآن و علوم وحی)، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۴. پرسش های قرآنی جوانان (۲۱)، شبهات قرآن شناسی، خداشناسی و معادشناسی، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۵. پرسش های قرآنی جوانان (۲۲)، شبهات تربیت و تاریخ، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۶. پرسش های قرآنی جوانان (۲۳)، شبهات کیهان شناسی و پزشکی، محمد علی رضایی اصفهانی و جمعی از پژوهشگران.

۷. فلسفه احکام (۱) حکمت ها و اسرار احکام بهداشتی اسلام - احمد اهتمام

۸. فلسفه احکام (۳) خداشناسی از راه کیهان شناسی - احمد اهتمام

۹. ترجمه آموزشی قرآن - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از اساتید حوزه و دانشگاه

۱۰. ترجمه تفسیری قرآن - محمدعلی رضایی اصفهانی و جمعی از اساتید حوزه و دانشگاه

۱۱. قرآن و مدیریت - محسن ملاکاظمی

۱۲. تفسیر جوان، محمد علی رضایی اصفهانی

۱۳. امام حسین پیشوای روشنایی ها، دکتر علی نصیری

۱۴-۱۶. علم و دین (۱-۳)، دکتر محمد علی رضایی اصفهانی.

۱۷-۲۰. فقه نیمه استدلالی (۱-۴)، احمد اهتمام.

یادآوری: مراکز پخش کتاب های فوق در صفحه شناسنامه همین کتاب آمده است.

ص:۳۴۳

شیوه های خرید کتاب های انتشارات

الف: خرید حضوری:

به مراکز پخش که در شناسنامه کتاب موجود است مراجعه فرمایید.

ب: خرید غیرحضوری:

۱. از طریق فاکس: ۷۷۳۴۰۹۴-۰۲۵۱

۲. بوسیله نامه: با آدرس های مراکز پخش، موجود در شناسنامه کتاب مکاتبه فرمایید.

تذکرات:

۱. کتاب های فوق جهت ترویج فرهنگ قرآنی و دینی آماده سازی شده است، از این رو با حداقل قیمت در اختیار قرآن دوستان قرار می گیرد.

۲. برای هر یک از این کتاب ها مسابقه علمی طراحی شده که در جلسات، مدارس و... قابل اجراست.

۳. در صورتی که مایل به خرید کتاب های فوق هستید مبلغ آن را به شماره حساب جاری ۱۵۳۱۱۰۱۰۵۳ بانک تجارت شعبه صفائیه قم به نام آقای نصراللّه سلیمانی واریز و فیش آن را برای ما ارسال کنید تا کتاب ها به آدرس شما پست شود.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه ای
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹